

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A

S.O.U.
0

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1943: 9
SOCIALDEPARTEMENTET

UTREDNING OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

STATSBIDRAG TILL

DAGHEM OCH LEKSKOLOR

M. M.

AVGIVNA AV

1941 ÅRS BEFOLKNINGSUTREDNING

S T O C K H O L M

1 9 4 3

Statens offentliga utredningar 1943

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med författnings- och organisationsförslag för genomförande av ett förstatligande av den allmänna väghållningen på landet m. m. Beckman. 321 s. K.
2. Flyttningersättningsakkunniga. Betänkande med förslag till författningar angående ersättning för flyttningskostnad. Marcus. 156 s. Fi.
3. 1941 års familjebeskattningsakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade grunder för familjebeskattningen. Marcus. 170 s. Fi.
4. Utredning rörande skogsnäringens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringens bärkraft.
 3. Skogsbrukets transportfrågor: Vägar och järnvägar. Idun. 260 s. Jo.
 5. Utredning rörande polismäns anslutning till politiska ytterlighetsriktningar m. m. Norstedt. 40 s. S.
 6. Utredning och förslag angående pappersformaten inom statsförvaltningen. Beckman. 116 s. H.
 7. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 1. Hygieniska förutsättningar för skolarbetet. Av U. Hjärne. Idun. 66 s. E.
 8. Betänkande angående levnadskostnadsindex. Norstedt. 147 s. Fi.
 9. Utredning och förslag angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. Beckman. 99 s. S.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1943: 9
SOCIALDEPARTEMENTET

UTREDNING OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

STATSBIDRAG TILL

DAGHEM OCH LEKSKOLOR

M. M.

AVGIVNA AV

1941 ÅRS BEFOLKNINGSUTREDNING

STOCKHOLM 1943

K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI

[946 42]

STATENS ÖFRANTLIGA FÖRBUNDSREGERINGEN
OFFICIELT TRYCKERI

UTREDNING OCH FÖRSLAG

AV

STATSBUDRAGSUTVALDET

DAGHEM OCH LEKSKOLOR

AF

STATSBUDRAGSUTVALDET

1911 ÅRS BEFOLKNINGSSTYRNING

STOCKHOLM 1911

K. A. BERGMAN & KÖNIGL. TRYCKERI

1911

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Skrivelse till Konungen</i>	5
Kap. I. Inledning	7
Kap. II. Befolkningskommissionens förslag	14
Kap. III. Yttranden över Befolkningskommissionens förslag	24
Statligt stöd till den halvöppna barnavårdsverksamheten	24
Hel- och halvdagsvården	26
Statsbidragsnormen, bidragets storlek m. m.	27
Villkoren för erhållande av statsbidrag	27
Föräldraavgiftens begränsning	28
Statsbidragets utformning	29
Den pedagogiska och medicinska inspektionen och kontrollen m. m.	30
Huvudmän för verksamheten	32
Önskemål beträffande andra anordningar	33
Kap. IV. Undervisningsrådet J. Weijnes förslag jämte yttranden m. m.	34
Förslag	34
Yttranden	35
Nytt förslag	37
Framställning från Pedagogiska föreningen för förskoleåldern ..	39
Kap. V. 1941 års befolkningsutrednings förslag	40
1. Allmänna synpunkter	40
2. Olika former för halvöppen barnavård	43
3. Principerna för statsbidrag till halvöppen barnavård	50
A. Statsbidrag till driftskostnaderna	50
B. Statsbidrag till anläggningskostnaderna	60
4. Inspektion och kontroll	62
5. Utbildning av personal	63
6. Kostnader för fredsprogrammets realiserande	64
A. Statsbidrag till driftskostnaderna	64
B. Statsbidrag till anläggningskostnaderna	68
C. Statsbidrag till driftskostnaderna per 1 000 nya daghems- platser	68
7. Förslag till åtgärder under budgetåret 1943/1944	69
Utkast till kungörelse angående statsbidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård	75
<i>Bilagor.</i>	
Bilaga 1. Statistisk undersökning rörande verksamheten vid daghem, barn- trädgårdar och eftermiddagshem under år 1941	78
Bilaga 2. P. M. angående daghem, lekskolor och eftermiddagshem	98

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

81	Statistik till Konungens
7	Kap. I. Inledning
14	Kap. II. Beträffningskommissionens förslag
21	Kap. III. Yttranden öfver Beträffningskommissionens förslag
21	Statliga råd till den behöriga parlamentariska kommissionen
20	Hof- och kabinetsordren
21	Statsrådsaktornas, ständarnas svar m. m.
22	Yttranden för utställande af statsråden
24	Förslagsvärfvens behandling
25	Statsrådsrådets uttalande
26	Den pedagogiska och medicinska inspektionens och kontrollen m. m.
27	Harandens för verksamheten
28	Önskemål beträffande andra myndigheter
31	Kap. IV. Underutskottet A. Welfers förslag till utredning m. m.
31	Förslag
35	Yttranden
37	Nytt förslag
40	Fransförelägg från pedagogiska förnämningen för förslagsutredningen
40	Kap. V. 1911 års beträffningsutredningens förslag
40	1. Allmänna synpunkter
41	2. Öfver förmen för behörigen myndighet
42	3. Principerna för utställning till behörigen myndighet
43	A. Statsbidrag till holländskt stat
44	B. Statsbidrag till holländskt stat
45	4. Inspektion och kontroll
46	5. Utbildning af personal
47	6. Kostnader för förslagsutredningens verksamhet
47	A. Statsbidrag till holländskt stat
48	B. Statsbidrag till holländskt stat
49	C. Statsbidrag till holländskt stat per 1 000 riksdaler
49	7. Förslag till utgifter under budgetåret 1912 1913
50	Uttal till framtiden angående statsbidrag till holländskt stat
50	Sammanfattning
51	Bilagan
52	Bilaga I. Statistik undersökning rörande verksamheten vid de olika statliga myndigheterna och efterutredningen under år 1911
53	Bilaga 2. N. M. angående de olika statliga myndigheterna

Genom beslut den 12 september 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga att inom socialdepartementet verkställa utredningar rörande vissa befolkningspolitiska

Till KONUNGEN.

Genom beslut den 12 september 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga att inom socialdepartementet verkställa utredningar rörande vissa befolkningspolitiska

Genom beslut den 12 september 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga att inom socialdepartementet verkställa utredningar rörande vissa befolkningspolitiska

Genom beslut den 12 september 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga att inom socialdepartementet verkställa utredningar rörande vissa befolkningspolitiska

spörsmål. Med stöd av nämnda bemyndigande tillkallades samma dag såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare, statssekreteraren Tage Erlander, docenten Curt Gyllenswärd, e. o. byråchefen, numera kanslichefen Alf Johansson och professorn Sten Wahlund. Åt Erlander uppdrogs att vara ordförande. Till sekreterare åt de sakkunniga förordnades fr. o. m. den 16 oktober 1941 hovrättsassessorn Sven Romanus. De sakkunniga tillerkändes rätt att anlita nödig expertis för medverkan vid utredningsarbetet.

De sakkunniga ha antagit benämningen 1941 års befolkningsutredning.

Utredningen beslöt den 12 september 1941 tillsätta en särskild delegation för hem- och familjefrågor, bestående av fröken Karin Collin, fru Signe Höjer, inspektisen fröken Ingrid Osvald, numera ledamoten av riksdagens andra kammare, filosofie doktorn fru Hanna Rydh Munck af Rosenschöld, fru Annie Wallentheim, fru Gertrud Wiklund samt såsom sekreterare filosofie licentiaten fru Brita Åkerman Johansson.

Till utredningen ha för att tagas under övervägande vid fullgörande av utredningens uppdrag överlämnats bl. a.:

1) en framställning av Aktiebolaget skånska yllefabriken av den 10 maj 1941 med ansökan om lån bl. a. för uppförande av barnkrubba vid fabriken samt

2) en framställning av Pedagogiska föreningen för förskoleåldern av den 10 juni 1941 angående statsunderstöd till daghem, barnträdgårdar m. m. samt statlig kontroll och inspektion av sådana institutioner.

Utredningen har vidare tillställts *dels* en skrivelse från Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund av den 6 februari 1942, innehållande sammanställning av svar på en till förbundets lokalavdelningar riktad rundfråga bl. a. rörande kollektiva anordningar för underlättande av husmödrarnas arbetsbörda, *dels ock* en framställning av arbetsutskottet för Göteborgs centralråd för halvöppen barnavård av den 2 december 1942 angående behovet av nya och moderniseringen av befintliga daghem och lekskolor.

Återställande de ovan under 1)—2) omförmälda handlingarna får befolkningsutredningen härmed överlämna utredning och förslag angående statsbidrag till anstalter för halvöppen barnavård jämte därvid fogade bilagor.

I ärendets behandling ha deltagit befolkningsutredningens samtliga ledamöter samt utredningens delegation för hem- och familjefrågor ävensom, i egenskap av tillkallad expert, legitimerade läkaren Lars-Gösta Sterner.

Vissa delar av betänkandet ha utarbetats i samråd med fru Märta Arnesen, fröken Anna Holmberg, fröken Ellen Moberg, studierektorn fru Alva Myrdal samt filosofie licentiaten fröken Carin Uhlin.

Såsom sekreterare vid ärendets behandling har tjänstgjort juris kandidaten fru Gullan Hjelm-Elovson.

Stockholm i februari 1943.

Underdånigst:

TAGE ERLANDER

CURT GYLLENSWARD ALF JOHANSSON

STEN WAHLUND

/ Gullan Hjelm-Elovson

Kap. I. Inledning.

I sitt anförande till statsrådsprotokollet den 12 september 1941 uppdrog chefen för socialdepartementet riktlinjerna för befolkningsutredningens arbete. Därvid erinrades bl. a. om att under den mångåriga diskussionen i vår befolkningsfråga ett betydande antal reformförslag, vilka ditintills icke lett till något resultat, framlagts av enskilda och organisationer. Vissa av Befolkningskommissionens under åren 1935 till 1938 avgivna förslag hade icke heller föranlett åtgärder. En översikt över samtliga dessa förslag ansågs därför böra utarbetas och en granskning och genomarbetning därav ske i syfte att möjliggöra en snabb behandling av de förslag, som syntes praktiskt genomförbara. Med anledning av vad departementschefen sålunda anført har 1941 års befolkningsutredning upptagit till behandling frågan om statsbidrag till institutioner för halvöppen barnavård.

Med sådan barnavård avser utredningen i överensstämmelse med den av Befolkningskommissionen använda terminologien varje verksamhet, i vilken barn omhändertagas under hela eller en del av dagen för att under den övriga delen av dygnet vistas i hemmet, respektive hem och skola. Utredningen har även godtagit den av kommissionen gjorda indelningen av hithörande institutioner och de för dessa begagnade beteckningarna. Med *daghem* menas sålunda inrättningar för den huvudsakligen socialt betonade heldagsvården, av vilka barnkrubborna äro den vanligaste typen, med *lekskolor* inrättningar för den mera pedagogiskt motiverade halvdagsvården för barn i de senare förskolåren fram till skolåldern. De senare benämnas med en från tyskan översatt term även »barnträdgårdar». I valet mellan dessa båda benämningar har utredningen stannat för namnet »lekskola», vilket utredningen på av Befolkningskommissionen anförda skäl finner mest ändamålsenligt och adekvat, om också beteckningen »barnträdgård» alltjämt skulle vara den vanligast förekommande. Socialstyrelsen har emellertid i sin bilagda statistiska undersökning använt sistnämnda beteckningssätt. Utredningen har för undvikande av otydlighet ansett sig böra på de ställen, där hänvisning göres till denna eller andra undersökningar, vari namnet »barnträdgård» förekommer, även i sitt eget betänkande använda detsamma. Med *eftermiddagshem* avses slutligen inrättningar för omhändertagande av skolbarn efter för dagen avslutad skolgång.

För att erhålla material för bedömandet av frågan, huruvida statsbidrag till den halvöppna barnvården bör ifrågakomma, har utredningen ansett det nödvändigt att verkställa vissa undersökningar. Sålunda har socialstyrelsen i samråd med befolkningsutredningen företagit vissa statistiska undersökningar rörande verksamheten vid daghem, barnträdgårdar och eftermiddagshem under år 1941. En redogörelse för dessa undersökningar bifogas betänkandet (*bilaga 1*). Härjämte ha ett antal institutioner besökts av en av befolk-

ningsutredningen utsedd barnläkare, med. lic. L.-G. Sterner, vilken lämnat en sammanfattning av resultatet av inspektionsresorna i en bilagd promemoria (*bilaga 2*).

Efter övervägande av de pedagogiska, sociala, allmänt befolkningspolitiska och andra skäl, som kunna tala för inrättandet av institutioner för halvöppen barnavård, har befolkningsutredningen kommit till det resultatet, att ifrågasvarande verksamhet bör understödjas genom statsbidrag. Det statsfinansiella läget har emellertid gjort utredningen tveksam rörande lämpligheten att under nuvarande förhållanden föreslå statsbidrag till ett nytt om än behjärtansvärt ändamål. Utredningen hade vidare helst sett, att förslaget om statsbidrag till den halvöppna barnavården hade kunnat framföras av utredningen i det sammanhang, där det enligt utredningens mening hör hemma. Utredningen har sålunda för avsikt att framlägga förslag om olika åtgärder avsedda att lätta hemmens arbetsbörd. Det hade tett sig naturligt att betrakta stödåtgärder för den halvöppna barnavården som ett led i utredningens strävanden att underlätta hemarbetet. När utredningen nu likväl ansett sig böra bryta ut förslaget om stöd till den halvöppna barnavården ur sitt sammanhang, sker detta på grund av senaste tidens utveckling på arbetsmarknaden. Denna har nämligen visat en stark tendens att öka kravet på kvinnornas deltagande i förvärvsarbetet.

Den minskade tillgången på manlig arbetskraft på grund av de militära inkallelserna, utvidgningen av de för militära ändamål arbetande industrierna och av vissa andra krisindustrier jämte andra omständigheter ha medfört, att behovet av kvinnlig arbetskraft inom industrien stegrats, och att kvinnornas arbetskraft efterfrågas även på sådana områden av näringslivet, där man tidigare ej brukat sysselsätta kvinnor. Problemet att i tillräcklig utsträckning skaffa fram kvinnlig arbetskraft har sålunda komplicerats av behovet av att kunna flytta den erhållna arbetskraften till för densamma tidigare främmande verksamhetsgrenar och industriorter.

En tillfredsställande lösning av båda dessa frågor kräver, att man samtidigt löser stora familjesociala problem. Bostadsfrågan, frågan om hushållets skötsel och kanske framför allt frågan om småbarnens omhändertagande bliva härvid särskilt brännande. Utredningen har därför sökt bilda sig en föreställning om *i vad mån rena krisåtgärder f. n. äro erforderliga för barnens omhändertagande*.

I detta syfte har utredningen vänt sig till länsarbetsnämnderna i riket samt till enskilda personer å orter, där krisen kunnat antagas ha ökat kravet på institutioner för halvöppen barnavård på grund av mödrarnas anställning i krisindustrien. Av samtliga länsarbetsnämnder ha därvid yttranden avgivits med undantag för länsarbetsnämnderna i Värmlands och Kopparbergs län. Härvid har i huvudsak framkommit följande.

Länsarbetsnämnderna i Stockholms, Södermanlands, Kalmar, Hallands, Skaraborgs, Västmanlands, Gävleborgs, Jämtlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län ha uttalat, att om man skall kunna anskaffa och utbilda kvinnlig

reservarbetskraft i tillräcklig utsträckning, det säkerligen blir nödvändigt att även anställa mödrar med barn under skolåldern. Detta kommer självklart att medföra behov av institutioner för barnens omhändertagande under moderns förvärvsarbete. Hittills har krisen emellertid ej medfört sådan efterfrågan på kvinnlig arbetskraft, att den ej kunnat fyllas av ungdomar eller kvinnor med större barn. Det behov av barnkrubbor o. d., som nu finnes, torde därför ej vara större än det behov som fanns redan vid krigets utbrott. Liknande synpunkter ha uttalats av *länsarbetsnämnden i Östergötlands län*. Förhållandena inom *Värmlands län* överensstämman enligt uppgift härmed.

Andra länsarbetsnämnder ha givit uttryck för i huvudsak samma uppfattning dock med vissa modifikationer. Sålunda har *länsarbetsnämnden i Gotlands län* uttalat, att inom länet i allmänhet icke märkts någon efterfrågan på kvinnlig arbetskraft till industrien. Däremot hade i stor utsträckning uppstått svårighet att tillgodose behovet av tillfällig hjälp i hushållen. Denna svårighet kunde dock ej antagas bliva avhjälpd genom barnkrubbor utan torde bero på att de gifta kvinnorna ej vore i behov av att skaffa sig förvärvsarbete. Barnkrubban i Visby hade under krisen ej varit fullbelagd. Kvinnlig reservarbetskraft behövdes inom länet huvudsakligen för jordbruksarbete. Även om gifta kvinnor skulle behöva anlitas härför, torde detta ej medföra behov av särskilda institutioner för halvöppen barnavård, enär det kunde antagas att mödrarna i största utsträckning kunde taga barnen med sig till arbetsplatsen. *Länsarbetsnämnden i Kronobergs län* har anfört, att en bidragande orsak till att Strömsnäsbruk haft dåligt resultat i sina försök att inregistrera kvinnlig reservarbetskraft torde vara att inga institutioner för barnens omhändertagande under moderns förvärvsarbete funnes på orten. Behovet av kvinnlig arbetskraft under krisen hade i länet huvudsakligen gjort sig gällande säsongvis, särskilt beträffande torvindustrien. Denna hade under sommarmånaderna dragit till sig såväl ungdomar som gifta kvinnor med barn. I intet fall hade dock iakttagits, att de gifta kvinnorna haft större svårighet att själva ordna med vårdsnaden av barnen hos släktingar eller grannar under den relativt korta tid deras arbete varat.

Av vissa länsarbetsnämnders yttrande framgår, att krisen redan föranlett ett mer eller mindre utpräglat ökat behov av institutioner av nu ifrågavarande slag. Sålunda har *länsarbetsnämnden i Uppsala län* framhållit, att de befintliga barnkrubborna utnyttjats i allt större utsträckning sedan krigets början. *Länsarbetsnämnden i Blekinge län* har uppgivit, att vid barnkrubban i Karlskrona under kriget skett en betydlig ökning av antalet platssökande, varför åtskilliga måst avvisas. Enligt *länsarbetsnämnden i Göteborgs och Bohus län* föreläge redan nu behov av ökat platsutrymme vid barnkrubborna, även om bristen icke kunde anses särskilt stor. Det vore däremot särskilt angeläget att få frågan om ökade möjligheter att placera barn i förskolåldern i lekskola ordnad snarast möjligt, då f. n. inom Göteborg en brist på omkring 200 sådana platser rådde. *Arbetsnämnden i Stockholms stad* har anfört, att behovet av kvinnlig reservarbetskraft till krigsindustrien hittills ej medfört ett ökat behov av barnkrubbor och liknande institutioner, men att krisförhållandena i allmänhet torde ha medfört, att husmödrarna i allt större utsträckning arbetade även utom hemmet, varigenom behovet av institutioner för övervakning av de minderåriga barnen otvivelaktigt ökat. *Länsarbetsnämnden i Kristianstads län* har uttalat, att de företag, som blivit bemyndigade utbilda och registrera reservarbetskraft, sannolikt finge räkna med att på ett eller annat sätt sörja för att barnen omhändertoges under den tid mödrarna vore sysselsatta inom företaget. Nämnden upplyste därjämte, att Aktiebolaget skånska yllefabriken i Kristianstad ansett det behöfligt att gå i författning om att uppföra en barnkrubba för fabriken personal och att man torde kunna utgå från att tidsläget om också ej framtvingat så dock påskyndat

utvecklingen¹. *Länsarbetsnämnden i Älvsborgs län* har framhållit, att kvinnornas arbetskraft redan före kriget torde ha tagits i anspråk inom textil- och skoindustrierna i så stor utsträckning som ansetts möjlig. Trots detta hade förmärkts, att kvinnor fått ersätta männen vid inkallelser o. d. Därmed hade behovet av barnkrubbor och lekskolor ökat i någon grad, och under senaste året hade vissa barnkrubbor utvidgat sin verksamhet. Därjämte hade behov av barnkrubbor yppats, när det gällt att anvisa korttidsarbetande mödrar, vilka i egenskap av medlemmar i erkänd arbetslöshetskassa verkställde arbetsansökan, tillfälliga arbetsanställningar. Då problemet om barnens omvårdnad och tillsyn under arbetstiden ej alltid kunde lösas, bleve detta orsaken till att erbjudna arbetstillfällen måste avböjas. *Länsarbetsnämnden i Malmöhus län* har uttalat, att redan nu föreläge en kännbar platsbrist vid barnkrubborna. Många husmödrar, vilka hade behov av att söka sig ut i förvärvsarbetet, måste avstå från erbjudna arbetstillfällen på grund av denna platsbrist vid barnkrubborna. I Malmö vore det ej ovanligt, att mödrarna finge »stå i kö» för att erhålla denna hjälp. Då det gällt att skaffa kvinnor till säsongbetonade jordbruksarbeten, hade länsarbetsnämnden vid vissa tillfällen i samråd med husmodersförening anordnat tillfälliga daghem för barnen.

Länsarbetsnämnden i Jönköpings län har anfört, att behovet av barnkrubbor för barn, vilkas mödrar sysselsättas i krisindustrien, redan visat sig i mindre utsträckning inom länet. När sålunda en fabrik i Jönköping delvis omlades för krigsindustri och drog till sig många hustrur med minderåriga barn, hade en stark överbeläggning på stadens institutioner för halvöppen barnavård uppstått. Denna överbeläggning hade omedelbart sjunkit, när inskränkningar i fabriken drift vidtagits. Ingen tvekan torde råda om att kvinnlig reservarbetskraft ej kunde erhållas i tillräcklig utsträckning, om icke åtgärder för barnens omhändertagande vidtoges. *Länsarbetsnämnden i Örebro län* har uppgivit, att i Karlskoga behovet av åtgärder för omhändertagande av barnen vore mycket stort. Rekryteringen av kvinnlig reservarbetskraft hade gått mycket dåligt, säkerligen till en del beroende på att mödrarna ej kunnat ordna med vården av småbarnen. En lekskoleform, där barnen kunde få mat, skulle säkerligen vara en god hjälp men innebure ej en fullständig lösning. Behovet av barnkrubba hade i Karlskoga uppstått långt före krisen. Sedan denna inträtt, hade situationen givetvis förvärrats.

Av svaren från länsarbetsnämnderna ävensom av de till utredningen inkomna uttalandena från vissa enskilda personer framgår, att man även i många fall på de orter, där krisindustrien redan sysselsätter ett osedvanligt stort antal kvinnor, hittills ej förmärkt ett större behov av institutioner för halvöppen barnavård än det, som förelegat redan före krisens inträdande. Undantag härifrån utgöra främst Karlskoga och Jönköping. En utredningen tillställd skrivelse från arbetsutskottet för Göteborgs centralråd för halvöppen barnavård vittnar om att även på andra håll ett påtagligt aktuellt betingat behov föreligger. Nyssnämnda svar och uttalanden utvisa, att alla äro ense om att, ifall kravet på utbildning av kvinnlig reservarbetskraft skall kunna tillgodoses i planerad omfattning, dylika institutioner måste inrättas. Eftersom Karlskoga torde vara en av de få orter i landet, där man försökt sätta planerna på uttagning av den kvinnliga reservarbetskraften i verket, är det naturligt, att man där starkast känt bristen på institutioner för halvöppen barnavård.

Genom skrivelse den 23 november 1942 anhöll utredningen om Statens

¹ Bolaget har i en till utredningen överlämnad framställning hos Konungen ansökt om lån bl. a. för uppförande av barnkrubba vid bolagets fabrik.

arbetsmarknadskommissionens uttalande, huruvida läget på arbetsmarknaden för närvarande kan anses utgöra ett motiv för en utbyggnad av institutionerna för halvöppen barnavård eller utvecklingen inom en nära framtid kan antagas skapa ett dylikt läge. Med anledning härav har kommissionen i skrivelse den 22 december 1942 till utredningen anfört följande:

Under rådande förhållanden med brist på arbetskraft är det av stor betydelse, att tillgängliga arbetskraftsreserver kunna tagas i anspråk. Då kvinnorna utgöra den reserv, som allt mer måste fylla luckorna inom arbetslivet, framstår det som synnerligen angeläget, att de hinder, som kunna försvåra för kvinnorna att gå i produktionslivet, i möjligaste mån undanröjas. Kommissionen har i olika sammanhang erfarit, att svårigheterna för mödrarna att placera sina barn många gånger gör det omöjligt för dem att bestå arbete.

Här berörda förhållanden ha även betygrats av flera arbetsförmedlingar, som påpekat betydelsen av att genom lämpliga anordningar beträffande daghem för barn tillföra bl. a. det husliga arbetsområdet tillfällig arbetskraft i ökad omfattning. Med hänsyn till den sedan länge rådande bristen på huslig arbetskraft, måste det betraktas som i hög grad önskvärt, att hemmen erhålla det tillskott av tillfällig hjälp, som kan frigöras genom att barnen omhändertagas, medan mödrarna äro i arbete.

Då fråga är om rekrytering av kvinnlig arbetskraft till krigsindustrin, har kommissionen haft att uppmärksamma behovet av utbildning av reseryarbetskraft och därvid konstaterat, att på en del orter, där denna fråga varit av stor betydelse, hinder stundom mött för hemmens kvinnor att underkasta sig önskad utbildning med hänsyn till svårigheterna att ordna tillsynen av barnen.

Situationen på arbetsmarknaden påkallar uppenbarligen åtgärder för en utökning av daghems- och barnträdgårdsverksamheten, och utvecklingen kommer med all sannolikhet att ytterligare markera behovet därav genom att medföra skärpta krav på kvinnornas arbetsinsatser inom produktionslivet. Genom att stimulera och understödja ifrågasvarande verksamhet skulle staten befrämja ett ianspråktagande av latent kvinnlig arbetskraft, vilket enligt arbetsmarknadskommissionens mening är ett samhällsintresse av största betydelse.

Vid kommissionens skrivelse fanns fogat ett av dennas sakkunniga rörande kvinnlig arbetskraft avgivet yttrande, vari bl. a. sägs följande:

Enligt arbetsförmedlingarnas uppgifter har behovet av barnkrubbor av olika anledningar ökat under de sista åren. I större städer och mera industribetonade samhällen medför bristen på barnkrubbor stora olägenheter även under normala förhållanden. I nuvarande läge med ökad efterfrågan på kvinnlig arbetskraft men även beroende på att kvinnorna av ekonomiska skäl i större utsträckning söka sig ut i arbetslivet, bli dessa svårigheter ännu mera kännbara. Det påpekas, att kristiden icke framkallat utan endast ytterligare markerat den ohållbara situationen och med önskvärd tydlighet påvisat nödvändigheten av snabba och effektiva åtgärder.

Det har framkommit, att då problemet barnens omvårdnad och tillsyn under arbetstiden icke alltid kan lösas, blir detta ofta orsaken till att erbjudna arbetstillfällen måste avböjas. Detta gäller alla yrkeskategorier. Det uppgives bl. a., att medlemmar av erkända arbetslöshetskassor fått avstå arbete av nämnda skäl och därigenom avstängts från understöd, varefter de blivit tvungna att söka socialhjälp.

Då barnkrubbarnas platsantal är mycket begränsat, komma svårigheterna för de mödrar, som bruka åtaga sig tillfälligt arbete, att bli särskilt stora. De, som kunna försäkra sig om en plats mera kontinuerligt, äro otvivelaktigt mera gynnade. Arbetsförmedlingarna rapportera sålunda, att exempelvis de kvinnor, som anmäla sig som tillfällig hemhjälp, skulle kunna tagas i anspråk i väsentligt större om-

fattning, om de utan svårigheter och tidsspillan kunde placera sina barn, medan de själva äro i arbete. Verkningarna av dessa förhållanden få icke underskattas. Med hänsyn till att den sedan lång tid rådande bristen på hembiträden under de senaste åren ytterligare skärpts, framstår det som ett oeftergivligt krav, att hemmen få i möjligaste mån tillgång till den tillfälliga hemhjälpen, vilken synes allt mer få ersätta hembiträdena. Härigenom vinnes icke endast, att det husliga arbetsområdet tillföres arbetskraft utan även att hemmens kvinnor i större utsträckning frigöras för arbetsmarknaden.

Det förtjänar även erinras om en annan relativt stor grupp av kvinnliga tillfällighetsarbetare, nämligen inom restaurangbranschen. För dessa — men även för andra liknande grupper — uppstår dessutom behovet av att få barnen omhändertagna på kvällar och nätter. Det bör i detta sammanhang även påpekas, att detta behov blir allt mera aktuellt även för industriens kvinnor, som mer och mer tagas i anspråk för skiftarbete och i viss mån för närvarande också för nattarbete. För att frågan om den halvöppna barnavården skall få en tillfredsställande lösning, fordras därför, icke endast att barnkrubbornas antal utökas utan även att de få tillräckligt med personal och utrustning, så att de vid behov kunna mottaga barn dygnet om.

Det framgår vidare av arbetsförmedlingarnas rapporter, att då man skall anskaffa och utbilda kvinnlig reservarbetskraft för industrien, ett ökat behov av institutioner för barnens omhändertagande uppstår, enär stora grupper hemkvinnor måste påräknas för denna beredskapsuppgift.

Sakkunniga vilja med några uppgifter och exempel, som lämnats av arbetsförmedlingarna, belysa här berörda förhållanden.

Enligt beräkningarna föreligger en brist på omkring 200 platser vid barnkrubborna i Göteborg. I Stockholm torde platsbristen vara väsentligt större.

En arbetsförmedling meddelar, att behovet av tillfällig kvinnlig arbetskraft i det närmaste är omöjligt att tillgodose på grund av svårigheterna med barnens placering.

Platsbristen förorsakar även, att det ofta blir alltför lång väg till den krubba, där barnet äntligen blir mottaget. En sökande, som av denna anledning ej hann att själv hämta barnet, måste anställa särskild person härför.

Förutom platsbristen gälla de framförda klagomålen även tiderna för daghemmens öppethållande, vilka äro föga lämpade för bl. a. de husliga yrkena.

Ett ännu större antal arbetssökande kvinnor skulle enligt tjänstemännen på affärs-, industri- och restaurangavdelningarna kunna taga erbjudna arbetstillfällen, om överhuvud möjlighet att lämna barnen på något daghem föreläge. Men så gott som dagligen klagas det över nekande svar, som lämnas från stadens samtliga krubbor vid förfrågan, om de kunna mottaga barn. Resultatet blir, att mödrar, som önska söka tillfälligt arbete, se sig nödsakade att i stället söka hjälp från det allmänna, med andra ord taga understöd från fattigvården. Dylika fall kunna inspektörerna från samtliga fattigvårdsdistrikt exemplifiera och även från detta håll understrykes kraftigt behovet av åtskilligt flera daghem i alla delar av staden.

Från ungdomsförmedlingen kan en iakttagelse av särskilt intresse framföras. På grund av den stora svårigheten för yrkesarbetande mödrar att få in sitt eller sina barn på någon krubba, efterfrågas arbetskraft från ungdomsförmedlingen i de fall, där man inte kan betala ett äldre och mera kvalificerat hembiträde. Denna press på de yrkesarbetande mödrarna har gjort, dels att vården av småbarnen lagts i händerna på helt oerfarna och outbildade ungdomar och dels att lönerna för denna okvalificerade arbetskraft trissats upp till onormal nivå.

En utbyggnad av barnkrubbe- och barnträdgårdsverksamheten synes enligt sakkunnigas mening starkt motiverad. Redan i nuvarande läge utgöra de bristande möjligheterna för mödrarna att placera sina barn allvarliga olägenheter, och då det finnes anledning förmoda, att utvecklingen kommer att medföra ytterligare

behov av institutioner för halvöppen barnavård, vilja sakkunniga understryka betydelsen av att erforderliga åtgärder till frågans lösning vidtagas så snart som möjligt.

Av arbetsmarknadskommissionens skrivelse och det därvid fogade sakkunnigutlåtandet synes framgå, att särskilt i de större städerna och på orter med krigsindustri föreligger ett akut behov av ökat antal inrättningar för halvöppen barnavård. Då från ett flertal andra platser rapporterats relativt mindre behov av daghem och barnkrubbor, bör denna omständighet icke tillmätas en alltför stor betydelse redan med hänsyn till problemet om den kvinnliga reservarbetskraftens rekrytering. Men läget kan även betraktas i ett mera allmänt perspektiv.

Som framgår av flera uttalanden torde det i realiteten vara så, att kvinnor med barn underlåta att konkurrera med de barnlösa, därför att icke tillräckliga möjligheter föreligga för barnens vård utom hemmet. I yrken, som fordra en mer kvalificerad arbetskraft och som i många fall ställa större anspråk på den enskildes energiinsats och som därför också äro bättre betalda, är det med hänsyn till mödrarnas faktiska situation helt naturligt, att det i övervägande grad äro de barnlösa kvinnorna, som konkurrera om anställningarna. Ett enskilt uttalande från Nynäshamn, varest telegrafverkets verkstäder sysselsätta den övervägande delen av samhällets kvinnliga industriella arbetskraft, förtjänar att i detta sammanhang citeras. Man planerar där att bilda en förening med syfte att inrätta ett daghem: »För närvarande ha cirka 300 personer antecknat sig som medlemmar i denna förening, varibland 100 mödrar med småbarn. Av dessa mödrar har ett 40-tal sagt ifrån, att de önska få sina barn omhändertagna alla vardagar under moderns förvärvsarbete. En mängd av dessa mödrar äro städerskor och affärsanställda. Fem ha anställning vid telegrafverkets verkstäder.»

Detta fall torde i själva verket ganska väl överensstämma med erfarenheten, att fysiskt påfrestande och ringa avlönat deltidsarbete som tvättning och städning i allmänhet utföres av kvinnor med barn, något som hänger samman med att mödrar på grund av bundenheten genom barnen icke ha möjlighet att antaga mera välavlönat industriarbete utan för att bidra till familjens utkomst se sig hänvisade till dylikt tungt deltidsarbete. Redan ur rättvisesynpunkt är detta olyckligt; därtill kommer, att detta förhållande kan få psykologiska verkningar, som ur befolkningspolitisk synpunkt äro allt annat än önskvärda. I synnerhet föreligger det risk härför nu, då på flera orter, där förut icke kvinnor sysselsatts i industriarbete, industrierna taga in kvinnlig arbetskraft. Då sannolikt på dessa orter inga eller blott otillräckliga institutioner för halvöppen barnavård finnas, blir följden, att just mödrarna ställas utanför möjligheten att genom att gripa den erbjudna chansen till industriarbete höja familjens ekonomiska standard. De få se sig utkonkurrerade av de barnlösa kvinnorna, ogifta och gifta. De nya förtjänstmöjligheterna gå sålunda de familjer förbi, som kanske bäst behövde dem, nämligen familjer med barn. Att en önskvärd positiv inställning till barn och familj främjas genom denna situation är uteslutet. Inte enbart av arbetsmarknadspolitiska utan även av be-

folkningspolitiska skäl är det sålunda av vikt, att en utvidgning nu sker av samhällets halvöppna barnavård.

De förfrågningar och överväganden som gjorts ha övertygat befolkningsutredningen om nödvändigheten av att statsmakterna redan nu under krisen — trots det ansträngda statsfinansiella läget — vidtaga åtgärder, som kunna tjäna att lösa frågan om småbarnens omhändertagande under tiden för mödrarnas förvärvsverksamhet, men utredningen har utgått ifrån att man härvid bör taga sikte på de orter, där krisen gjort denna fråga särskilt aktuell och där man kan antaga, att arbetsmarknadens behov av kvinnlig arbetskraft ej kan tillfredsställas i önskvärd utsträckning, med mindre dylika åtgärder komma till stånd. Sålunda begränsade kunna dessa åtgärder skapa förutsättningar för utbildandet av kvinnlig reservarbetskraft; de räcka däremot icke till att bemästra det läge, som inträder i händelse av krigssituation, då rent provisoriska anstalter måste vidtagas, ehuru det icke bör förbises, att den erfarenhet och det organisatoriska kunnande, som nu utvinnes, kunna bli värdefulla i en dylik kritisk situation. Även om det av utredningen framlagda förslaget närmast avser att lösa av krissituationen starkt aktualiserade förhållanden, så visa dock de utredningar som gjorts, att de åtgärder, som utredningen föreslår, måste anses påkallade redan på grund av det normala fredsbehovet av halvöppen barnavård; åtgärderna ha vidare utformats så, att de låta sig påbyggas med hänsyn till de ytterligare krav, som befolkningspolitiska överväganden kunna ställa.

Utredningen har funnit det ändamålsenligt och önskvärt, att kommunerna intresseras för lösandet av dessa problem, som framträda med varierande styrka på olika orter. Hittills har emellertid erfarenheten visat, att endast ett fåtal kommuner i tillräcklig utsträckning sört för tillgodoseendet av ifrågakarande behov. En orsak härtill har måhända varit, att den halvöppna barnavården saknat stadga och fasthet och att de spridda initiativen, vars värde i flera fall utredningen är angelägen understryka, dock icke fått den samordning, som en statlig översyn kan skänka. Principerna för en samhällelig barnavård av detta slag ha inte heller haft en så klar och auktoriserad utformning, att de utan vidare kunnat läggas till grund för kommunala beslut. Befolkningsutredningen finner det av denna anledning påkallat, att statsmakternas inställning till den halvöppna barnavården klarlägges genom ett principbeslut i frågan.

Kap. II. Befolkningskommissionens förslag.

Den 15 juni 1938 överlämnade Befolkningskommissionen betänkande angående barnkrubbor, sommarkolonier m. m. (Statens offentliga utredningar 1938: 20), vari kommissionen framlade förslag till statliga stödåtgärder för att åstadkomma en *förbättrad vård och fostran av barn, i vad denna vård och fostran kunde tillgodoses jämsides med och såsom ett stöd för hem och skola.*

De föreslagna stödåtgärderna omfatta skilda former av verksamhet för barnens och mödrarnas bästa. Kommissionen skiljer, såsom redan antytts, mellan

huvudsakligen socialt motiverade barnkrubbeinstitutioner för *heldagsvård* av spädbarn och andra barn i åldrarna före skolpliktens inträdande, av kommissionen benämnda *daghemsinstitutioner* eller *daghem*, och institutioner för i främsta rummet pedagogiskt betingad *halvdagsvård* av barn i åldrarna mellan 3 eller 4 och 6 år, av kommissionen benämnda *leksskolor*.

Utöver dessa egentliga dagvårdsinstitutioner har uppmärksamats även en mångfald institutioner med uppgift att tillgodose skolbarnens behov av fritidssysselsättning och rekreation, såsom s. k. arbetsstugor, barnavårn eller fritidshem. För institutioner av denna typ reserverar kommissionen benämningen *eftermiddagshem*.

Även de olika institutioner, som verka för ett bättre tillgodogörande av sommarfritiden för barnens del, de s. k. *sommarkolonierna*, hava av kommissionen särskilt beaktats.

Kommissionen skärskådar behoven av dylika institutioner dels ur barnens och dels ur mödrarnas synpunkt. Behovet av institutioner för halvöppen barnavård uppmärksammas särskilt för de förvärvsarbetande — såväl gifta som ogifta — kvinnornas barn.

För barn från trångbodda hem samt syskonlösa och svåruppfostrade barn skulle en värdefull omväxling i barnens miljö genom några timmars daglig vistelse i leksskolor vara av stor uppfostrande betydelse. Av särskilt värde vore, att dessa barn i leksskolan skulle kunna få en kamrattuppfostran, som är ägnad att utveckla den förmåga till anpassning efter växlande krav, som inte minst det nutida arbetslivet fordrar av både män och kvinnor.

Även för mödrarnas del anser kommissionen en halvöppen barnavårdsverksamhet nödvändig. Frågan bör därvid icke enbart ses ur de förvärvsarbetande mödrarnas synpunkt. Befolkningspolitiska hänsyn kräva, att även andra mödragrupperns behov uppmärksammas. Sålunda får man ej förbise de hemarbetande mödrarnas behov av fritid, varvid kommissionen särskilt erinrar om svårigheten för de av en stor barnskaras vård utsläpade mödrarna att få och kunna betala huslig hjälp.

Kommissionen framhåller, att de befolkningskvalitativa vinsterna av småbarnens gemensamhetsvård och gemensamma fostran icke uppstå på grund av att denna vård skulle vara överlägsen den vård och fostran hemmet ger. Uppfostran i leksskolor och liknande institutioner bör icke främjas i konkurrens med hemmen utan endast utgöra ett komplement till och ett stöd för hemmen. Den gemensamhetsuppfostran, som gives i sådana institutioner, kan dock antagas föra med sig vissa direkta vinster på det psykologiska och moraliska planet.

Ur befolkningskvantitativ synvinkel skulle förekomsten av halvöppen barnavårdsverksamhet troligen visa sig fördelaktig genom den psykologiska effekt, den kunde antas få på mödrarna. Det kan tänkas, att den rädsla för inskränkningar i familjens rörelsefrihet, som den ständiga vården av småbarn medför, kan vara ett kraftigt bidragande motiv till en eller två-barnssystemet. Befolkningskommissionen anser därför, att det ur samhällets synpunkt är önskvärt, att möjlighet till lättnad i ett tungt eller bundet hemarbete genom till-

gång till en lekskola för barn, öppen några timmar dagligen, beredes så många husmödrar som möjligt.

Befolkningskommissionen anser sig sålunda kunna konstatera »ett behov av gemensam dagvård av småbarn i större utsträckning och under mera garanterade former än hitintills — — — dels av förutnämnda pedagogiska skäl, med vilka förmåla sig vissa befolkningskvalitativa, och dels av nyssnämnda sociala skäl, med vilka förmåla sig vissa befolkningskvantitativa. — — — Befolkningskommissionen finner det alltså vara i enlighet med tidens krav, att institutioner för barns dagvård samhälleligt understödjas och kontrolleras.»

Kommissionen går härefter att behandla frågan om städernas och landsbygdens behov av dylika former för halvöppen barnavård.

Den omständigheten, att varje kooperativ anordning för barnens dagvård förutsätter en viss bebyggelseäthet, har gjort, att lekskolor och liknande institutioner inrättas i betydligt större utsträckning i städerna än på landsbygden. Kommissionen är emellertid av den uppfattningen, att denna tendens varit starkare än den eljest behövt bliva, därför att man hittills mest uppmärksammat de förvärvsarbetande mödrarnas behov och att kvinnornas förvärvsarbete varit starkast lokaliserat till städerna. När även de hëmarbetande kvinnornas intresse för dessa institutioner väckts, förutsätter kommissionen, att nya sådana komma att inrättas även på mindre orter. För dylika mindre orter anses halvdagsvården bliva en mera önskvärd form än heldagsvården.

För landsbygdens vidkommande borde därutöver vissa speciella former för lekskoleverksamhet ifrågakomma såsom ambulerande sommarlekskolor — företrädesvis under skördetiden — kooperativa lekskolor, anordnade genom en sammanslutning av mödrar, som inte ha jordbrukarhushåll och själva under utbildad persons ledning turvis kunna omhändertaga sina och grannfamiljernas barn, samt lekskolor anordnade vid lämpligt belägna folkhögskolor och andra utbildnings- och bildningsanstalter för unga flickor.

Därest landsbygdens hithörande barnavårdsproblem icke kunna lösas i samma former eller i samma utsträckning som städernas och de övriga tätorternas, bör denna omständighet emellertid enligt kommissionens uppfattning icke utgöra hinder för att lekskole- och daghemsinstitutionerna stödjas och förbättras på de platser, där de kunna inrättas och vara till gagn.

Av en statistisk översikt rörande bestående institutioner för dagvård åt småbarn samt sommarkolonier, vilken bygger bl. a. på en av kommissionen år 1937 verkställd enquêtundersökning, framgår i huvudsak följande: Hela antalet institutioner beräknas uppgå till 267, varav 79 äro barnkrubbor och 82 s. k. barnträdgårdar (lekskolor). Hela antalet platser på samtliga redovisade institutioner uppgick till 9 331, vari ingår 414 platser å de norrländska arbetsstugorna, vilka av kommissionen icke ansetts hänförliga till här ifrågasvarande halvöppen barnavård. Enär icke samtliga institutioner redovisats, beräknas emellertid en uppskattning av platsantalet till 9 500 komma verkligheten närmare. Härtill kommer c:a 500 skolbarn, som besökt nämnda institutioner.

Av de redovisade 9 331 platserna förekomma 6 278 i städer med över 30 000 invånare och återstoden, 3 053 platser, på andra orter.

Endast 519 platser voro avsedda för spädbarn och den vida övervägande delen, 6 623 platser, för övriga barn före skolåldern.

En sammanställning av svaren angående behovet av ytterligare platser har givit till resultat, att ett icke tillgodosett behov av 1 753 platser föreligger, varav 612 i s. k. småbarnsskolor, 408 i barnkrubbor och 387 i barnträdgårdar.

Över huvud bekräftas genom enquêten, att förekomsten och utvecklingen av dagvårdsinstitutioner uppvisa positivt samband med storstadsbebyggelse och industrialisering.

Den av kommissionen till grund för översikten lagda indelningen i bl. a. barnkrubbor och lekskolor såsom typer för heldags- resp. halvdagsvård har enligt kommissionens uppfattning visat sig i huvudsak riktigt.

Av sammanställda uppgifter rörande barnens föräldrar har bl. a. framgått, att större delen av mödrarna till barnen i heldagsinstitutionerna voro förvärvsarbetande.

På grundval av ett närmare studium av institutionernas redovisade kostnader har kostnaden per barn och dag i kvalitativt tillfredsställande barnkrubbor (d. v. s. för heldagsvård) kunnat fixeras till obetydligt mera än 2 kronor samt i motsvarande lekskolor (d. v. s. för halvdagsvård) till obetydligt mera än 1 krona. Dessa dagkostnadsbelopp hava lagts till grund för kommissionens kostnadskalkyler.

Kommissionen har ansett sig kunna fastslå, att verksamheten icke nått en tillräcklig omfattning och ofta icke heller kunnat upprätthållas på en kvalitativt tillfredsställande nivå. I samma mån som institutionernas allmännyttiga karaktär erkännes, måste det anses som en samhällets plikt att bereda dem en fastare och tryggare ställning. För att garantera en viss kvalitet på inrättningarna bör finnas en statlig inspektris för desamma. Om staten på så sätt ikläder sig garanti för att institutionerna icke tillåtas underskrida en viss standard, finner kommissionen det vara rimligt, att staten även ställer de ekonomiska resurserna till förfogande för att kvalitetskraven skola kunna upprätthållas.

Kommissionen föreslår därför statsunderstöd till driften av institutioner för halvöppen barnavård samt till sommarkolonier. Någon klassificering eller inbördes värdesättning av de skiftande verksamhetsformerna har kommissionen icke ansett sig böra göra i annat hänseende, än att den verksamhet, som har den mest allmängiltiga karaktären, i främsta rummet bör tillgodoses. Ett dylikt samhällsintresse av första ordningen har ansetts vara främjandet av en pedagogiskt fullvärdig halvdagsvård, som innebär vård, fostrande sysselsättning och kamratsamvaro några timmar dagligen, vare sig denna lämnas i samband med heldagsvård eller inom vissa andra institutioner. Statsmakterna böra erkänna ifrågakvarande verksamhet, även i den mån den gäller barn i allmänhet, såsom sitt intressefält. Vad barn över 3-årsåldern beträffar vilar gemensamhetsfostran i denna form på en pedagogisk motivering, som är giltig för alla samhällsklasser. De särskilda behov, vilka hos vissa familjer eller å vissa orter därutöver kunna göra sig gällande och motivera utsträckt vårdtid, böra däremot enligt kommissionens mening icke tillgodoses med

hjälp av statliga bidrag och på statligt ansvar, utan bör man såsom hitintills överlämna åt föräldrar att kooperativt eller åt stiftelser och kommuner att på annat sätt sörja för dessa särskilda behov.

Kommissionen har funnit, att statsbidrag däremot icke bör utgå till anläggningskostnaderna. Ett dylikt bidrag skulle visserligen uppmuntra verksamheten och bidraga till att snabbare och effektivare än eljest vore möjligt tillgodose de växande behoven, men en direkt statlig subvention skulle innebära trenne väsentliga olägenheter. I främsta rummet komma svårigheterna att vinna tillräcklig garanti för en institutions kvalitet, då den endast bedömes i planerat skick. Vidare föreligger — särskilt under de första åren efter en dylik understödmöjlighet yppats — risk för stor anhopning av ansökningar med åtföljande icke oväsentliga statsfinansiella påfrestningar. Slutligen skulle gamla och nya institutioner bliva väsentligt olika ställda i ekonomiskt avseende, vilket skulle alstra missnöje.

En ekonomisk sundare och rättvisare princip vore enligt kommissionen, om till anläggning och förbättring av barnkammarinstitutioner lämnades statslån i stället för statliga bidrag. Av principiella grunder vore ett system med statliga lånemöjligheter att förorda. Administrativa hänsyn har emellertid föranlett kommissionen att icke föreslå inrättande av någon statlig lånefond för detta ändamål.

Frågan om statsunderstöd till heldags- och halvdagsinstitutioner med lika eller olika belopp har av kommissionen bedömts utifrån vilka intressen de olika institutionerna tjäna. Heldagsvården i barnkammarinstitutionerna har därvid ansetts i stort sett utgöra en ersättning för hemmets dagvård, medan halvdagsvården endast innebär ett tillskott till uppfostran i hemmet.

Kommissionen har ansett halvdagsvården i första hand vara förtjänt av samhällets stöd. Utom den möjlighet halvdagsvården ger att underlätta särskilt de hemarbetande mödrarnas bundenhet och arbete, medför halvdagsvården för barn över 2—3-årsåldern ur barnens synpunkt stora fördelar.

Å heldagsvården liksom även å gemensamhetsvården av spädbarn kunna enligt kommissionens mening icke läggas lika positiva synpunkter. Under det att halvdagsvården i största utsträckning kan motiveras från barnens synpunkt, kan heldagsvården i allmänhet endast motiveras ur mödrarnas synpunkt. De mödrar, som av skilda anledningar icke kunna eller vilja själva handhava hela omvårdnaden om sina barn, hava att välja mellan att skaffa sig en ersättare i hemmet eller att anlita ett daghem, en lekskola e. d. Valet bestämmes i allmänhet av familjens ekonomiska standard. I de flesta fall saknar modern på grund av ekonomiska skäl möjlighet att anställa hemhjälp. Daghemsvården får här ofta sätta in. Bidrag bör därför enligt kommissionen ej utgå för heldagsvård i större utsträckning än för halvdagsvård av barn i allmänhet. Ju mera den kategori mödrar ökar, vilka föredraga en kooperativ barnavård och vilka i växande utsträckning själva äro i stånd att betala denna vård ur arbetslönen för det egna arbetet utanför hemmet, vilket hindrar dem att helt ägna sig åt barnen, desto mindre torde enligt kommissionens uppfatt-

ning kunna förebringas övertygande skäl för att denna heldagsvård skall vara offentligt understödd.

För spädbarnskrubbornas del tillkomma utöver dessa principiella ståndpunktstaganden ytterligare andra invändningar mot statsunderstöd såsom den på grund av spädbarnens större ömtålighet ökade smittoriskerna och den som följd härav nödvändiga fördyringen av själva vårdformen för dessa barn.

Då det emellertid för många förvärvsarbetande mödrar är en absolut nödvändighet att kunna lämna bort sitt barn till en spädbarnskrubba eller för heldagsvård å annat daghem, har kommissionen föreslagit statsbidrag även till institutioner för heldagsvård och spädbarnsinstitutioner.

För den del av heldagsvården, som svarar mot halvdagsvård skulle bidrag kunna åtnjutas efter samma grunder som för halvdagsvårdade barn i allmänhet, medan överskjutande kostnader icke till någon del borde bestridas av statsmedel utan i främsta rummet bäras av de berörda familjerna. Vidare har Befolkningskommissionen med hänsyn till sin uppfattning, att gemensamhetsvården av spädbarn icke i för hög grad bör uppmuntras, icke velat föreslå högre bidrag till denna art av verksamhet än till heldagsvården.

Kommissionen framhåller önskvärdheten av att framför allt mödrar i ofullständiga familjer (ogifta mödrar, fränskilda mödrar och änkor) erhålla direkt bostadshjälp för att samlivet med barnen skall kunna bevaras. För såväl gifta som ogifta fattiga förvärvsarbetande mödrar kan föreligga behov av förbilligad heldagsvård, men dylik social hjälp får anses som en kommunal angelägenhet och bör icke bestridas med statsmedel.

För de hemarbetande mödrarna skulle »parkering» under kortare tider av spädbarnen under trygg övervakning vara till väsentlig hjälp. En dylik parkering av spädbarnen i anslutning till ett daghem eller liknande institution skulle ge en billig och hygienisk lösning av ett beaktansvärt storstadsproblem.

Under dylika hänsynstaganden har Befolkningskommissionen funnit sig böra föreslå ett statsbidrag för alla s. k. barnkammarinstitutioner, vare sig de giva heldags- eller halvdagsvård, förutsatt endast att denna vård i kvalitativt hänseende fyller de stipulerade villkoren.

För att öppna möjlighet för institutioner av heldagskaraktär till mer effektiv hjälp hänvisar kommissionen i detta sammanhang till sitt yttrande i betänkandet i näringsfrågan (Statens offentliga utredningar 1938: 6), att statsbidrag till skolbespisning bör utgå efter enahanda grunder jämväl till bespisning av förskolebarn, vilka mottagas i dagvårdsinstitutioner. Kommissionen erinrar även om det likaledes i nyssnämnda betänkande framställda förslaget, att bl. a. spädbarn och barn i förskolåldern på det allmänna bekostnad skola vid behov, konstaterat av läkare, kunna erhålla vissa skyddsfödoämnen och läkemedel. Kommissionen föreslår att nämnda förslag kompletteras, så att även här ifrågavarande institutioner, vilka godkänts för statsbidrag, må i likhet med mödra- och barnavårdscentraler resp. -stationer inbegripas i den näringsprofylaktiska verksamheten för barn.

Kommissionen betonar, att icke något slag barnhem, där barn omhändertagas för stadigvarande vård, eller privata barnpensionat skola inrymmas under kommissionens förslag om statsanslag för barnens dagvård. Trots vissa principiella invändningar mot arbetsstugorna föreslår kommissionen, att jämväl institutioner för de större barnens fritidsfostran inbegripas i förslaget om statsbidrag, varvid dock särskilt framhålles, att vid begagnande av den prövningsrätt i enskilda fall, som tillkommer den anslagsbeviljande myndigheten, största noggrannhet iakttages vid bemötande av dessa institutioners anspråk på statsbidrag.

Likaså föreslår kommissionen, att man med statsbidrag understöder viss verksamhet för sysselsättning av förskolålderns barn under sjukhusvistelse. Den bidragsbeviljande myndigheten bör dock tillse, att till denna verksamhet icke beviljas lika högt statsbidrag per barn och dag som för övriga bidragsberättigade verksamhetsformer.

Kostnaderna för de halvöppna barnvårdande institutionernas drift anser kommissionen bära bäras dels av barnens föräldrar och dels av stat och kommun. Härvid bör ankomma på den anslagsbeviljande statliga myndigheten att efter prövning fixera en högsta tillåten avgift för varje särskild typ av institutioner. Den del av kostnaderna, som ej täckes av barnens avgifter, måste fördelas mellan stat och kommun och eventuell enskild välgörenhet.

Efter att först ha avvisat tanken, att samtliga kostnader skulle överflyttas på staten, diskuterar kommissionen tre olika alternativ för statliga bidrag, nämligen:

- a) staten betalar viss andel av den varierande driftskostnaden vid godkända institutioner, förslagsvis högst hälften;
- b) staten betalar till samtliga institutioner ett fixerat belopp, avsett att täcka högst hälften av driftskostnaderna, förslagsvis högst 50 öre per barn och dag;
- c) staten betalar ett belopp avsett att täcka kostnaderna för personallöner och läkarvård.

Inför de olika svårigheter, som vidlåda de olika statsbidragsformerna, har kommissionen sökt finna en kompromiss och föreslår, att staten skall svara för en procentuell andel av driftskostnaden, dock icke överstigande visst belopp för barn och dag. För institutioner, som lämna barn före skolåldern en dagvård omfattande minst 4 timmar, föreslås statsbidrag skola utgå till högst hälften av driftskostnaderna. I intet fall må bidraget överstiga 50 öre per barn och dag. I 4 § i utkast till kungörelse angående statsbidrag till barnkrubbor, sommarkolonier m. m. göres dessutom den inskränknings, att »föranstaltningar, varigenom barn omhändertagas mindre tid än tre timmar dagligen, må icke ifrågakomma för erhållande av statsbidrag.»

För det avsevärda antal institutioner, där den procentuella andelen av kostnaderna, vilken hänför sig till den bidragsberättigade halvdaysvården, blir svårt att uträkna, föreslår kommissionen, »att den anslagsbeviljande myndigheten direkt bör kunna taga sikte på det med hänsyn till halvdaysvårdens kvalitet rimliga maximibeloppet per barn och dag.»

Kommissionen förutsätter, att maximalt statsbidrag i allmänhet kan påräknas av »de institutioner, som av den statliga inspektionen befinnes vara kvalitativt fullvärdiga». Viss hänsyn bör även kunna tagas till det sociala klientel, institutionerna betjäna. Institutioner, vilka »visserligen utföra ett gott arbete men brista i fråga om utrustning, personal samt vård och uppfostringsprogram», böra icke komma i åtnjutande av det högsta bidragsbeloppet utan i stället så snart vissa minimikrav uppfyllts kunna erhålla visst mindre statsanslag. Genom dylik gradering skulle institutionerna sporras till kvalitativa förbättringar och hänsyn kunna tagas till i olika grad utvecklade institutioner under den övergångstid, som är att vänta.

Kommissionen föreslår som villkor för erhållande av statligt bidrag till driftskostnaderna, att institutionerna skola vara inrymda i godkända lokaler samt ledas av godkänd personal.

Den närmaste kontrollanten över institutionerna tänkes utövad av primärkommunen genom något av dess organ, barnavårdsnämnd eller, där kommunen så beslutar, hälsovårdsnämnd, vilken också skulle till- eller avstyrka statsbidragsansökningarna. Det skulle likväl vara den centrala myndigheten obetaget att efter egen inspektion i vissa fall mot kommunens yrkande godkänna eller icke godkänna en institution.

Institutioner för halvdagsvård må icke uttaga annat än på visst sätt begränsade avgifter av de vårdade barnens föräldrar. Kommissionen erinrar om att detta villkor bör innebära, dels att barn till mindre bemedlade föräldrar helt befrias från avgift, dels att barn till föräldrar, som icke ansöka om avgiftsnedsättning eller efter sådan ansökan befinnas icke underskrida en viss inkomstgräns, betala en avgift, vilken dock icke är högre än som av den statliga inspektionsmyndigheten för varje särskild institutionstyp befunnits lämplig. I de flesta fall bör en sådan avgift icke uttagas med mera än fem kronor i månaden eller 20 öre om dagen. Kommunerna böra åtaga sig att bidraga till denna socialt värdefulla vård, så att densamma icke kommer att orimligt tynga barnens föräldrar.

Då föräldraavgiften och statsbidraget beräknas tillsammans uppgå till c:a 17 kronor i månaden per barn har kommissionen ansett, att enskilda institutioner — de flesta av lekskoletyp — vilka utkräva högre avgifter, icke böra erhålla statsbidrag.

Avgiftsbegränsningen i fråga om heldagsinstitutionerna anses däremot icke behöva vara så sträng. Även här bör emellertid den anslagsbeviljande centrala myndigheten tillse, att föräldraavgifter och statsunderstöd »så anpassas efter varandra, att oskäliga dubbelförmåner för institutionernas ägare icke uppstå».

Beslutanderätten i fråga om statsbidrag bör ligga hos socialstyrelsen.

Den totala utgiftssumman för de institutioner, som ingått i den ovan nämnda enqueteundersökningen, uppgick till omkring 1.6 miljoner kronor. Statsbidraget skulle då maximalt kunna uppgå till hälften därav eller 800 000 kronor.

Med beräkningsgrunden 50 öre per barn och dag i dessa institutioner

skulle — för en miljon underhållsdagar — statsbidragen ha uppgått till omkring 500 000 kronor.

För de första budgetåren kan man anta, att ett visst antal institutioner icke bliva godkända. Kommissionen beräknar därför kostnaderna för statsbidraget under det första budgetåret efter dess genomförande till endast hälften, sålunda 250 000 kronor.

Då kommissionen emellertid vidare föreslår, att även institutioner för de större barnens fritidsfostran — främst de s. k. eftermiddagshemmen — böra inbegripas i förslaget om statsbidrag, beräknas ovannämnda kostnadssumma komma att utökas med omkring 10 000 kronor till 260 000 kronor.

Kommissionen förordar offentlig inspektionsrätt över samtliga institutioner, som för vård, fostran eller undervisning mottaga mer än förslagsvis tre främmande barn. För de anstalter, som understödjas med allmänna medel, bör inspektionen huvudsakligen inrikta sig på institutionernas hygieniska och pedagogiska lämplighet. I båda dessa hänseenden bör inspektionen icke endast hava till uppgift att tillse, att vissa minimikrav äro fyllda, utan även kunna fullgöra en på området önskvärd konsulentverksamhet.

Över de institutioner, som ansöka om statsbidrag, böra de statliga myndigheterna utöva starkare kontroll. Eftersom socialstyrelsen har att besluta om statsbidraget, kommer den själfvallet att utöva en viss kontroll över dessa institutioner. Särskild inspektion bör ske ur medicinsk och pedagogisk synpunkt.

Den medicinska inspektionen bör företas lokalt och inordnas såsom en del av förste provinsialläkarens allmänna inspektionsverksamhet i provinsialläkardistriktet och förste stadsläkarens i städerna. Inspektionen bör även kunna efter särskilt förordnande överlåtas åt barnläkare, som icke är anställd vid institutionen. Rapport över inspektionen skall i vanlig ordning insändas till medicinalstyrelsen.

Den läkare, som fått inspektionen sig anförtrodd, bör äga befogenhet att i vissa fall av hälsofara omedelbart föranstalta om stängande av dylik institution. I övrigt bör inspektionen i första hand syfta till att vinna rättelse genom uppmuntrande råd och förslag. Den medicinska inspektionen bör både kontrollera, att den nödvändiga standarden uppnås, och stimulera till att den önskvärda standarden eftersträvas.

De minimikrav, som ur medicinsk synpunkt böra uppställas för en institutions godkännande, angivas i en särskild till betänkandet fogad bilaga, utarbetad av professor Arvid Wallgren. Lokalerna skola vara ur hygieniska och andra synpunkter ändamålsenliga. Läkare skall vara anställd med uppdrag att kontrollera och bära ansvaret för hälsovården bland såväl barn som personal. Läkaren skall besöka institutionen minst en gång i månaden (lekskola) eller minst en gång var 14:de dag (daghem). Personalen skall vara väl kvalificerad för sin uppgift och tillräckligt talrik samt icke behäftad med sjukdom, som kan göra vederbörande olämplig att handhava vårdsnaden av barn.

Den pedagogiska inspektionen anses böra utövas av central myndighet. Kommissionen föreslår, att den lägges i händerna på en befattningshavare

å en för ändamålet nyinrättad tjänst i socialstyrelsens byrå för fattigvårds- och barnavårdsfrågor med samma löneplacering som distriktskonsulenterna för fattigvård och barnavård. Till denna befattningshavares biträde föreslår kommissionen därjämte tillsättandet av en extra assistent. Dessa tjänstemän skola utöva såväl kontrollerande som rådgivande verksamhet.

I fråga om kommunernas handhavande av förevarande barnavårdande uppgifter vill kommissionen med hänsyn till pågående utredning rörande översyn och samordnande av socialvården ej framlägga ett definitivt förslag. Kommissionen förordar dock, att en särskild styrelse utses för den halvöppna barnavården i varje kommun, som rymmer institutioner av denna art.

Genom den statliga inspektionsmyndighetens medverkan bör insamlas upplysningar och material, som kunna vara vägledande för arbetet i de skilda institutionerna. Det centrala organet bör kunna tillhandahålla normalritningar och kostnadsberäkningar för institutioner av ifrågavarande art.

Kravet på personalen vid institutionerna för halvöppen barnavård bör omfatta såväl teoretisk som praktisk utbildning. Denna utbildning bör först och främst vara psykologiskt-pedagogiskt inriktad. En ej ringa del av utbildningstiden bör emellertid ägnas åt medicinsk barnavård och särskild uppmärksamhet ägnas undervisning i hälsovård och bekämpande av smitta.

Kunskaper motsvarande realexamen bör förutsättas för påbörjande av yrkesutbildningen, som bör vara minst tvåårig och ske på seminarium. Ett tredje studieår bör stå öppet för dem, som önska specialisera sig i viss riktning.

Utövaren av den föreslagna statliga inspektionen bör enligt kommissionen även bedöma personalens löne- och arbetstidsförhållanden. För lönerna böra uppställas vissa minimikrav, varvid sjuksköterskans och småskollärarinnans ställning i lönehänseende kan tjäna som jämförelse.

Kommissionen föreslår slutligen, att de utbildningsanstalter, som giva direkt för småbarnsfostrarinnans yrke avsedd utbildning och som av skolöverstyrelsen erhålla godkännande med hänsyn till den kompetens, från dem utgångna elever besitta, och med hänsyn till behovet av utbildad arbetskraft, böra på ansökan kunna erhålla ett årligt statsanslag på förslagsvis 5 000 kronor. Såsom uttryckligt villkor för erhållande av statsbidraget bör fordras, dels att en tillfredsställande undervisning anordnas i medicinsk barnavård, hygien och smittbekämpande, dels att ett visst antal friplatser finnes vid anstalten.

Då kommissionen anser det angeläget, att urvalet av sökande till denna bana icke alltför starkt begränsas till burgnare samhällsgrupper, böra dessa godkända utbildningsanstalters elever först och främst tillerkännas rätt att komma i åtnjutande av statens räntefria studielån. Det bör vidare övervägas att skapa särskilda stipendiemöjligheter liknande dem, som finnas för folk-skoleseminariernas, folkhögskolornas m. fl. specialskolors elever.

Från kommissionens majoritet har en av dess ledamöter, ledamoten av riksdagens andra kammare K. H. Magnusson, anmält avvikande mening rörande vissa av de föreslagna åtgärderna.

Herr Magnusson ifrågasätter om icke vissa av kommissionen föreslagna åtgärder äro av den art, att de premiera fåbarnssystemet och mödrarnas förvärvsarbete på hemmens och familjens bekostnad. Om samhälleliga åtgärder av detta slag för barnens uppfostran ställas jämsides med hemmens fostran i stället för att begränsas endast till att i mån av behov ersätta denna fostran, är man, menar reservanten, på väg mot en kollektiv barnafostran och mot hemmens gradvisa avskrivning. Den samhälleliga barnahjälpen bör begränsas till fall, där föräldrarnas omvårdnad saknas eller är otillräcklig, och i första hand tillmätas efter behovsprincipen, varvid två former av behov främst böra tillgodoses, nämligen det rent ekonomiska behovet och fall av barnrikedom. I den mån hjälp därutöver lämnas, bör den tillhandahållas endast mot full ersättning.

Kap. III. Yttranden över Befolkningskommissionens förslag.

Befolkningskommissionens förslag blev i sedvanlig ordning föremål för remissbehandling. Sålunda hava yttranden infordrats och avgivits av socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, statskontoret, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser, vilka i sin tur infordrat yttranden från förste provinsialläkarna i länen. Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Svenska provinsialläkarföreningen, Svenska stadsläkareföreningen, centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening, Svenska Fröbelförbundet, Styrelsen för Södra K. F. U. K:s pedagogiska institut, Sveriges husmodersföreningars riksförbund och överstyrelsen för Svenska röda korset hava, sedan de därtill beretts tillfälle, avgivit yttranden.

På anmodan av vederbörande länsstyrelser hava vidare stadsfullmäktige i Stockholm, Norrköping, Malmö, Hälsingborg, Göteborg, Falköping, Lidköping, Skara, Tidaholm, Gävle, kommunalfullmäktige i Hofva, Kyrkofalla, Lyrestads och Ransberg, statens fattigvårds- och barnavårdskonsulent i Norrbottens län samt Blekinge barnavårdssällskap yttrat sig över förslagen. Barnavårdsnämnden, folkskoledirektionen, drätsel-nämnden och kammarkontoret i Stockholm, barnavårdsnämnden, drätselkammaren och stadsfullmäktiges beredningsutskott i Norrköping, drätselkammaren, folkskolestyrelsen och barnavårdsnämnden i Hälsingborg, stadskollegiet och barnavårdsnämnden i Göteborg, barnavårdsnämnden och skolläkaren i Falköping, folkskolestyrelsen i Skara samt styrelsen för Föreningen Skara barnavård, en särskild kommitté bestående av representanter för drätselkammaren, barnavårdsnämnden och hälsovårdsnämnden i Gävle hava likaledes på anmodan avgivit yttranden över betänkandet till vederbörande stadsfullmäktige.

Statligt stöd till den halvöppna barnavårdsverksamheten. Beträffande Befolkningskommissionens förslag i allmänhet på denna punkt innehålla yttrandena, bortsett från vad som anförts om sommarkolonier, i huvudsak följande.

Av remissinstanserna hava endast *länsstyrelserna i Örebro och Skaraborgs län* helt avstyrkt statligt stöd till ifrågavarande verksamhet. Den förra anser, att förslaget i föreliggande skick icke bör läggas till grund för beslut utan omarbetas under strängt iakttagande av behovsprincipen. Den senare ifrågasätter, huruvida icke bekostandet eller understödandet av i förslaget åsyftade institutioner borde vara en rent kommunal angelägenhet, med hänsyn till att dessa institutioner nästan uteslutande komma städernas och särskilt de större städernas befolkning tillgodo. *Länsstyrelserna i Kalmar, Kristianstads och Gävleborgs län*, som tillstyrkt förslaget, anse dock reservationen innefatta en i olika hänseenden riktig kritik av detsamma. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* har icke velat tillstyrka statliga åtgärder i den utsträckning förslagen innebära, emedan styrelsen finner dessa samma ägnade att leda till ett överlåtande av ansvaret för barnens skötsel och uppfostran. *Övriga länsstyrelser samt överståthållarämbetet* hava däremot tillstyrkt förslaget eller lämnat detsamma utan erinran.

Av övriga remissinstanser ha i princip alla utom *statskontoret* och *Svenska stadsförbundet* tillstyrkt förslaget. Skälet för statskontorets avstyrkande har huvudsakligen varit, att samtliga Befolkningskommissionens förslag ansetts böra göras till föremål för avvägande mot varandra i ett sammanhang. Stadsförbundet har tillstyrkt förslaget endast under förutsättning, att efter avvägning mellan olika trängande sociala anslagsbehov medel anses kunna ställas till förfogande för dess genomförande.

I övriga yttranden har behovet av statligt stöd åt ifrågavarande institutioner för småbarns vård och fostran nästan undantagslöst understrukits. Statsunderstöd till vissa verksamhetsformer har emellertid avstyrkts i en del fall.

Förste provinsialläkaren i Örebro län har avstyrkt statsbidrag till daghem och lekskolor och anser, att dylika institutioner böra anordnas och drivas genom kommunernas försorg, eftersom de av praktiska skäl äro omöjliga att åstadkomma på landsbygden. *Överstyrelsen för Svenska röda korset* har ifrågasatt, huruvida icke den enbart av sociala och ekonomiska skäl betingade spädbarnskrubban borde bekostas av kommunerna, samt i sammanhanget framhållit såsom mest önskvärt, att de förvärvsarbetande mödrarna borde beredas möjligheter att stanna i hemmet och själva sköta sina barn. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* och *förste provinsialläkaren i Västernorrlands län* avstyrka helt bidrag till eftermiddagshem för skolbarn, medan *Sveriges allmänna folkskolläraryörening* i likhet med kommissionen ansett arbetsstugeidén felaktig och förordad, att bestämmelserna om bidrag till denna verksamhet böra tillämpas med synnerlig urskillning.

Behovet av bidrag till eftermiddagshem (arbetsstugor) för skolbarn har emellertid också särskilt framhållits. *Förste provinsialläkaren i Västerbottens län* finner en utbyggnad av arbetsstugeinstitutionen för Västerbottens del vara ett trängande behov. *Stadsfullmäktige i Falköping* anser, att arbetsstugorna utgöra en synnerligen god vårdform, varför de äro förtjänta av statsbidrag till sådant belopp, att deras fortbestånd och ytterligare utveckling tryggas. *Barnavårdsnämnden i Stockholm* framhåller behovet av dylika hem särskilt för skolbarn från familjer, där modern har förvärvsarbete utom hemmet. Även om dessa anstalter framdeles bliva befriade från kostnaderna för måltider, komma de alltjämt att vara i oundgängligt behov av bidrag till kostnaderna för personal och lokaler. Med hänsyn härtill finner nämnden tillräckliga skäl icke föreligga för den begränsning av bidraget, som kommissionen föreslagit. *Barnavårdsnämnden i Göteborg* har likaledes funnit kommissionens inställning till arbetsstugorna felaktig. Barnens behov av lämplig sysselsättning borde hava föranlett, att man berett dem tillfälle att utföra visst arbete. Att anse barnen därmed utnyttjade i förvärvssyfte vore för den skull oriktigt. Av sin egen verksamhet på ifrågavarande område hade nämnden enbart haft glädjande erfarenhet. Verksamheten hade år 1934 utvidgats till att omfatta 1 974 barn i 46 avdelningar. Då arbetsstugorna enligt författningsutkastet

icke uttryckligen undantagits från möjlighet att erhålla bidrag, förväntar nämnden, att denna möjlighet göres beroende av prövning av den bidragsbeviljande myndigheten. *Svenska stadsförbundet* har icke kunnat godtaga de skäl, kommissionen anfört mot arbetsstugornas fulla inordnande i förslaget.

Hel- och halvdagsvården. Som regel ha remissinstanserna anslutit sig till kommissionens motivering för den pedagogiskt fullvärdiga halvdagsvårdens företrädare. Halvdagsvård omfattande en vårdtid av minst tre timmar dagligen har sålunda ansetts bäst tjäna syftet att i största möjliga utsträckning, med så små snaitära risker som möjligt och till lägsta möjliga kostnader erhålla en vårdform, som erbjuder hemmen ett stöd och utgör ett värdefullt komplement till dessas vård och fostran av barnen. I vissa yttranden har härutöver uttalats farhågor för att en statsunderstödd heldagsvård skulle medföra ett förslappande av föräldrarnas ansvar för barnen samt av deras vilja att taga hand om dem.

Kommissionens uppfattning i denna fråga har emellertid även mötts av vissa erinringar och invändningar. I en del fall har sålunda en rakt motsatt uppfattning kommit till uttryck, varvid heldagsvården antingen ansetts bära helt likställas med halvdagsvården i fråga om erhållande av statsbidrag eller också bära framför halvdagsvården åtnjuta statligt stöd.

Socialstyrelsen kan sålunda icke ansluta sig till kommissionens mening, att statshjälpen främst borde inriktas på att befrämja den s. k. halvdagsvården. Även om motiveringen för densamma måste anses riktig, är det enligt styrelsens åsikt av stor betydelse, att goda hjälpmöjligheter öppnas för heldagsvård av spädbarn och andra småbarn. Särskilt mindre bemedlade mödrar, vilka för sin och barnens försörjning äro nödsakade att under större delen av dagen utföra förvärvsarbete utom hemmet, bära erhålla effektivt stöd. I motsats till kommissionen förordar styrelsen därför, att institutionerna för heldagsvård få möjlighet att åtnjuta ett mot den längre vårdtiden svarande högre statsbidrag, än vad som föreslagits skola utgå till institutioner för halvdagsvård. *Medicinalstyrelsen* kan icke dela kommissionens uppfattning, att heldagsvården liksom gemensamhetsvård av spädbarn skulle vara från samhällets synpunkt mindre motiverad, och uttalar sin förvåning över kommissionens ringa intresse för spädbarnskrubbor eller amningsrum, vilka enligt styrelsens mening borde hava närmare samband med befolkningsfrågan än andra i betänkanudet avhandlade frågor. *Länsstyrelsen i Kalmar län* vill icke avstyrka kommissionens förslag om bidrag till halvdagsvården även om denna blott kommer en viss del av befolkningen tillgodo. Åt institutionerna för heldagsvård, vilka fylla ett stort behov, vill länsstyrelsen emellertid giva en mera gynnad ställning än kommissionen föreslagit. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* tillstyrker statligt stöd åt hel- och halvdagsvården men anser, att lekskolan icke bör äga företrädesrätt eller vara normgivande för statsbidragets storlek framför barnkrubborna och daghemmen. *Förste provinsialläkaren i Uppsala län* finner verksamheten vid daghem och sommarkolonier vara av större värde ur medicinsk och befolkningspolitisk synpunkt än verksamheten vid lekskolor, varför den förra bör äga företräde till statsbidrag. *Norrköpings drätselkammare* anser liksom stadens *stadsfullmäktige*, vilka hänvisat till drätselkammarens och barnavårdsnämndens yttrande, att staten bör i större omfattning än kommissionen föreslagit stödja heldagsvården, som särskilt för industristäderna har sin stora mission att fylla bland de förvärvsarbetande mödrarnas barn. *Norrköpings barnavårdsnämnd* ifrågasätter, om det icke kunde vara befogat att lämna heldagsvården understöd i pro-

portionellt samma utsträckning som halvdagsvården. *Överstyrelsen för Svenska röda korset* beklagar, att heldagsanstalter för barn över spädbarnsåldern föreslås skola erhålla ett med hänsyn till omkostnaderna förhållandevis mindre statsbidrag än de övriga, i synnerhet som större krav på en väl kvalificerad personal och tillfredsställande lokaler ställas på dem än på lekskolorna.

Statsbidragsnormen, bidragets storlek m. m. I huvudparten av yttrandena hava inga invändningar rests mot kommissionens utformning av statsbidragsnormen och dess bestämning av bidragets storlek. Ehuru normen för statsbidraget gillats, har dock i en del fall antingen motiveringen för densamma klandrats eller bidragets storlek icke ansetts tillräcklig.

Sålunda har *överståthållareämbetet* anslutit sig till förslaget om bidragsnormen men anser icke, att bidraget bör motiveras med att det är avsett att täcka löne- och läkarkostnaderna, vilket lätt skulle kunna medföra, att institutionerna underlåte att taga erbjuden frivillig hjälp i anspråk. Icke heller *socialstyrelsen* har något att erinra mot principen för statsbidraget men vill höja den övre gränsen för understödsbeloppet till en krona för barn och dag. *Stockholms stads kammarkontor* har icke funnit tillräckligt bärande skäl föreligga för begränsningen av bidraget till högst 50 öre per vård dag. *Överstyrelsen för Svenska röda korset* har framhållit, att antagandet, att ett bidrag intill 50 öre per vård dag skulle täcka omkring hälften av driftskostnaderna, knappast torde vara riktigt. Kommissionen har därvid förbisett, att de fordringar på höjd standard, som komma att uppställas för erhållande av statsbidrag, nödvändigt måste medföra större utgifter för såväl personal som lokaler.

Jämväl mot själva statsbidragsprincipen ha vissa kritiska invändningar riktats. *Medicinalstyrelsen* anser sålunda kommissionens behandling av frågan om statsunderstöd till anläggnings- eller driftskostnad för barnkammarinstitutionerna icke träffa problemets kärna och ej tillräckligt tillgodose praktiska krav. Ett realiserande av kommissionens principer skulle enligt styrelsens mening innebära en väsentlig försämring av rådande förhållande. Beträffande normen för statsbidraget förordar styrelsen att staten i efterskott skall betala *viss andel av den verkliga driftskostnaden*, varvid förutsattes, att den bidragsbeviljande myndigheten i fråga om bokföringen följer vissa normerande riktlinjer till förhindrande av missbruk. *Barnvårdsnämnden i Stockholm* ifrågasätter, huruvida institutioner för småbarnsfostran verkligen skulle komma till stånd i tillräcklig utsträckning, om icke bidrag av statsmedel utginge även till anläggningskostnaderna. *Svenska fattigvårds- och barnvårdsförbundet* anser, att maximeringen av bidraget till daghemmen för heldagsvård borde bestämmas med hänsyn till de faktiska kostnaderna. En fullständigare utredning rörande kostnaderna för kvalitativt tillfredsställande halv- resp. heldagsvård borde verkställas. *Styrelsen för Södra K. F. U. K:s pedagogiska institut* i Stockholm föreslår, att statsbidragsnormen utformas så, att lönekostnaderna för personal och läkare bestridas av staten, medan vederbörande kommun bör svara för kostnaderna för lokaler m. m. Härigenom skulle institutionerna kunna räkna med bestämda inkomster och deras verksamhet vinna i stadga.

Slutligen påpekas av *länsstyrelsen i Jämtlands län* att förslaget icke har något av värde att giva landsbygden, varför statsbidraget icke av allmänna skattemedel bör utgå med så stort belopp som halva dagskostnaden. Länsstyrelsen föreslår bidrag med en fjärdedel av dagskostnaden, dock högst 25 öre för barn och dag.

Villkoren för erhållande av statsbidrag. Beträffande de särskilda uttalanden, som i yttrandena ägnats frågan om de föreslagna villkoren för statsbidragets erhållande, förtjäna följande att framhållas.

Endast *socialstyrelsen, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län och barnavårdsnämnden i Göteborg* hava motsatt sig kommissionens förslag om en minimitid för barnens omhändertagande av tre timmar dagligen. De föreslå, att endast institutioner, som lämna barnen en vård omfattande *minst 4 timmar*, skola kunna komma i åtnjutande av statligt bidrag.

Godkänd ledning och godkända lokaler hava genomgående godtagits såsom villkor för statsbidrag samt allmänt ansetts vara förutsättningen för att man skulle kunna vinna en genomsnittligt högre och mera likformig standard och därmed också ett mera allmänt och effektivt tillgodoseende av vårdbehoven.

Länsstyrelsen i Uppsala län framhåller emellertid såsom angeläget, att blivande föreskrifter om kompetenskrav på föreståndarinnor och mera kvalificerad personal icke göras så stränga, att verksamheten därigenom avhändes goda krafter. *Barnavårdsnämnden i Norrköping* har framhållit följande. Viktigare än allt annat torde vara, att institutionerna tillförsäkras en personal, som äger det rätta handlaget med barn. För att en god rekrytering skall säkerställas, är det nödvändigt, att ledarinnornas löner hållas uppe på en nivå, som icke bör understiga småskollärarynnornas. Arbetstiden bör regleras och icke överstiga 48 timmar i veckan. Pensionsfrågan borde lämpligen beaktas.

Svenska stadsförbundet har funnit naturligt, att staten för sin medverkan ställer fordringar på lämpliga ledare och lokaler. Om man föreskriver för långt gående villkor riskerar man emellertid, att kommunernas medverkan uteblir. Ifrågasätter man att kombinera statsbidragen med fordringar i avseende å lönesättning och arbetstid, får man icke glömma, att kommunernas avlöningsväsende är en enhet och att förmåner för en kår draga med sig krav från andra kårer. *Svenska Fröbelförbundet* finner en arbetstid omfattande en arbetsvecka om 48 timmar för hög, om därmed åsyftas arbetet med barnen. Men ej blott arbetstiden utan även barnantalet per ledarinna måste begränsas, vilket borde beaktas vid bestämmandet av villkor för erhållande av statsbidrag. Bestämmelsen härom i Finland om 25 barn per ledarinna med 2-årig utbildning anser förbundet lämplig.

Föräldraavgiftens begränsning. Kommissionens förslag om att såsom villkor för statsbidrag till institutioner för halvdagsvård skulle föreskrivas, att dessa icke finge uttaga annat än på visst sätt begränsade avgifter av de vårdade barnens föräldrar, förslagsvis högst 5 kr. i månaden, samt att socialstyrelsen för varje särskild institution skulle fastställa den lämpliga avgiften, har mötts av invändningar i ett avsevärt antal fall. Genomgående har man därvid ansett, att behovsprincipen borde tillämpas, varvid avgifter borde uttagas, där detta av ekonomiska skäl vore möjligt och skäligt. Uppfattningarna i nämnda avseenden förete olika nyanser.

Statskontoret har ansett att statsbidrag icke borde ifrågakomma för omhändertagande av barn till bemedlade föräldrar. *Länsstyrelserna i Södermanlands och Jämtlands län, stadsfullmäktige i Gävle* samt *Blekinge barnavårdssällskap* anse bestämmelserna om ersättning för åtnjuten vård böra utformas så, att föräldrar, vilkas ekonomiska möjligheter så tillåta, bliva skyldiga att erlægga full ersättning för vården samt att endast verkligt behövande skola åtnjuta befrielse från erläggandet av avgift. Av sistnämnda uppfattning äro också *länsstyrelserna i Gävleborgs och Uppsala län*. *Länsstyrelsen i Uppsala län* föreslår, att avgifter böra uttagas särskilt för daghemsvården, vilken icke anses vara någon idealisk vårdform. Härigenom skulle man bättre kunna avpassa daghemsplatsernas antal efter det verkliga behovet. I den mån avgift utan oskälig uppoffring helt eller delvis kan betalas, bör den också utkrävas, anser *länsstyrelsen i Örebro län*.

Stockholms stads kammarkontor har anfört i huvudsak följande. I förslaget tages hänsyn till behovsprincipen såtillvida, att för barn till obemedlade eller mindre bemedlade föräldrar befrielse från eller nedsättning i vårdavgiften skall kunna medgivas. Men å andra sidan föreslås en maximering av föräldraavgifterna till en sådan nivå, att de kunna beräknas täcka endast en mindre del av vårdkostnaderna. Härigenom kommer det allmänna att få påtaga sig kostnaden för vården även i de fall, då de för barnen försörjningspliktiga ha både vilja och förmåga att ensamma betala hela vårdkostnaden. Kontoret anser mindre lyckligt, att man, oavsett om behov föreligger, i allt större utsträckning lämnar enskilda personer ekonomisk hjälp i ena eller andra formen. *Styrelsen för Föreningen Skara barnavård* anser föräldraavgiften för lågt tilltagen och finner riktigast, att en *differenterad skala för avgifterna* utformas, vilken kunde kompletteras med ett tillräckligt antal friplatser för ömmande fall. Differentierade avgiftsskalor föreslås även av *Svenska Fröbelförbundet*, som anser det omotiverat att allt för mycket nedsätta föräldrarnas avgifter för barnen eller rent av befria dem därifrån. Förbundet förordar en graderad avgiftsskala, som gör det möjligt för föräldrarna att betala i proportion till sina ekonomiska tillgångar. Försiktighet tillrådes med avseende å bestämmelserna angående avgifter, särskilt så länge stat eller kommun icke kan garantera ett mot behovet svarande platsantal. Det synes förbundet önskvärt, att barnen kunna få fri bespisning i barnträdgårdar, då så behöves. Fri bespisning bör dock icke göras till något villkor för statsbidrag. *Svenska stadsförbundet* anser i fråga om enskildas avgifter för utnyttjande av ifrågavarande institutioner, att billigare avgift endast bör medgivas, då behov av nedsättning föreligger och att vid knapp platstillgång företräde bör lämnas åt barn från barnrika och obemedlade hem. *Barnavårdsnämnden i Göteborg* föreslår, att i stället för bestämmelsen, att för sådana barn, som ej komma från mindre bemedlade hem, icke må uttagas högre ersättning än som av socialstyrelsen för varje särskild institution befunnits lämplig, föreskrives, att för här ifrågavarande fall *skall* uttagas nämnda ersättning. *Överstyrelsen för Svenska röda korset* ifrågasätter om icke maximiavgiften för barn från ekonomiskt väl situerade hem borde kunna bestämmas till vederbörande institutions självkostnadspris. *Länsstyrelsen i Väster-norrlands län*, som i likhet med kommissionen föreslagit avgiftsfrihet för obemedlade och mindre bemedlade, har ansett, att i övriga fall bör uttagas den ersättning, som socialstyrelsen finner för varje fall lämplig dock icke högre än självkostnadspriset för institutionen. *Styrelsen för Södra K. F. U. K:s pedagogiska institut* framhåller, att avgiftsfrihet för mindre bemedlade gärna medför en mera vårdslös inställning från föräldrarnas sida och stundom mindre regelbundna besök av barnen. En aldrig så liten avgift däremot — vilken eventuellt kunde kompenseras av ett lämpligt mellanmål — ger en helt annan inställning. I speciella fall skulle avgiften kunna helt efterskänkas. Som oeftergivligt villkor för bidrag till utbildningsanstalter anser styrelsen böra krävas, att utbildning lämnas ej blott i medicinsk utan även i psykologisk-pedagogisk barnavård.

Statsbidragets utformning. Frågan om statsbidragsreglernas utformning med hänsynstagande till kommunernas olika ekonomiska bärkraft och dyrtidsgruppering, vilken i förslaget icke berörts, har väckts i tre yttranden, varvid bl. a. lämpligheten av till storleken begränsade statsbidrag ifrågasatts.

Förste provinsialläkaren i Stockholms län finner det egendomligt, att invånarna på landsbygden skola skattevägen bidraga till driften av barnkrubbor m. m. i städerna, vilka dessutom ha större ekonomisk bärkraft. *Kommunalfullmäktige i Kyrkefalla* påpeka, att behoven av och möjligheterna till samfärdlig vård av barn äro mycket lokalt begränsade, samt ifrågasätta, huruvida kostnaderna för dylik vård böra bestridas på sätt, som av kommissionen föreslagits. Mera omfattande

stödåtgärder böra enligt fullmäktiges mening företagas i de fall, där de lokala samhällsorganen ej äga ekonomiska förutsättningar att själva ordna sina sociala angelägenheter. Statsbidragens storlek böra göras beroende av kommunernas förmåga att själva bära ifrågakvarade kostnader. Den bidragsbeviljande myndigheten bör därför erhålla befogenhet att bestämma bidragets storlek med hänsyn härtill. *Stockholms stads kammarkontor* har framhållit, att de föreslagna statsbidragsreglerna ej beakta olika lokala förhållanden utan missgynna kommuner med höga levnads- och andra kostnader.

Frågan om att på ansökan bevilja de utbildningsanstalter, som av skolöverstyrelsen erhållit godkännande med hänsyn till från anstalterna utgångna elevers kompetens och behovet av utbildad arbetskraft, ett visst årligt statsanslag om förslagsvis 5 000 kr., har i en del yttranden särskilt berörts.

Sälunda biträder *skolöverstyrelsen* kommissionens förslag, att anstalterna icke böra förstärkas, men har intet att erinra mot att de erhålla statsbidrag, dock endast under vissa villkor beträffande undervisningens omfattning och standard. Överinseendet över anstalterna finner överstyrelsen mindre lämpligt att överlämna åt styrelsen. Detta bör i stället anförtros åt den befattningshavare å socialstyrelsens fattigvårds- och barnavårdsbyrå, som enligt förslaget skulle handha inspektionen av småbarnsinstitutionerna, d. v. s. anstalterna böra ställas under socialstyrelsens överinseende, emedan erfarenheterna från själva kindergartnerverksamheten böra tillmätas grundläggande betydelse. *Stockholms stads barnavårdsnämnd* har ansett, att utbildningen borde anordnas genom statens egen försorg. Då tidpunkten härtill emellertid ännu icke kunde anses mogen, föreslår nämnden statsbidrag till anstalter, som kunna anses hålla måttet i fråga om utbildningskvalitet. *Svenska Fröbelförbundet* framhåller vikten av särskild utbildning för föreståndarinnor och med dem jämförlig personal. Obligatoriska kurser omfattande en termin borde anordnas för alla dem, som redan äro verksamma på området, men vilka helt sakna utbildning eller ha otillräcklig sådan. Sådana kurser skulle enligt förbundet verksamt bidra till att förbättra småbarnsvården under en övergångstid intill dess alla institutioner fått personal med fullgod utbildning. *Styrelsen för Södra K. F. U. K:s pedagogiska institut* har ansett ett årligt statsbidrag om 15—20 000 kr. behövt för ändamålet. *Barnavårdsnämnden i Norrköping* finner att några hållbara skäl för lika bidrag till alla utbildningsanstalter icke föreligga. Bidraget bör enligt nämndens uppfattning för varje fall lämpas efter anstaltens storlek, ekonomi och särskilda kvalifikationer. Samma synpunkter anläggas även av *Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet*, vilket påpekar, att seminarierna för utbildning av ledarinnor ingalunda äro likvärdiga, varför förslaget om lika belopp för dem alla är omotiverat, samt av *Svenska Fröbelförbundet*, som anser seminariernas ekonomiska förhållanden och möjligheter mycket olika, varför förslaget i denna del bör noggrant prövas.

Tveksamhet angående förslaget om årliga statsunderstöd för ifrågakvarande ändamål har anförts av *statskontoret*.

Den pedagogiska och medicinska inspektionen och kontrollen m. m. Behovet av införandet av dels lokal medicinsk-hygienisk inspektion genom förste stads- och provinsialläkarna dels central uppsikt genom socialstyrelsen av institutioner för småbarns fostran och vård samt av en för dessa inrättningar organiserad konsulentverksamhet har i samtliga yttranden ansetts vara för handen. I det övervägande flertalet fall har även den härför föreslagna organisationen och formen tillstyrkts.

En del kritiska erinringar ha emellertid riktats mot förslaget även i denna del, varjämte vissa rekommendationer i sammanhanget framförts.

Socialstyrelsen instämmer helt i kommissionens motivering för införande av en fortlöpande offentlig inspektion över varje institution för småbarnsfostran, oberoende av om statsbidrag utgår till institutionen eller icke. Beträffande inspektionens form är styrelsen emellertid av avvikande mening. De finner icke välbetänkt, att kontrollen, på sätt förordats, uppdelas i en medicinsk-hygienisk och pedagogisk, vilka skulle fungera oberoende av varandra. Även om den speciellt medicinska kontrollen bör anförtros åt en tjänsteläkare, måste den centrala uppsiktsmyndigheten — enligt förslaget just socialstyrelsen — få bestämmande inflytande vid anställandet av sådana läkare samt ha viss uppsikt över dem.

Samma synpunkter beträffande läkaren för kontrollen ha anförts av *barnavårdsnämnden i Stockholm*, vilken anser det vara en svaghet, att densamma uppdelas på flera händer. Då något statsorgan, kompetent att handhava såväl den medicinska som den pedagogiska kontrollen, icke torde finnas, instämmer emellertid nämnden i förslaget i denna del.

Medicinalstyrelsen framhåller, att det ur medicinska och pedagogiska synpunkter synes vara bättre, att medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen samarbetade på sådant sätt, att styrelsen handhade den verksamhet, där vårdsynpunkten är förhärskande, medan skolöverstyrelsen som inspektionsmyndighet svarade för den verksamhet, som är inriktad på äldre barn. *Skolöverstyrelsen* anser däremot riktigast, att den pedagogiska inspektionen utövas av den befattningshavare å socialstyrelsens fattigvårds- och barnavårdsbyrå, som enligt förslaget skulle handhava inspektionen av småbarnsinstitutionerna.

Överståthållarämbetet utgår från den uppfattningen, att de pedagogiska synpunkterna böra tillmätas den största vikten och anser därför lämpligare, att vederbörande skolmyndigheter handhava inspektionen. Endast verksamhet av privatekonomisk karaktär borde kontrolleras, och vid utformandet av närmare bestämmelser angående kontrollen av icke statsunderstödd verksamhet borde tydligt angivas, att endast yrkesmässigt utövad verksamhet skulle bli föremål för kontroll från samhällets sida. *Förste provinsialläkaren i Västmanlands län* anser, att den medicinska övervakningen av lekskolorna bör anförtros åt en skolläkare fästad vid skolan på samma sätt som skolläkarna vid de statliga läroverken samt att fordringarna på den medicinska övervakningen måste skärpas beträffande daghemmen. *Svenska provinsialläkarföreningen* har ansett, att för de i förslaget avsedda institutionerna behov icke föreligger av mera specialiserade läkare än tjänsteläkare. *Svenska stadsförbundet* har såsom en angelägenhet av största vikt framhållit, att författningsförslaget får en slutlig utformning, som klart fastslår organisationen av kontrollen och möjliggör dennas bedömande i förväg. Ett klart begränsat kontrollsystem, som icke onödigt binder den kommunala självbestämmanderätten, måste ersätta de i motiven framförda, mycket vaga önskemålen för kontrollens utformning, om man vill på kommunalt håll väcka intresse för ett samarbete mellan stat och kommun beträffande de ifrågakvarande institutionerna. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser angeläget, att den statliga kontrollen utövas på sådant sätt, att det frivilliga intresset ej går förlorat. *Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet* finner bl. a., att tillsyn över ifrågakvarande institutioner bör utövas, vare sig de ansöka om statsbidrag eller icke. Förbundet ifrågasätter, huruvida icke de nu existerande institutionerna borde åläggas sådan anmälningskyldighet, som stadgas beträffande enskilda barnhem i för dylika hem år 1931 utfärdade koncessionsbestämmelser, samt att de institutioner, som framdeles önska inrätta anstalter av detta slag, därtill borde söka tillstånd, oavsett om de önska erhålla statsbidrag eller icke. Det synes förbundet orimligt, att samma inspektionskrafter skola ha överinseendet över de halvöppna barnavårdsinstitutionerna,

sommarkolonierna och barnhemmen. Förbundet avråder från genomförandet av detta förslag.

Beträffande frågan om det *kommunala tillsynsorganet*, vilket enligt förslaget skulle handhava den närmaste tillsynen av verksamheten och bestå av vederbörande barnavårdsnämnd eller, där kommunen så beslutar, hälsovårdsnämnd, har i flertalet yttranden kommissionens förslag godtagits utan erinringar.

I en del yttranden har emellertid den villkorliga valfriheten enligt författningsutkastet ansetts obehövt och onödigt, varvid särskilt anmärkts, att barnavårdsnämnden vore det lämpligaste organet för handhavandet av tillsynen. Denna uppfattning har kommit till uttryck i yttranden bl. a. av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* och *barnavårdsnämnden i Göteborg*. Nämnden har motiverat sin inställning med att barnavårdsnämnden enligt sin i lagen om samhällets barnavård fastställda sammansättning, inrymmer medicinsk, pedagogisk och social insikt och erfarenhet, varför den torde äga de bästa förutsättningar att utöva tillsynen över den ifrågavarande verksamheten. Härtill kommer, att barnavårdsnämnden redan enligt barnavårdslagen har skyldighet att utöva sådan tillsyn. *Barnavårdsnämnderna i Stockholm* och *Norrköping* hava heller icke ansett skäl föreligga att anförtro kontrollen åt annat kommunalt organ än barnavårdsnämnden.

Folkskolestyrelserna ha direkt föreslagits bära utöva kontrollen i ett fall. Sålunda har *Stockholms stads folkskoledirektion* velat införa en bestämmelse om att, där kommunen så beslutat, jämväl folkskolestyrelsen bör kunna anförtros den närmare tillsynen. *Överståthållarämbetet* har ansett tveksamt, huruvida tillsynen över barnkammarinstitutionerna borde anförtros de organ, vilka verka inom ramen för samhällets barnavård.

Förste provinsialläkaren i Värmlands län, som föreslagit medicinalstyrelsen som bidragsbeviljande centralmyndighet för hela ifrågavarande verksamhet, har funnit olämpligt, att det centrala organet som närmaste myndighet enbart skulle få kommunala tillsynsorgan. I likhet med annan verksamhet för hälso- och sjukvård bör den nu föreslagna anknytas till länsstyrelserna. *Förste provinsialläkaren i Västerbottens län* har likaledes ansett, att länsstyrelsen icke bör förbigås vid ingivande av ansökningar om statsbidrag.

Mot förslaget om socialstyrelsen såsom centralt bidragsbeviljande organ har erinringar framställts endast av *förste provinsialläkarna i Värmlands och Västmanlands län*. Den förre avstyrker, att socialstyrelsen skall vara centralt huvudorgan, och förordar, att verksamheten lägges under medicinalstyrelsen, emedan den förebyggande mödra- och barnavården, distriktsvården, hälsovården i övrigt och sjukvården sortera under medicinalstyrelsen. Den senare anser likaledes, att medicinalstyrelsen borde få överinseendet över hela ifrågavarande verksamhet, enär de medicinska kraven då bäst skulle tillgodoses.

Särskilt organ hos eller under medicinalstyrelsen har av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* ansetts bära tillskapas för tillfredsställande kontroll över sättet för statsmedlens användning.

Huvudmän för verksamheten. Kommissionen har förutsatt, att institutionerna och verksamheten överhuvud för barnens vård och fostran i första hand skulle utövas av kommunerna men att statsbidrag skulle kunna erhållas av enskild inrättning, varvid medlen skulle beviljas och utbetalas under förmedling av det kommunala tillsynsorganet, vilket även skulle bestyrka rekvisi-

tionen av statsbidrag samt vid inrättningens årsberättelse över verksamheten foga eget yttrande över densamma.

Emot denna organisation av huvudmannskapet för verksamheten har endast ett fåtal invändningar gjorts.

Socialstyrelsen har förordat en teknisk omläggning av författningsutkastet i sådan riktning, att bestämmelserna rörande statsbidrag till enskilt företag bleve mera sidoordnade i förhållande till motsvarande föreskrifter avseende kommun.

Motsatta uppfattningar hävdas av *Svenska stadsförbundet* och *Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet*. Stadsförbundet framhåller, att med de föreslagna anordningarna kommunernas rörelsefrihet i förhållande till de berörda institutionerna skulle bli alltför snäv. Förbundet anser därför, att det bör ankomma på kommunerna själva att avgöra, om verksamheten skall utövas av kommunen eller enskilda. Dessa båda alternativ böra få en jämställd ställning. Ur statens synpunkt synes det förbundet vara tillräckligt att bidrag till enskild inrättning lämnas genom kommunens förmedling. Fattigvårds- och barnavårdsförbundet anför om ifrågavarande spörsmål i huvudsak följande. Om kommissionen, såsom av något dess uttalande synes framgå, skulle anse, att de nu befintliga institutionerna för dagvård borde överföras till kommunernas ägo, vill förbundet ge uttryck åt en motsatt uppfattning. Genom bibehållande av den enskilda organisationsformen beredes bäst plats för nya initiativ och fortsatt utveckling. Därmed anser dock icke förbundet, att institutionerna böra bibehållas i privat persons ägo. Det torde få anses riktigast, att en förening eller stiftelse står som huvudman för verksamheten.

Önskemål beträffande andra anordningar. Med hänsyn till att de föreslagna hjälpformerna mera sällan ansetts vara möjliga att åstadkomma på landsbygden och därför främst komma städernas och tätorternas befolkning tillgodo, har i ett stort antal fall framhållits angelägenheten av att andra anordningar vidtagas för barn och mödrar framför allt på landsbygden. Önskemål hava därvid framställt om tillgodoseende av landsbygdens speciella behov genom hemhjälp i form av *församlingssystrar*, *hemsystrar* eller *husmodersvikarier*. Särskilt ha framhållits de möjligheter till välbehövlig vila, som härigenom skulle kunna beredas utslitna husmödrar, samt det gagn, detta komme att medföra jämväl för barnen.

Sveriges husmodersföreningars riksförbund har framhållit, att ett genomförande av de föreslagna åtgärderna skulle innebära ett tillgodoseende av stadshemmens behov delvis på landsbygdens bekostnad. Denna uppoffring borde kompletteras genom skol- och inackorderingshem för landsbygdsbefolkningens barn. Större tillgång till institutionsliknande inackorderingshem för ödemarksbygdernas barn har av *förste provinsialläkaren i Västerbottens län* framhållits vara en väsentlig förutsättning för bevarandet av dessa barns fysiska hälsa och för deras förmåga att tillgodogöra sig skolundervisningen. *Barnavårdsnämnden i Stockholm* påpekar behovet av ändamålsenligare åtgärder för beredande av möjligheter åt ensamstående mödrar att själva taga hand om sina barn genom anskaffande i tillräcklig utsträckning av för sådana mödrar lämpade bostäder, förbundna med möjlighet till dagvård för barnen. En översikt lämnas härvid rörande de möjligheter till vård av barn, som stå ogifta mödrar till buds, varav framgår att systemet med utackordering i främmande familjer åtminstone för Stockholms vidkommande icke visat tendens till ökning, såsom kommissionen antagit.

Vad slutligen angår kommissionens kostnadsberäkningar framhålles önskvärdheten av säkrare bedömningsgrunder, varjämte i en del fall kostnadsbeloppen anses för lågt beräknade.

Blekinge barnavårdssällskap, som funnit kostnaderna över huvud väl lågt beräknade, anför härom följande. Även om en del av institutionerna icke äro i det skick, att de kunna fylla villkoren för statsbidrags erhållande, torde styrelserna för dessa komma att rätt skyndsamt vidtaga sådana åtgärder, att statsbidrag är berättigat. Vidare torde de fastställda villkoren knappast kunna alltför rigoröst tillämpas det första året.

Kap. IV. Undervisningsrådet J. Weijnes förslag jämte yttranden m. m.

Den 30 juni 1939 uppdrog statsrådet och chefen för socialdepartementet åt nuvarande undervisningsrådet *Josef J. E. Weijne* att såsom sakkunnig biträda vid utredningen inom departementet rörande statsbidrag till barnkrubbor och sommarkolonier m. m. Till grund för utredningsuppdraget låg Befolkningsskommissionens betänkande angående statsbidrag till barnkrubbor och sommarkolonier. Den 30 december 1939 överlämnade utredningsmannen en promemoria, innehållande vissa förslag i frågan, som nedan återgivas utom i vad de angå sommarkoloniverksamheten.

Förslag. På grund av de internationella förhållandenas skärpning och de därav föranledda påfrestningarna på statsfinanserna hade utredningsmannen ansett, att nya penningkrävande förslag av den art, nämnda utredning avsåge, hade små utsikter att vinna statsmakternas gillande. Han hade därför kommit till den uppfattningen, att med åtgärder borde i huvudfrågan — statsbidrag till driftskostnaderna vid vissa barnavårdsinstitutioner — anstå, till dess mera normala förhållanden inträtt. Utredningsmannen hade därvid icke förbisett, att krisen kunde medföra mycket ökade behov av statligt stöd till barnkrubbeverksamhet m. m. på grund av att kvinnor med barn i en helt annan utsträckning än under normala förhållanden kunde komma att tagas i anspråk för arbete utom hemmet. Under krig och krisartade förhållanden skulle i allt fall en för fredliga förhållanden tillskapad verksamhet icke kunna ens till en bråkdel fylla behoven, varför enligt utredningsmannens mening införandet av ett mindre bidrag till den halvöppna barnavården skulle bli relativt betydelselöst.

Utredningsmannen föreslog därför endast, *dels* att en konsulent för den halvöppna barnavården borde anställas inom socialstyrelsens byrå för fattigvård och barnavård, *dels* att seminarierna för utbildning av småbarnsfostrarinnor i mån av styrkt behov skulle erhålla en tillfällig hjälp genom bidrag från allmänna arvsfonden. Utredningsmannen åberopade i huvudsak samma motivering, som Befolkningsskommissionen anført för införandet av pedagogisk inspektion och konsulentverksamhet för barnavårdsinstitutionerna samt för statsbidrag till utbildningsanstalterna för ledarpersonal vid lekskolor etc.

Den ifrågasatta konsulentens uppgift borde vara att genom råd och upplysningar söka stimulera till inrättande av nya anstalter för den halvöppna barnavården samt vara rådgivare åt redan befintliga institutioner.

Då utredningsmannen ansett, att förhållandena ännu icke stadgat sig så, att tjänsten kunde givas en permanent karaktär, hade föreslagits, att den borde anordnas mera provisoriskt samt uppehållas mot arvode av förslagsvis 4 500 kr. exklusive särskilt anslag om 2 000 kr, till resekostnader.

Den tillfälliga hjälpen till de fem s. k. barnträdgårdsseminarierna, nämligen Etisk-pedagogiska institutet i Uppsala, Fröbelinstitutet i Norrköping, Fröbelseminariet i Örebro, Socialpedagogiska seminariet samt Södra K. F. U. K:s pedagogiska institut i Stockholm borde enligt utredningsmannens mening på grund av rådande finansiella svårigheter icke belasta statsbudgeten. Först i samband med att hela frågan om statligt stöd åt den halvöppna barnavården ordnades, borde spörsmålet om statligt stöd åt och statlig kontroll över ifrågavarande verksamhet upptagas till prövning.

Yttranden. Yttranden över utredningsmannens förslag hava infordrats och avgivits av socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, statskontoret, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser. Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Svenska pedagogiska föreningen för förskoleåldern (f. d. Svenska Fröbelförbundet) samt Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet hava, sedan de därtill beretts tillfälle, jämväl inkommit med yttrande. Härjämte hava av vederbörande länsstyrelser yttranden över förslaget inhämtats från förste provinsialläkaren i Östergötlands, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Norrbottens län, från försvarsassistenten i Östergötlands län, från Kronobergs läns barnavårdsförbund, Blekinge barnavårds-sällskap, folkskoleinspektören i Gävle, distriktsvårdsstyrelsen i Jämtlands län samt barnavårdsnämnden i Göteborg, från Statens fattigvårds- och barnavårdskonsulenter i 4:e och 9:e distriktet och av överståthållarämbetet från folkskoledirektionen och barnavårdsnämnden i Stockholm.

Här nedan refereras det huvudsakliga innehållet i vissa av dessa yttranden i de delar, vilka äro av intresse för bedömning av frågor, som äga samband med befolkningsutredningens ifrågavarande förslag.

Förslaget om inrättandet av en konsulentstjänst för den halvöppna barnavården har tillstyrkts i det övervägande flertalet yttranden. Några kompletteringar eller erinringar hava därvid icke framställts i annat avseende, än att farhågor uttalats för att svårigheter kunna uppstå att för ett så lågt årligt arvode erhålla en för denna post verkligt kompetent person.

Bland motiveringarna för avslag å förslaget i denna del märkas följande. *Socialstyrelsen* understryker, att behov länge förelegat av en dylik konsulenttjänst. Men förslaget i denna del avstyrkes för närvarande, enär styrelsen icke anser tidpunkten för inrättande av en dylik tjänst lämplig. Om driftsbidrag kunnat beviljas de institutioner, vilka främst skulle tillhöra konsulentens verksamhetsområde, hade frågan befunnit sig i ett annat läge. Då sådant bidrag

emellertid nu ställts på framtiden, anser styrelsen, att enahanda behandling bör komma frågan om konsulenttjänsten till del. Styrelsen uttalar i sammanhanget, att den icke anser, att en för uppdraget kvalificerad person kan erhållas mot den ersättning, som föreslagits. Även *länsstyrelsen i Uppsala län* har motiverat sitt avståndstagande från förslaget med att statsbidrag till driften av institutionerna icke föreslagits. Styrelsen anser vidare, att motiveringen för konsulentbefattningen bortfaller, när konsulenten icke skulle få någon inspekterande befogenhet. Slutligen anses det föga sannolikt, att en dylik befattning utan samband med någon genomförd organisation skulle giva märkbart resultat. *Blekinge barnavårds-sällskap* ifrågasätter starkt, huruvida just för denna inskränkta del av barnavården erfordras en särskild riksconsulent. Inrättandet av en dylik befattning bör anstå till en ur ekonomiska synpunkter lämpligare tidpunkt. Till dess borde den erforderliga kontrollen utan större olägenheter kunna utövas av barnavårdsinspektören med biträde av de nuvarande barnavårdskonsulenterna. Det torde för övrigt vara ogörligt att få en tillräckligt kvalificerad person för det föreslagna arvodet och reseanslaget.

Ehuru vissa skäl tala för inrättande av en konsulenttjänst, ifrågasätter *länsstyrelsen i Stockholms län*, huruvida icke uppgiften ifråga kunde periodiskt anförtros fattigvårds- och barnavårdsconsulenterna, vilka enligt sin instruktion skola verka för att enskild hjälpverksamhet så ordnas, att barnavårdens intressen bäst tillvaratagas. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* har av sparsamhets-skäl kommit till samma uppfattning. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser, att av sistnämnda skäl bör anstå med inrättandet av konsulenttjänsten. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* ifrågasätter, huruvida icke vissa av konsulentens arbetsuppgifter minst lika bra och med mindre omgång kunna utövas av förefintliga lokala organ. De återstående uppgifterna kunde då handläggas av vederbörande byrå inom socialstyrelsen.

Remissmyndigheterna ha vanligen ställt sig välvilliga till förslaget, att de s. k. barnträdgårdsseminarierna i mån av styrkt behov skola erhålla provisorisk understöd ur allmänna arvsfonden.

Länsstyrelserna i Västmanlands, Norrbottens och Gävleborgs län samt *förste provinsialläkaren i Gävleborgs län* hava icke något att erinra mot förslaget.

Medicinalstyrelsen, länsstyrelserna i Jönköpings, Gotlands, Älvsborgs län, förste provinsialläkaren i Älvsborgs län samt *barnavårdsnämnden i Stockholm* hava utan närmare motivering tillstyrkt förslaget. *Barnavårdsnämnden* anser, att — åtminstone provisoriskt — samtidigt bör tillgodoses behovet av studiestipendier vid anstalter, som erhålla statsbidrag.

I en del fall har förslaget tillstyrkts med vissa reservationer.

Socialstyrelsen anser sålunda, att seminarierna liksom hittills böra kunna få bidrag, i den mån tillgångar finnas och tillgängliga medel icke erfordras för andra mera trängande ändamål, främst nyanläggningar. Generellt beslut bör därför ej fattas om rätt för seminarierna att efter ansökan därom erhålla provisorisk understöd ur allmänna arvsfonden. *Skolöverstyrelsen* är tveksam om bidrag under nuvarande statsfinansiella förhållanden bör utgå ens av arvsfondsmedel, när det skulle innebära en ny praxis, som kunde komma att medföra icke önskvärda konsekvenser. Därest emellertid medel till understöd åt seminarierna icke för budgetåret 1940/41 äskas av riksdagen, anser sig överstyrelsen icke böra avstyrka förslaget. *Överståthållarämbetet* tillstyrker, att understöd utgår, dock endast efter prövning i varje särskilt fall, varvid behovet av understöd och undervisningens lämplighet böra särskilt beaktas. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* har härom framhållit följande: Om den planerade indragningen av folkskolorna förverkligas, kommer ett stort antal lärarinnor att kunna tagas i anspråk som fostrare av barn, som äro något under skolåldern. En kortare kurs på området torde vara tillräcklig.

Om denna väg icke anses framkomlig, avstyrkes förslaget. *Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet* jämför utbildningen vid seminarierna med folkskolläraryrket och anser även den förra böra ske på statens bekostnad. Ehuru förbundet således icke anser lyckligt, att utbildningen bestrides av medel ur arvsfonden, vill förbundet dock med hänsyn till krisläget tillstyrka bidrag såsom ett provisorium i avvaktan på att frågan om undervisningens förstatligande blivit utredd. *Pedagogiska föreningen för förskoleåldern* tillstyrker statsbidrag till ifrågavarande utbildningsanstalter under erinran om nödvändigheten, att erhållna medel få användas jämväl till driftskostnader, framför allt till löner. *Länsstyrelsen i Uppsala län* har framhållit, att ett bidrag — särskilt under rådande förhållanden — skulle hava stor betydelse för uppehållande av etisk-pedagogiska institutets verksamhet.

Statskontoret och *länsstyrelsen i Södermanlands län* hava ansett, att seminarierna i varje fall icke för närvarande böra erhålla ekonomiskt stöd av staten.

Länsstyrelserna i Örebro samt *Göteborgs och Bohus län* hava helt avstyrkt förslaget i denna del.

Nytt förslag. Efter överlämnandet av ovan refererade förslag fortsatte Weijne utredningsarbetet rörande bl. a. den i uppdraget inneslutna frågan om statsbidrag till daghems- och lekskoleinstitutioner. På befolkningsutredningens hemställan har Weijne till utredningen överlämnat en promemoria angående statsbidrag till barnkrubbor, sommarkolonier m. m. innehållande bl. a. resultaten av övervägandena i sistnämnda fråga. Beträffande statligt stöd till den halvöppna barnavården framhåller Weijne i huvudsak följande.

Under det att folkskolan omfattar normalt sju årsklasser av barnen, synes man kunna räkna med att den halvöppna barnavården, när den blivit som mest utvecklad, komme att omfatta högst en årsklass. För en halvöppen barnavårdsverksamhet, som omfattar 15—20 barn, skulle erfordras en sammanträngd befolkning av åtminstone 1 000—1 500 personer under förutsättning, att en årsklass barn omfattar omkring $1\frac{1}{2}$ % av befolkningen. Av Sveriges 2 000 kommuner skulle då endast en relativt ringa procent kunna tänkas komma att ha intresse av barnkrubbor, lekskolor och liknande institutioner och i stort sett endast städer, köpingar och övriga tätorter.

Därest ett bidrag — såsom fallet faktiskt komme att bli med ifrågasatt understöd till halvöppen barnavårdsverksamhet — utgår endast till vissa kommuner, kan sådant knappast anses berättigat i andra fall, än då bidraget komme fattiga och skattetyngda kommuner till godo. I ett av kommunalskatteberedningen den 14 november 1940 avgivet utlåtande över av Folkskolans besparingssakkunniga avlämnat betänkande och förslag angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet m. m. (Statens offentliga utredningar 1940: 24) lämnas vissa uppgifter rörande de ekonomiska förhållandena i landets samtliga kommuner. Av dessa uppgifter framgår, att städerna, framför allt de större, hittills varit ur ekonomisk synpunkt i genomsnitt väsentligt bättre ställda än andra kommuner.

Vissa siffror angående kommunernas utgifter för ekonomiskt stöd till den halvöppna barnavården anföras, vilka utvisa, att bidragen till denna verksamhet utgjorde endast $\frac{1}{3}$ % av städernas hela inkomst av skatten under år 1941. Hela skattebeloppet enligt Årsbok för Sveriges kommuner utgjorde nämligen

för städerna omkring 300 miljoner kronor, varav i städerna enligt socialstyrelsens senaste undersökning runt 1 055 000 kronor utgivits för ifrågavarande ändamål. En höjning av utdebiteringen med exempelvis några ören per skattekrona skulle ge verksamheten det stöd, som statsbidrag enligt tidigare föreslagna principer skulle innebära.

Av bl. a. dessa skäl har Weijne ansett framgå, att starka skäl tala för att kommunerna själva böra bära det ökade ekonomiska stöd åt den halvöppna barnavården, som kan finnas skäligt och önskvärt. Statligt stöd åt verksamheten finge anses motiverat endast, såvida staten ansåge det vara ett intresse att stimulera verksamheten, varvid stödet emellertid borde avpassas så, att kommunerna finge bestrida en förhållandevis större utgift för ändamålet än staten. Bestämmelser om höjt skattetryck borde därvid gälla såsom villkor för bidrag, varvid bidraget borde lämnas endast sådana kommuner, där särskilt stort behov av halvöppen barnavårdsverksamhet föreläge på grund av mödrarnas förvärvsarbete eller andra liknande omständigheter.

Vid statsbidragssystemets utformning har Weijne utgått från att halvdagsvården — lekskoleverksamhet och därmed besläktade former — är motiverad huvudsakligen av pedagogiska skäl, medan däremot heldagsvården motiveras av mödrarnas förvärvsarbete m. fl. liknande skäl.

Då i den förstnämnda vårdformen utgifterna framför allt äro beroende av vederbörande lärarinnas lön, ha övervägande skäl ansetts tala för att statsbidraget anknytes till personalens löner i likhet med vad fallet är inom folkskoleväsendet. Statsbidraget borde fixeras till en viss procent av utgående lön men samtidigt begränsas till visst maximibelopp. Härigenom skulle även angivas, vad som enligt statens mening finge betraktas som skälig minimiärsättning till personalen ifråga. Bidraget har ansetts icke böra sättas högre än till en tredjedel av minimilönen. Därest dyrortsdifferentiering anses önskvärd borde den begränsas till endast tre huvudortsgrupper, A—C, D—F och G—I. Förslagsvis borde bidraget utgå med 1 000 kr. i lägsta gruppen samt höjas med 150 kr. för varje huvudortsgrupp. Vederbörande kommuner skulle för att komma i åtnjutande av statsbidraget vara skyldiga att betala en lön, som vore tre gånger så stor som statens bidrag. Systemet för bidrag och lön skulle i de olika fallen bli följande:

Ortsgrupper:

	A—C	D—F	G—I
Statsbidrag	1 000	1 150	1 300
Minimilön	3 000	3 450	3 900

Huvudmannen skulle icke bindas vid att betala minimilön, men statsbidraget skulle öka, tills nämnda lön uppnåddes. Huvudmännen borde bestrida kostnaden för hela den del av lönen, som hade karaktären av ålderstillägg. Det föreslagna statsbidraget finge anses motsvara ungefär en lön enligt löneklass 4 i det för statens befattningshavare nu gällande lönesystemet och ett

genomförande av detta förslag skulle innebära en mycket väsentlig förbättring i lekskolelärarinnornas ekonomiska villkor.

Statsbidraget skulle emellertid endast utgå till befattningshavare, vilkas kompetens prövats av socialstyrelsen, och utbetalas i efterskott under budgetåret efter det, för vilket bidraget avsett.

Den bästa bidragsformen för stöd åt heldagsvården har Weijne ansett vara visst bidrag per år och plats, varvid förutsatts, att institutionen hålles öppen under förslagsvis minst 10 månader. Med ledning av tidigare beläggning borde socialstyrelsen fastställa det antal platser, för vilket bidrag kunde beviljas.

Bidraget borde beräknas tämligen knappt bl. a. på grund av att det finge anses skäligt, att bemedlade föräldrar i största möjliga utsträckning själva betala vårdkostnaden för sina barn. Då heldagsvården härtill i flertalet fall är motiverad av mödrarnas förvärvsarbete och ofta både man och hustru ha sådant arbete utom hemmet, har Weijne icke ansett skäligt, att det allmänna svarar för den väsentliga delen av vårdkostnaden. I de fall där modern är änka, frånskild eller ogift bör enligt förslaget kommunen i första hand ekonomiskt understödja den ensamstående modern.

Bidraget till daghemsinstitutionerna har föreslagits böra utgå med 75—100 kronor per år och plats.

För ändamålet borde i riksstaten anvisas ett anslag, vilket icke borde ha förslagsanslags natur och till en början icke sättas högre än 100 000 kronor. Därest bidraget utbetalades i efterskott, skulle anslag för ändamålet icke vara erforderligt förrän till budgetåret 1943/44.

Framställning från Pedagogiska föreningen för förskoleåldern. Till statsrådet och chefen för socialdepartementet inkom den 11 juli 1941 en framställning från Pedagogiska föreningen för förskoleåldern, vari föreningen hemställde, att frågan om statsunderstöd, statlig kontroll och inspektion vid daghem, barnträdgårdar etc. skulle återupptagas och bringas till snar lösning.

Efter att ha erinrat om det välvilliga mottagande, som dittills framställda förslag rönt från remissinstansernas sida, tager föreningen upp några särskilda problem till behandling. Därvid betonas, att alla de olika arter av institutioner, som pedagogiskt betjäna barn i förskoleåldern — oavsett om det gäller hel- eller halvdagsvård — böra i fråga om statsbidrag likställas och samfällt understödjas. Samtliga dessa institutioner ha till uppgift att komplettera hemuppföstran i en för barnets utveckling viktig ålder.

Vid beräkning av statsbidraget bör kostnaderna för halvdagsvården vara normgivande, medan de överskjutande kostnaderna för heldagsvård principiellt böra bäras av föräldrarna. Statsunderstödet bör icke heller utgå med hänsyn till om klientelet vid vederbörande anstalt är obemedlat eller icke.

Kap. V. 1941 års befolkningsutrednings förslag.

1. Allmänna synpunkter.

En relativt riklig tillgång på institutioner för halvöppen barnavård ter sig i många samhällen nära nog som en nödvändighet. Skälen härtill kunna vara av skiftande slag och göra sig gällande med olika styrka alltefter det klientel, institutionerna avse att mottaga.

Gäller det institutioner för barn i de senare förskolåren (i stort sett 4—6-åringar) te sig de *pedagogiska* motiven starkast. I 4-årsåldern har barnet ej längre samma behov av ständig nära anknytning till modern och hemmet som tidigare. Barnet börjar orientera sig utåt mot en större krets. Dess verksamhetslust kräver större utrymme än den ofta trånga bostaden förmår skänka. På landsbygden löser sig sysselsättningsproblemet någorlunda tillfredsställande genom de möjligheter, som lek ute i naturen skänker. I städerna åter tvinga bostads- och trafikförhållandena många föräldrar att låta småbarnens verksamhetslust huvudsakligen utvecklas på gårdar och bakgator, där barnen under okontrollerat inflytande av äldre kamrater ofta lära odygd och grundläggande mindre goda vanor. Att skaffa lämplig verksamhet för tätorternas barn i förskolåldern är därför ett samhälleligt problem av första ordningen icke minst i ett land som Sverige, där skolåldern inträder relativt sent.

Härtill kommer, att en pedagogiskt tillfredsställande sysselsättning under några timmar dagligen, varvid barnen under gemensam lek med jämnåriga så småningom tränas i samlivets och samarbetets svåra konst, är av utomordentligt stor betydelse för barnens allsidiga utveckling och fostran till samhällsdugliga medborgare. Det må dock betonas, att lekskolan ej är avsedd att ersätta hemmets uppfostran utan endast att utgöra ett komplement till densamma.

De *sociala* motiv, som tala för inrättande av institutioner för halvöppen barnavård, framträda starkast i fråga om förvärvsarbetande mödrars barn. I hem, där modern är nödsakad vistas borta hela eller större delen av dagen och där inkomsterna ej äro så stora, att de tillåta familjen att anställa lämplig ersättare för modern i hemmet, måste barnen omhändertagas på annat sätt. En institution, där småbarnen kunna omhändertagas i betryggande vård, är i dessa fall ofta nödvändig, om barnen ej skola fara vind för våg och utsättas för vanvård. Särskilt i fråga om ogifta mödrar, änkor och gifta kvinnor, som ej sammanbo med mannen, är tillgången till en sådan institution ofta rentav en förutsättning för att modern överhuvudtaget skall kunna behålla barnet hos sig och ej nödgas lämna det helt ifrån sig till fosterföräldrar eller till slutet barnavård.

Även när det gäller hem, där modern vistas hemma större delen av dagen, kan det emellertid föreligga ett socialt intresse av att hon under några timmar dagligen har möjlighet att lämna småbarnen från sig under betryggande vård. För utarbetade mödrar skulle möjligheten att under betryggande vård kunna lämna bort barnen några timmar dagligen vara av oskattbart värde. För de kvinnor i mindre familjer, vars hemarbete ej är så betungande,

att man kan kalla dem utarbetade, skulle en sådan möjlighet dock kännas som en lättnad och innebära en avspänning och rekreation, som de eljest ej kunna erhålla. Det måste därför antagas vara av stor betydelse för dessa hemkvinnors trivsel, om de under några timmar på dagen kunde lämna småbarnen i en lekskola.

Ur *befolkningspolitisk* synpunkt måste det anses önskvärt, att sådana åtgärder vidtagas, som för den enskilde lindra de bekymmer och besvär, som barnens ankomst och uppfostran föra med sig. Den hos de flesta sunda människor djupt förankrade lusten att ha barn återhålles ofta av mer eller mindre medvetet uppfattade olustkänslor vid tanken på de svårigheter, barnen medföra för familjens möjlighet att uppnå eller behålla en önskad standard, ibland rentav av rädsla för att ej kunna hålla sig över existensminimum. För den förvärvsarbetande modern måste vissheten om att barnets ankomst hindrar henne från att fortsätta sitt förvärvsarbete, vara ett av de i nativitets-hänseende mest återhållande motiven. I den mån man kan skapa en social hjälpmöjlighet, som reducerar anledningarna till dylika farhågor, har man samtidigt vidtagit en åtgärd av positivt befolkningsfrämjande innebörd.

Man kan även med tanke på andra tidsförhållanden än den nuvarande krisen ej heller bortse från den kvinnliga arbetskraftens roll på den allmänna *arbetsmarknaden*. Väl vore det önskvärt, att varje moder hade möjlighet stanna i hemmet för att vårda sina barn. I praktiken måste man emellertid räkna med att det inom överskådlig framtid kommer att finnas ett ej ringa antal mödrar, som icke kunna uppgiva sitt yrkesarbete, utan att familjens ekonomiska standard högst väsentligt sänkes, och vilkas arbete i förvärvslivet av andra skäl är önskvärt ur produktionens synpunkt. Åtgärder för halvöppen barnavård bliva nödvändiga för att hjälpa dessa kvinnor. Denna synpunkt har särskilt understrukits i den utredningen tillställda skrivelsen från Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.

Förskjutningar mellan befolkningens olika åldersgrupper i framtiden komma sannolikt att göra behovet av institutioner för halvöppen barnavård större än f. n. De ogifta kvinnornas antal kommer inom mindre än ett decennium antagligen att väsentligen sjunka och de giftas att stiga¹. Den under

¹ Antalet kvinnor i åldern 20—65 år utgjorde den 31 december 1939 1 967 300. Av dessa voro 1 190 400 gifta och resten ogifta, änkor eller fränskilda. Enligt en av professor C. E. Quensel i Lund upprättad tabell beräknas antalet kvinnor i samma ålder den 31 december 1950 utgöra 2 037 700, d. v. s. hava ökat med 70 400. Under förutsättning att männens civilståndsfördelning under åren 1939—1950 icke undergår någon förändring, blir antalet gifta kvinnor i denna åldersgrupp 1 313 600, d. v. s. ökas med 123 200 under det att de ogifta och förut giftas grupp minskas till 724 100 eller med 52 800. I åldern 25—30 år stiger antalet gifta kvinnor i promille av hela antalet kvinnor i åldersgruppen under samma tid från 575 till 606, i åldern 30—35 år från 693 till 751 och i åldern 35—40 år från 710 till 777. Särskilt i åldern 20—35 år sjunker de ogifta kvinnornas antal från i runt tal 383 000 år 1939 till 310 000 år 1950, en nedgång med 73 000. Det är dock troligt, att männens civilståndsfördelning tenderar mot ett ökat antal gifta i de olika åldersgrupperna; i varje fall har utvecklingen efter den 31 december 1939 visat en sådan stegring, och inga tecken tyda på att denna tendens snart kommer att upphöra. Under sådana omständigheter kommer det beräknade antalet gifta kvinnor 1950 att ytterligare stiga utöver det ovan angivna värdet. Det är svårt att förutsäga något härom, men en ökning med ytterligare 50 000 gifta kvinnor torde icke vara otrolig. Antalet ogifta kvinnor kommer då att nedgå under 700 000 eller med omkring 100 000.

sådana förhållanden tillgängliga ogifta kvinnliga arbetskraften kommer att i så stor utsträckning absorberas av näringslivet, att tillgången på ogifta hembiträden mycket starkt kommer att beskäras. Sannolikt kommer också antalet förvärvsarbetande gifta kvinnor att ytterligare öka. Den stegrade bristen på hembiträden och ökningen av antalet gifta kvinnor i förvärvsarbete komma att resultera i en ökad efterfrågan av halvöppen barnavård. Huruvida denna efterfrågan i viss utsträckning kan begränsas till att gälla endast halvdagsvård, hänger samman med möjligheten att inom näringslivet organisera former för deltidarbete. Bristen på hembiträden kommer vidare att medföra, att den på arbetsmarknaden tillgängliga kvinnliga arbetskraften i allt större utsträckning kommer att rekryteras av deltidanställda gifta kvinnor. Alla dessa förskjutningar verka i samma riktning mot en ökad efterfrågan av institutioner för halvöppen barnavård.

Av här anförda skäl anser utredningen det önskvärt, att såväl lekskolor som daghem inrättas i större utsträckning än hittills. Enligt utredningens mening är behovet av sådan angelägenhetsgrad, att utvecklingen av den halvöppna barnavården bör stimuleras genom att staten lämnar ett icke alltför knappt stöd åt densamma. Härigenom skulle icke allenast vinnas ekonomiska förutsättningar för en kvantitativ utveckling utan även möjlighet till samordning och kontroll över verksamheten. Tillmätas lekskolornas fostran den vikt, utredningen ansett sig böra göra, måste också höga fordringar ställas på desamma.

Mot förslag om statsunderstöd till institutioner för halvöppen barnavård riktas stundom den invändningen, att dylika institutioner endast kunna tänkas inrättas i städer eller på andra orter med viss befolkningstäthet, varför ett dylikt bidrag ensidigt skulle gynna städernas — och då framförallt de större städernas — befolkning. Invändningen kan icke fränkännas ett visst berättigande. Det vore för visso av värde även för landsbygdens barn, om de finge vård och fostran i daghem och lekskolor. I åtskilliga fall torde — där befolkningstätheten så medgiver — också med tiden sådana institutioner komma att uppstå även på landsbygden, när deras värde ur pedagogiska synpunkter blir mera allmänt insett. Det bör emellertid observeras, att behovet av lekskolor ur *barnens* synpunkt är långt mera trängande i tätorterna än i övriga delar av landet. Det är i tätorterna, som trångboddheten, bristen på utomhuslekplatser och trafikförhållandena skapa särskilda sysselsättningsproblem för huvudparten av barnen.

För *mödrarna* på landsbygden är det visserligen i hög grad angeläget, att åtgärder vidtagas för att lätta arbetsbördan i hemmen. Upprättandet av lekskolor ter sig emellertid här knappast som en praktiskt framkomlig väg. Vill samhället här göra en insats, vilket utredningen anser vara en nödvändighet, böra ansträngningarna inriktas på att underlätta hemmens tillgång på hemhjälp. I annat sammanhang upptager utredningen detta problem till prövning och framlägger förslag om hemhjälp vid tillfälligt nödläge, vilken är i första hand avsedd att komma landsbygden till godo.

2. Olika former för halvöppen barnavård.

I den mån *barn under 4 år* behöva omhändertagas i institutioner för halvöppen barnavård, föreligga i allmänhet sociala skäl härför. Den vanligaste anledningen är att modern har förvärvsarbete. I allmänhet finnes för dessa barn behov av *heldagsvård*. Av den vid bilagda statistiska undersökning (Bilaga 1) fogade tabell 2 framgår, att hösten 1941 77 % av de i institutioner för halvöppen barnavård omhändertagna barnen i åldern 1—3 år åtnjoto heldagsvård. Utredningen är dock angelägen understryka, att av medicinska och pedagogiska skäl betänkligheter resa sig mot heldagsvård för barn i denna ålder; då moderns mera regelmässiga förvärvsarbete nödvändiggör anordningar för barnens vård utom hemmet, torde dock i allmänhet denna institutionsvård vara att föredraga framför tillfälligt ordnade placeringar.

I vissa fall kan dock för dessa barn även behövas *halvdagsvård* eller ännu kortare omhändertagande, nämligen när modern har förvärvsarbete av mindre omfattning eller när hon är hemarbetande men behöver tillfällig hjälp med eftersyn av barnen. Även pedagogiska skäl och hänsyn till bostadsförhållanden i tätorter kunna ibland tala för lämpligheten av att barn i åldern 2—3 år beredas tillfälle att deltaga i *lekskolans* verksamhet antingen, om detta med hänsyn till barnens utvecklingsnivå befinnes lämpligt, tillsammans med de äldre barnen eller, vilket i allmänhet torde vara önskvärt, i särskild avdelning inom lekskolan.

Det har visat sig, att liksom de yngre barnen behöva även *barn i åldern 4—6 år* omhändertagas i institutioner för halvöppen barnavård, då modern har förvärvsarbete, och liksom beträffande de yngre barnen gäller, att de under sådana förhållanden i allmänhet behöva *heldagsvård*. Av ovannämnda tabell framgår också, att medan antalet barn i åldern 1—3 år i heldagsvård hösten 1941 var 1 380, var antalet barn i åldern 4—6 år vid samma tid 1 933. Det större antalet i de sistnämnda åldrarna kan förklaras därmed, att mödrarna lättare anse sig kunna taga förvärvsarbete, när barnen hunnit upp i 4-årsåldern än när barnen äro mindre.

För dessa barn kan även behövas kortare omhändertagande för att tillfälligtvis lösgöra modern, men då det möter mindre svårigheter att på annat sätt ordna för dessa barn än för de mindre, blir detta behov av ringare betydelse. Det väsentliga behovet för dessa barn gäller *lekskoleundervisning*, vars pedagogiska betydelse i de senare förskolåren är mycket stor. Hela antalet barn i åldern 4—6 år, som redovisades vid småbarnsinstitutionerna hösten 1941, var 8 214 stycken. Om de 1 933 heldagsbarnen frånräknas, blir summan för dem, som endast besökte lekskolor, 6 281 eller 77 % av samtliga. Allt eftersom förståelsen för lekskoleundervisningens pedagogiska betydelse tränger igenom hos en större allmänhet, kommer behovet av lekskolor att ytterligare växa.

Även för *barn i skolåldern* föreligger behov av halvöppen barnavård, när modern har förvärvsarbete. Det gäller främst att taga hand om dessa under eftermiddagen, ge dem ett mål lagad mat, när de komma från skolan, och

möjligen ett lättare mål, innan de gå hem, samt ge dem tillfälle att läsa läxor, slöjda eller sysselsätta sig på annat sätt.

De institutioner för halvöppen barnavård, som erfordras för de olika vårdbehoven, äro alltså i huvudsak följande:

Daghem, utrustade att omhändertaga barn under skolåldern för heldagsvård, varvid lekskoleundervisning meddelas de barn, som uppnått tillräcklig mognad.

Lekskolor, utrustade för att meddela lekskoleundervisning huvudsakligen åt barn i åldern 4—6 år och eventuellt åt något yngre barn i särskilda avdelningar.

Eftermiddagshem, utrustade för att mottaga barn i skolåldern, ge dem ro till läsläsning och att eljest sysselsätta dem.

Staten bör under normala förhållanden ej understödja andra institutioner för halvöppen barnavård än sådana, som lämna en fullt tillfredsställande vård. Av hänsyn till barnens sunda psykiska utveckling måste man uppställa krav på att personalen har en fullvärdig utbildning, och av hänsyn till barnens sunda fysiska utveckling måste man fordra, att verksamheten utövas i goda lokaler och under i övrigt ur hälsosynpunkt betryggande förhållanden. Under det att man beträffande personalen måste ställa lika stora krav antingen det gäller hel- eller halvdagsvård, blir förhållandet däremot något annorlunda i fråga om lokalernas beskaffenhet.

Heldagsvården kan medföra större risker för barnets hälsa än halvdagsvården. Daghemmet måste taga hand om barnet ända till kvällen, även om det visar symptom på infektion, under det att den halvdagsvårdande institutionen i likhet med skolan i regel kan sända hem ett sådant barn. I daghemmet måste det finnas möjlighet till vila för barnen, vilket ej är nödvändigt i lekskolan o. s. v. Det är därför helt naturligt, att man måste ställa större krav på lokalernas beskaffenhet i ett daghem än i en lekskola.

De fordringar, som böra uppställas på ett *daghem* för att detta skall kunna anses vara av den kvalitet, att statsunderstöd till den däri bedrivna verksamheten bör utgå, kunna i korthet sammanfattas på följande sätt:

Barnen böra vårdas i grupper, varvid »koltbarnen» (1—2½ år), »barnkammARBARNEN» (2½—4 år) och de »större barnen» (4—6 år) ha skilda lek- och sovutrymmen. Antalet barn inom resp. grupper bestämmas av vårdbehovet och möjligheten att utnyttja utrymme och personal. Under alla omständigheter böra de större barnen hållas åtskilda från de övriga i särskilda lokaler, helst med egen ingång. Där antalet barn betingar det, bör även koltbarnen och barnkammARBARNEN ha skilda lokaler.

Samtliga lekrum skola helst vetta mot söder, eventuellt sydost eller sydväst. De skola vara ljusa och luftiga samt ha goda ventilationsmöjligheter. Rums höjden bör ej understiga 2·70 m. Golv och väggar skola vara lätta att rengöra.

Utrymmena böra beräknas med hänsyn till både lek- och sov möjligheter. Koltbarnen fordra härför c:a 2·5 m² per barn, barnkammARBARNEN något mera. För de större barnen kan man räkna med c:a 3 m² per barn, enär dessa fordra större lekutrymmen. Måltiderna kunna intagas i lekummet. Samtliga heldagsbarn böra ha sov möjligheter, därvid barnen kunna sova på britsar. Goda bad- och tvättmöjligheter måste finnas, likaså tillräckligt antal w. c.-stolar av för barnen lämplig storlek.

Varje daghem måste ha minst ett rum, där sjuka eller misstänkt sjuka barn kunna isoleras. Isoleringsrummen skola vara helt avskilda från lekrummen men lättillgängliga för tillsyn av personalen. Övriga erforderliga utrymmen äro expedition för föreståndarinna, kök, personalmatsal samt tambur och w. c. för personalen.

I anslutning till daghemmet skall finnas en rymligt tilltagen lekplats. Koltbarnen böra här ha ett avgränsat utrymme för sig själva. Det är önskvärt, att åtminstone de större barnens toalettutrymmen äro lättåtkomliga utifrån. Lekplatsen bör givetvis vara utrustad med för barnens lekar lämpliga anordningar, sandlåda, klätterräck etc.

För *lekskolan* kunna kraven i viss mån reduceras.

Viktigast är, att lekrummen äro stora och ljusa och att erforderliga kapprum och toalettanordningar samt tillgång till lekplats finnas. Isoleringsrum behöver ej finnas, ej heller köksutrymmen. (Många lekskolor torde dock behöva kokvrå. Även om man kan antaga, att institutioner för halvdagsvård, som servera barnen ett mål mat, i likhet med vad fallet hittills varit, som regel komma att hämta maten färdiglagad från annat håll, bör det finnas möjlighet att värma maten, att koka upp mjölk o. d.) Man behöver vid bedömandet av utrymmesbehovet ej taga hänsyn till sovmöjligheter för barnen. Tvättställs- och w. c.-anordningar kunna också reduceras jämfört med daghemmet.

På lekskoleavdelning för barnkammarbarn måste med hänsyn till den större infektionsrisken för barn i denna ålder ställas alldeles särskilt stora krav i fråga om hygien i lokalerna.

Om de ekonomiska resurser, som anläggningskostnaderna kräva, äro förefintliga, är det ur många synpunkter ändamålsenligt att kombinera lokaler för heldagsvård med lokaler för halvdagsvård inom samma byggnad. En hel del utrymmen, främst ekonomilokaler, kunna då vara gemensamma; andra lokaler kunna successivt under dagens lopp utnyttjas för olika ändamål. HSB driver exempelvis daghem, som äro kombinerade dels med lekskoleundervisning, dels med eftermiddagshemsvistelse för skolbarn. Detta ger möjlighet att utnyttja matrummen för olika kategorier av barn genom att låta dem äta i olika omgångar. Denna kombination ger också möjlighet till att fullständigare tillgodogöra sig personalens arbetstid.

Ett annat exempel på dylika kombinerade vårdformer är de s. k. »barnstugor», som uppförts i anslutning till byggandet av statsunderstödda familjebostäder för barnrika familjer i Stockholm. Från början voro de avsedda för halvdagsvård åt såväl spädbarn, koltbarn som eftermiddagsbarn i skolåldern, men man har i synnerhet under senare åren på grund av arbetsmarknadssituationen även i viss utsträckning tagit emot barn för heldagsvård. Dessa barnstugor äro av varierande storlek och inrymma vardera en spädbarnsavdelning på 6—10 barn, koltbarnsavdelning på 12—20, lekskoleavdelningar på 70—80 och eftermiddagshem för 50—100 barn. Dessutom finnas på vissa av dem läkarmottagningslokaler för distriktets barnavårdscentral, klubbrum, arbetsrum och samlingslokaler för ungdomsrådets och ungdomsorganisationernas klubbar. Lokalerna utnyttjas också på förmiddagarna och även i mån av ledighet på kvällarna för kurser och föredrag.

Då mera begränsade ekonomiska resurser föreligga, torde andra utvägar för anordnandet av institutioner för halvöppen barnavård stå öppna. Av det ovan anförda angående utrustningen av daghem, respektive lekskola torde fram-

gå, att anläggningskostnaderna för en lekskola kunna hållas betydligt lägre än för ett daghem. Då man med visshet kan räkna med att behovet av antal platser i lekskolor även framdeles kommer att vara mångdubbelt större än behovet av daghemsplatser, har givetvis denna kostnadsrelation sin stora betydelse för den halvöppna barnavårdens framtida utveckling. Härtill kommer, att det lättare går att inrätta en lekskola än ett daghem i redan befintliga lokaler. Framför allt de krav, som måste ställas på de sanitära anläggningarna, göra det oftast omöjligt att inreda fullgoda daghem i byggnader, som ej uppförts speciellt för detta ändamål. Detta behöver icke vara fallet med lekskolor, såvida de icke rymma särskild avdelning för barnkammarbarn. En kommun, som så önskar, bör sålunda kunna tillfredsställa behovet av institutioner för halvöppen barnavård genom att uppföra nybyggnader endast för en mindre del av det antal barn, som beräknas komma att besöka dylika institutioner. Kommunen kan, åtminstone till att börja med, nöja sig med att nybygga lokaler för daghem; lekskolorna däremot kunna inrättas i förhyrda eller i kommunens ägo redan befintliga lokaler.

Det är sannolikt, att man av fruktan för att behöva uppföra en dyrbar byggnad för en institution, som från början kan beräknas draga stora årliga omkostnader, i en hel del kommuner hittills dragit sig för att taga initiativ till halvöppen barnavårdsverksamhet. Därest ett statsbidrag, så som det finns anledning förmoda, kommer att stimulera även mindre samhällen att anordna anstalter för halvöppen barnavård, är det mycket sannolikt, att man där önskar börja med en lekskola för barn i åldern 4—6 år. En sådan kan inrättas utan dryga anläggningskostnader och utan att kommunen redan från början binder sig för att allt framgent hålla institutionen i gång. Kommunen har sålunda möjlighet att utbygga sina institutioner för halvöppen barnavård etappvis och att anpassa institutionernas antal och kapacitet efter ett växande behov.

Om man sålunda utgår från, att daghemsformen blir den vanligaste vårdformen för barn i åldern 1—3 år och lekskolan för barn i åldern 4—6 år och därjämte förutsätter, att lekskolorna i stor utsträckning komma att inrymmas i lokaler, som ej äro lämpliga för heldagsvård, kvarstår frågan, hur man skall ordna för de barn i åldern 4—6 år, som äro i behov av heldagsvård.

Man torde kunna antaga, att flertalet av de redan befintliga institutionerna för heldagsvård, vars lokaler äro av den standard, att statsbidrag i framtiden kan tänkas komma att utgå till deras verksamhet, ha möjlighet att mottaga både 1—3-åringar och 4—6-åringar och att hålla dessa kategorier åtskilda. Sannolikt tåla de emellertid ej en ökad belastning, om önskvärda krav på utrymme skall kunna upprätthållas. Samma trångmål kan givetvis uppstå för daghem, som framdeles komma att uppföras. Institutionerna skulle då bliva nödsakade att avvisa åtskilliga barn, för vilka det föreligger ett legitimt behov av heldagsvård.

Ehuru det givetvis är önskvärt, att heldagsbarnen i ålder 4—6 år i likhet med småttingarna omhändertagas inom daghemmets väggar hela dagen, kan det vid ökad tillströmning under vissa förhållanden vara lämpligt, att dag-

hemmets kapacitet utökas, utan att stora om- och nybyggnadskostnader behöva uppstå. Detta skulle kunna ske genom att 4—6-åringarna eller en del av dessa under de timmar, lekskoleundervisningen pågår, kunde få deltaga i denna i en lekskola utanför daghemmets lokaler. En sådan anordning skulle spara utrymme på daghemmet, ty vid lekskoleundervisning på själva daghemmet krävas flera rum eller i varje fall större golvyta med möjlighet att hålla grupperna isär än vad som kräves under de timmar, då barnen vila, äta eller själva leka. Då lekskolan i regel mottager barn i två olika omgångar under dagens lopp, kan en del av de större heldagsvårdade barnen besöka den på f. m. och en del på e. m., varigenom det antal 4—6-åringar, som på en gång vistas i daghemmet, under c:a 8 timmar av dagen blir väsentligt reducerat, vilket ur utrymmessynpunkt måste innebära så stor besparing, att daghemmet härigenom kan få möjlighet taga emot ett större antal barn än eljest skulle vara fallet. Därest den lekskola, barnen skola besöka, ej är belägen intill daghemmet, kunna de i flock hämtas och avlämnas av någon av daghemmets eller lekskolans personal. Under den tid av dagen, då de ej vistas i lekskolan, erhålla de sålunda vård i daghemmet, där de för att undvika sammanblandning med de mindre barnen böra ha ett eget rum att vistas i. Dessa barn skulle få samma läkarekontroll och dagliga granskning av föreståndarinnan som de andra barnen, och i händelse av sjukdomsfall kunna de läggas in på daghemmets isoleringsrum, vilkas antal bör beräknas med hänsyn härtill. Genom att medgiva rätt till statsbidrag för heldagsvård även till sådana daghem, som för lekskoleundervisning av 4—6-åringarna eller en del av dessa anlita lokaler utanför daghemmet, vilkas sanitära anordningar ej äro av samma standard, som man måste fordra för daghem och lekskola för barn under 4 år, skulle kostnaderna för den barnavårdande verksamheten kunna förbilligas, särskilt å sådana orter, som tidigare ha institutioner för halvöppen barnavård, som äro tillräckligt rymliga och i övrigt lämpliga för att användas till lekskola för äldre småbarn men ej till daghem.

Efter dessa överväganden föreslår utredningen, att som villkor för statsbidrag uppställles krav på att de lokaler, vari verksamheten är inrymd, äro godkända för ändamålet. För lekskolan bör härvid endast fordras, att lokalen godkänts för ändamålet av tjänsteläkare (förste provinsialläkare, förste stadsläkare). För daghemmet böra fordringarna skärpas i anslutning till ovan anförda synpunkter och krav uppställas på att lokalerna godkänts av den centrala myndighet, som har att besluta om tilldelningen av statsbidrag till halvöppen barnavård.

Beträffande hälsokontrollen bör särskilt framhållas, att vid institutionerna skola föras journaler över sjuka barn samt även förteckningar över barn, som varit frånvarande på grund av sjukdom.

På grund av de särskilda problem, som uppstå beträffande *spädbarnen*, har den halvöppna vården av dessa icke berörts i det föregående. De risker, som heldagsvården medför för denna kategori, äro särskilt stora. Faran för infektion kan visserligen minskas genom minutiösa isoleringsåtgärder, men då det späda barnet är alldeles särskilt mottagligt för viss smitta och dess förmåga att

övertvinna en erhållen infektion är mindre än det större barnets, föreligger alltid risk, att en infektion får allvarigare följder för spädbarn än för något större barn. Vissa risker äro också förenade med barnets transport morgon och kväll till och från spädbarnskrubban under olämplig väderlek och i överfyllda spårvagnar och bussar.

Alla dessa risker äro särskilt stora för spädbarn i första levnadskvartalet, varför utredningen anser, att barn under 3 månader ej böra mottagas utan tillstånd i varje särskilt fall av barnavårdsnämnden.

Betydelsen av att modern själv ammar barnet är även så stor, att endast medicinska skäl såsom tuberkulos hos modern eller tungt vägande hänsyn till hennes hälsa böra få lägga hinder i vägen för barnets naturliga uppfödning. Ur denna synpunkt måste det anses önskvärt, att modern endast i de fall lämnar sitt spädbarn till vård å daghem, då hon har tillfälle att åtminstone någon gång under dagen där amma barnet.

Då kraven på spädbarnskrubbornas inredning och skötsel måste ställas högt, kommer denna vårdform att bli mycket dyrbar, framför allt därför att krubborna måste bli ganska talrika, då de måste ligga relativt tätt, för att avståndet mellan hemmet eller moderns arbetsplats och krubban icke skall bli för stort. Av de spädbarnskrubbor, som f. n. finnas, fylla många icke de önskvärda kraven, men det oaktat ha kostnaderna för dessa krubbor visat sig väsentligen överstiga kostnaderna för övriga former av barnkrubbor.¹ Det är därför ej att förvåna sig över att spädbarnskrubbor hittills inrättats i förhållandevis ringa antal i landet och att de ur socialmedicinska och hygieniska synpunkter fullgoda institutionerna uteslutande påträffas i de kommuner, som ha ett gott och trots växlande konjunkturer så stabilt skatteunderlag, att en planering på lång sikt av utgifterna för socialpolitiska ändamål varit möjlig.

Givetvis är det av utomordentligt värde, om modern just under barnets första levnadsår får tillfälle att själv sköta det. Särskilt när det gäller unga mödrar, som fått sitt första barn, är det betydelsefullt, att modersinstinkten får den näring, som den dagliga samvaron med barnet ger. Önskvärt vore, att det ekonomiska stödet till mödrarna kunde bli så stort, att det i större utsträckning än hittills gjorde det möjligt för fattiga mödrar att avstå från yrkesarbetet under barnets första levnadsmånader. Detta stöd borde bli så väl tilltaget, att även en ensamstående moder kunde frikopplas från förvärvsarbete under större delen av amningsperioden. En mor, som själv ammar och sköter sitt barn, blir i regel så fäst vid det, att hon endast i yttersta nödfall kan förmås att skiljas från det.

Då en efter denna linje utbyggd mödrahjälp knappast torde kunna förverkligas inom närmaste tid, ser sig utredningen nödgad konstatera, att behov av spädbarnskrubbor föreligger. Det finnas nämligen fall, då det av en eller annan anledning är omöjligt för modern att stanna hemma och vårda sitt spädbarn. Särskilt för den ensamstående modern kan spädbarnskrubban stundom vara den enda utvägen att överhuvud taget kunna behålla barnet hos sig.

¹ Se Bilaga 2 sid. 100.

Möjligheten att kunna få bo i bostäder för ensamstående mödrar, uppförda på sådant sätt, att det i nära anknytning till bostaden finnes tillgång till daghemsvård av barnet även under spädbarnsåret, är i dylika fall ofta den bästa lösningen av den ensamma moderns dilemma. De medicinska skäl, som tala emot spädbarnskrubbor i allmänhet, göra sig ej heller gällande med samma styrka beträffande en krubba av denna art. Då i regel i detta fall endast modern har beröring med barnet, är infektionsrisken utanför barnkrubban mindre än i en vanlig familj; det blir sålunda mindre sannolikt, att spädbarnet skall föra smitta med sig till krubban. Modern kan även få tillfälle att amma barnet i större utsträckning, än om hon lämnar det till en krubba, som kanske ligger långt från hennes bostad och arbetsplats. Den största fördelen är emellertid, att modern slipper att taga ut barnet morgnar och kvällar. För att inte en anhopning av uteslutande ogifta mödrar i en fastighet skall göra en dylik bostadsform mindre tilltalande för mödrarna, bör man finna en utväg för dessa kvinnor att erhålla en fullgod bostad till rimligt pris med tillgång till barnkrubba utan att härför uteslutande hänvisa dem till särskilda bostadshus för ensamstående mödrar. En möjlighet vore att låta dessa mödrar få lägenhet i barnrikehus.

En spädbarnskrubba vid arbetsplatsen har ej dessa båda fördelar, men då en sådan anordning möjliggör för modern att amma barnet alla målen, har den dock ett bestämt företräde framför den krubba, som är belägen på avstånd från både hennes bostad och arbetsplats.

Trots att utredningen är angelägen betona sin principiella uppfattning, att mödrarna böra givas möjlighet att själva vårda spädbarnen, finner den dock, att statsbidrag bör kunna utgå till spädbarnskrubbor och framför allt till sådana, som inrättats i eller i närmaste anknytning till bostadshus för ensamstående mödrar, vare sig fastigheten är avsedd uteslutande för dylika bostäder eller jämväl för bostäder åt andra familjer, samt till vid moderns arbetsplats inrättad spädbarnskrubba. Utredningen förutsätter, att statsbidrag till spädbarnskrubbor kommer att utgå först efter mycket kritisk granskning av föreliggande behov från det bidragsbeslutande centrala organets sida.

Det torde ha framgått, att hel- och halvdagsvården teoretiskt stå i visst motsatsförhållande till varandra, i det den förra vårdformen måste betraktas som en nödfallsutväg, under det att den senare är önskvärd som ett komplement till uppfostran av småbarn i hemmet. Av praktiska skäl är emellertid halvdagsvården f. n. nödvändig. De nu befintliga institutionerna för halvöppen barnavård visa en stor variation, från lekskolan, som i vissa fall lämnar vård under mindre än 2 timmar, till daghemmet, som ofta omhändertager barnen under mera än 10 timmar dagligen. På många håll finnas dessutom eftermiddagshem för skolbarn. Dessa fungera i allmänhet på så sätt, att ett daghems eller en lekskolas lokaler på eftermiddagen, sedan småbarnen gått hem, upplåtas åt skolbarn.

Det förefaller befolkningsutredningen uppenbart, att det är en fördel, att

formerna för halvöppen barnavård kunna smidigt anpassas efter de olika vårdbehoven. Reglerna för statsbidrags lämnande böra också vara så avfattade, att de kunna tillämpas på samtliga de vårdformer, som alltefter de lokala förhållandena på olika orter befinnas vara lämpliga.

3. Principerna för statsbidrag till halvöppen barnavård.

Utredningen vill till en början angiva, efter vilka principer den ansett statsbidrag till anstalter för halvöppen barnavård böra utgå. I denna avdelning komma sålunda riktlinjerna för ett kommande fredsprogram att dragas upp.

Statsbidrag kan tänkas utgå till driftskostnaderna eller anläggningskostnaderna eller bådadera.

A. Statsbidrag till driftskostnaderna.

Som av det föregående framgår, ha redan tvenne förslag utarbetats i denna fråga, nämligen Befolkningskommissionens och det av undervisningsrådet J. J. E. Weijne uppgjorda.

Befolkningskommissionen föreslog, att ett bidrag skulle utgå med högst hälften av årskostnaderna för verksamheten dock i intet fall med mera än 50 öre per dag och barn, varvid kommissionen utgick från att det maximala bidraget allmänt skulle kunna påräknas av de institutioner, som av den statliga inspektionen befunnits kvalitativt fullvärdiga.

Allvarliga invändningar kunna, som Weijne påpekat, riktas mot ett dylikt system, huvudsakligen i följande avseenden:

1. Om bidraget skall utgå efter antalet inskrivna barn, kommer det att ligga i institutionens intresse att få så många barn som möjligt anmälda till deltagande, varvid man kan befara, att en stor del av barnen ej komma att deltaga regelbundet under en längre tidrymd.

2. Om bidraget skall utgå efter det faktiska antalet lämnade vård dagar, vilket Befolkningskommissionen synes ha avsett, kan ett större antal frånvarodagar komma att äventyra hela verksamhetens ekonomi. Sålunda skulle t. ex. en mässlingsepidemi kunna medföra, att statsbidraget nästan helt bortfölla för en längre tid.

Det måste vara synnerligen olämpligt att utforma statsunderstödsreglerna på sådant sätt, att den anslagsäskande institutionen ej i förväg kan med säkerhet påräkna bidrag till verksamheten, i synnerhet om man som villkor för att statsbidraget skall utgå, uppställer krav på att fullt utbildad personal skall anställas, och man sålunda kan förutsätta, att löneutgifterna måste bli relativt höga och i varje fall konstanta under verksamhetsårets flesta månader. Kontrollen kommer även att vålla svårigheter. Den granskande myndigheten blir antingen helt hänvisad till att godtaga de lämnade uppgifterna eller också måste den utföra ett omständligt och besvärligt kontrollarbete.

Weijne utgår i sitt förslag liksom Befolkningskommissionen huvudsakligen från pedagogiska synpunkter och finner det motiverat, att sta-

ten först och främst understöder halvdagsvården. Då lekskolelärarinnans lön utgör en av lekskolans drygaste utgiftsposter, anser han det naturligt, att statsbidraget anknytes till dennas lön, varvid bidraget föreslås fixerat till viss procent av den utgående lönen men samtidigt begränsas till ett visst maximibelopp, förslagsvis motsvarande $\frac{1}{3}$ av en viss önskvärd minimilön. Genom denna maximering skulle även angivas den lön, som staten betraktade såsom en skälig minimiersättning till ifrågavarande personal. Huvudmannen skulle härigenom stimuleras att använda fullgod arbetskraft. Beträffande heldagsvården finner Weijne, att denna huvudsakligen bör bekostas av föräldrarna och kommunen, varför han, om statsbidrag överhuvud taget skall utgå till densamma, endast ifrågasätter ett mindre bidrag per år och plats vid daghemmen.

Weijnes förslag är otvivelaktigt att föredraga framför Befolkningskommissionens. Det tar emellertid endast hänsyn till pedagogiska motiv och beaktar ej i tillräcklig utsträckning de sociala och andra synpunkter, som tala för statsbidrag till heldagsvård. Den motivering, som ovan anförts för statsbidrag till halvöppen barnavård, leder fram till en annan utformning av statsbidragsreglerna. Eftersom gränserna mellan de båda vårdformerna, hel- och halvdagsvården, i praktiken äro ganska flytande, och alla tidigare nämnda motiv—om ock i större eller mindre utsträckning—tala för statsbidrag till båda vårdformerna, faller det sig naturligt att tänka sig en sammanslagning av de båda bidragsformer, som Befolkningskommissionen och Weijne föreslagit.

De för all halvöppen barnavårdande verksamhet gemensamma utgifterna äro lokalkostnader och personallöner. Statsbidrag till de årliga utgifterna för lokalerna torde liksom beträffande skollokaler ej böra utgå. Med hänsyn till att olika institutioner ha ytterst varierande hyreskostnader, alltifrån det daghem, som är inrymt i en gravationsfri, för ändamålet skänkt fastighet, till den lekskola, som får betala hög hyra i ett centralt beläget bostadshus, skulle sådant bidrag för övrigt få en ytterst varierande betydelse för olika institutioner. Annorlunda förhåller det sig med lönerna till den utbildade personalen. Såväl i lekskolan som i daghemmet för barn över ett år måste finnas minst en pedagogiskt fullt utbildad lekskolelärarinna. I redan befintliga institutioner är föreståndarinnan ofta lekskolelärarinna, i daghem stundom diakonissa eller sköterska med pedagogisk utbildning utöver sin sköterskeexamen. Det är endast i spädbarnskrubban, som ingen av personalen behöver ha lekskolelärarinnekompetens. Här träda kraven på utbildning i spädbarnsvård och barnsjukvård i förgrunden.

Lönerna till den fullt utbildade personalen variera f. n. i hög grad från ort till ort. Enligt Befolkningskommissionens beräkningar uppgick kontantlönen i fall, då därjämte naturaförmåner utgingo — den oftast förekommande avlöningsformen —, för föreståndarinna i medeltal till 1 586 kr. och för assistent till 1 028 kr. År 1941 utgjorde motsvarande medeltal för föreståndarinna 1 846 kr. och för lekskolelärarinna 1 477 kr. Motsvarande lön för föreståndarinna inom den av HSB i Stockholm drivna verksamheten av ifrågavarande slag ut-

gick år 1943 under de tre första tjänstgöringsåren med 1 739 kr. och därefter med 1 987 kr. inklusive dyrtidstillägg och för assistent med 745 kr. resp. 1 230 kr. I de fall, då enbart kontantlön utgick, voro motsvarande siffror enligt Befolkningskommissionen för föreståndarinna 1 730 kr. och för assistent 2 065 kr. samt år 1941 för föreståndarinna 2 081 kr. och för lekskolelärarinna 1 777 kr.¹

Denna ersättning måste betraktas som alltför låg i förhållande till arbetets art och den relativt dyrbara utbildningen. Till jämförelse kan anföras, att extra ordinarie småskollärarinna å lägsta dyrort utan ålderstillägg men med rörligt tillägg å 15 % och kristillägg å 16 % erhåller en lön på c:a 3 400 kr., å högsta dyrortsgrupp 4 539 kr. (lönegrad 7, löneklass 6—10). För ordinarie småskollärarinna äro motsvarande summor 3 949 resp. 5 260 kr. (lönegrad 9, löneklass 9—12).

Man måste antaga, att det föreligger risk för att ett yrke, som erbjuder så dåliga löneförmåner som lekskolelärarinns hittills gjort, i stor utsträckning kommer att rekryteras av personer, som sakna personliga förutsättningar att hävda sig i konkurrensen om bättre betalda platser, och att denna levnadsbana i varje fall endast kan väljas av dem, som ha råd att av anhörigas eller egna medel bekosta en utbildning, som vederbörande aldrig kan tänka sig förränta och amortera med sin framtida arbetsinkomst. Det måste anses ligga i samhällets intresse, att lekskolelärarinnsorna, som ha sig anförtrodda den ansvarsfulla uppgiften att fostra barnet i en ålder, då det är som mest ömtåligt och mottagligt för inflytande från omgivningen, i så stor utsträckning som möjligt rekryteras bland för denna uppgift lämpade personer. Det är visserligen ej säkert, att en högre lön utgör garanti för att den bästa arbetskraften söker sig in på denna bana, men den undanröjer åtminstone det hinder därför, som den lägre lönen uppställer. Enligt utredningens mening kan ett statsbidrag i direkt anknytning till åt den utbildade personalen utgående löner, då det förbindes med villkoret, att en viss minimilön skall utgå, i viss utsträckning befordra en önskvärd utveckling i riktning mot ett bättre urval elever vid utbildningsanstalter för lekskolelärarinnor, ehuru det givetvis bör övervägas, om icke stipendiemedel ävenledes bör ställas till förfogande, för att önskad effekt i detta avseende skall erhållas.

Befolkningsutredningen finner sålunda det av Weijne föreslagna statsbidraget till lekskolelärarinnornas lön vara en lämplig understödsform. Då emellertid utbildad personal behövs vid institutioner för såväl hel- som halvdagsvård, anser utredningen det motiverat, att statsbidraget ut-

¹ Att medellönen enligt Befolkningskommissionens utredning i senare fallet ställde sig högre för assistenter än för föreståndarinnor torde bero på att många föreståndarinnor tjänstgöra vid små institutioner, som endast kunna betala jämförelsevis låga löner, under det att assistenter på den tiden endast funnos vid större institutioner. Till assistenter har Befolkningskommissionen säkerligen även räknat sådan personal, som 1941 klassificerats såsom lekskolelärarinnor. År 1941, då antalet assistenter i hela landet stigit väsentligt, utgjorde medeltalet för dessas kontantlön, då naturaförmåner utgingo, 837 kr. men eljest 1 245 kr. Det är antagligt, att en del av dessa assistenter voro auskultanter utan utbildning. Siffrorna för assistenternas lön enligt Befolkningskommissionens och socialstyrelsen år 1941 gjorda undersökningar äro därför ej jämförbara.

går till lön åt lekskolelärarinnan såväl vid lekskolan som vid daghemmet. Utredningen finner det även skäligt, att detta bidrag ej alltför strängt begränsas till lekskolelärarinnans lön. Den daghemsinstitution, som till föreståndarinnan anställer en person, t. ex. en barnsköterska, som saknar lekskolelärarinnekompetens men vars utbildning och personliga egenskaper av andra skäl kunna anses göra henne särskilt lämpad därtill, bör kunna erhålla bidrag jämväl till en sådan föreståndarinnas lön. Man bör ej heller förbise, att vid vissa daghem redan finnes anställd en föreståndarinna utan lekskolelärarinnekompetens, som det oaktat kan vara utomordentligt lämplig för sin uppgift. Det måste anses mindre lyckligt, om en kommun, som önskar kommunalisera den halvöppna barnavårdande verksamheten, avhålls härifrån av farhågan att ej få statsbidrag till lönen för en föreståndarinna, som man varken vill eller anser sig kunna avskeda. Däremot torde man vid nyanställning av föreståndarinnor tillse, att endast utbildade personer tillsätts. Det är önskvärt, att reglerna för statsbidrag till institutioner för halvöppen barnavård utformas på ett så enhetligt sätt som möjligt. I spädbarnskrubban kan en lekskolelärarinna ersättas av en föreståndarinna med utbildning i spädbarnsvård och barnsjukvård, som drager ungefär samma kostnader och erfordrar samma tid som den förras. Under sådana förhållanden bör statsbidrag utgå jämväl till dylik föreståndarinnas lön.

I princip bör statsbidraget sålunda anknytas till lekskolelärarinnornas lön, men det bör föreligga möjlighet för tillsyningsmyndigheten att förordna, att dylikt bidrag jämväl skall kunna utgå till avlönande av person med annan utbildning, som anses göra henne lämpad att förestå ifrågavarande inrättning för halvöppen barnavård.

Lönen torde i likhet med övriga lärarelöner bära graderas efter dyrort. Det skulle visserligen med hänsyn till utbildningstidens längd och de krav, som lekskoleundervisningen ställer på lärarinnan, kunna vara skäligt att för lekskolelärarinna beräkna samma lön som för småskollärarinna, men med hänsyn till de ekonomiska svårigheter, som kunna antagas komma att råda under och efter den nuvarande krisen, finner utredningen det lämpligt att utgå från en något lägre lön. Följande av Weijne föreslagna system med graderingen begränsad till tre huvudortsgrupper torde då kunna anses skäligt, därvid ortsgupperingen anknyter till civila avlöningsreglementets indelning.

	Ortsgrupper		
	A—C	D—F	G—I
Statsbidrag	1 000	1 150	1 300
Minimilön	3 000	3 450	3 900 ¹

Hinder bör givetvis ej möta att låta en begränsad del av lönen utgå in natura på samma sätt, som redan sker vid flertalet institutioner för halvöppen barna-

¹ Observeras bör, att ovanstående lön är beräknad efter prisnivån år 1942, varför dyrtidstillägg nu ej bör utgå å densamma. Om en kommun önskar anställa lekskolelärarinna, bör hennes plats i kommunens lönesystem sålunda beräknas efter en grundlön, som jämte dyrtidstillägg f. n. uppgår till 3 000 resp. 3 450 och 3 900 kr.

vård. Naturaförmånerna bära därvid uppskattas till ett i förhållande till ortens dyrortsgruppering skäligt pris och statsbidraget utgå med en tredjedel av de samlade löneförmånernas penningvärde.

Härtill bör komma ålderstillägg efter viss tids tjänstgöring i likhet med vad som tillämpas beträffande andra tjänstemän, såväl inom statliga som kommunala lönesystem. Med hänsyn till den synnerligen låga avlöning, som de flesta huvudmän för den halvöppna barnavården, antingen de utgöras av kommuner eller enskilda sammanslutningar, hittills bjudit den utbildade personalen, måste man befara, att ålderstilläggen ej komma att utgå eller i varje fall komma att bestämmas till oskäligt låga belopp, därest statsbidraget begränsas till grundlönen. Statsbidrag bör därför utgå även beträffande ålderstillägg. Ålderstilläggen synas bära bestämmas till vardera 150 kr. i ortsgrupperna A—C, 180 kr. i ortsgrupperna D—F och 210 i ortsgrupperna G—I samt utgå efter resp. 3, 6, 9 och 12 års väl vitsordad tjänstgöring.

Det kunde ifrågasättas att beträffande ålderstilläggen beräkna statsbidraget på samma sätt som i fråga om grundlönen, d. v. s. till en tredjedel av de utgående beloppen. Emellertid göra sig här särskilda synpunkter gällande. Med hänsyn till det ifrågavarande arbetets personliga karaktär kan det ofta visa sig lämpligt att ha möjlighet flytta en anställd från en inrättning till en annan. Möjligheterna härtill skulle emellertid minskas, därest huvudmannen för en inrättning skulle behöva bära ökade kostnader för en befattningshavare, som blivit berättigad till ålderstillägg. Uppenbart är att ålderstillägg bör utgå oberoende av om befattningshavarens tidigare tjänstgöring utövats vid inrättning med annan huvudman. Utredningen anser därför, att statsbidraget — i likhet med vad som är fallet exempelvis beträffande distrikts-sköterskorna — bör utgå för hela kostnaden för ålderstillägg.

Det måste vara principiellt önskvärt, att statsbidraget förknippas med villkoret att ovan angivna minimilön utgår, då man endast härigenom i längden kan uppfylla kravet på att fostran av förskolebarnen ej anförtros åt andra än kvalificerade krafter. Denna lön innebär en högst väsentlig ökning av den f. n. till lekskolelärarinnor vanligen utgående avlöningen. På sina håll kan denna ökning vara så stor, att den trots statsbidraget skulle medföra en stegring av huvudmännens hittillsvarande utgifter för den halvöppna barnavården. Statsbidraget skulle då måhända förlora sin verkan att uppmuntra kommuner eller sammanslutningar till att i större utsträckning utöka den halvöppna barnavårdande verksamheten. Det torde därför vara motiverat att visserligen som villkor för erhållande av statsbidrag uppställa krav på att vederbörande erhåller ovan angivna minimilön, men att dessutom stipulera att under en viss övergångstid, förslagsvis 3 år, medgiva, att sådant bidrag må kunna utgå även till lägre avlönade befattningar.

Vid bestämmande av den minsta tjänstgöringstid, som bör föreskrivas för erhållande av statsbidrag till lön, uppstå betydande svårigheter. Som av den statistiska undersökningen framgår, är antalet arbetstimmar per vecka ganska varierande för olika slag av institutioner. Det relativt lägre timantalet för

lekskolelärarinnor finner sin naturliga förklaring, då man betänker, att lekskolorna avse korttidsvård, medan däremot daghemmen ge heldagsvård. Då ingen differentiering efter denna grund gjorts beträffande lönerna, motiveras ett sådant ställningstagande av att varje lekskolelärarinna bör i regel arbeta med två omgångar barn per dag, såsom redan är fallet på många håll, så att dagligen antingen två lekskoleavdelningar eller en lekskoleavdelning jämte en grupp skolbarn för eftermiddagsvård kräva hennes ledning eller tillsyn. Hänsynen till knappheten på utbildade krafter nödvändiggör även i och för sig ett dylikt arrangemang.

Härmed äro emellertid icke alla svårigheter övervunna. Antalet dagar per år, under vilka resp. institutioner hållas öppna, skiftar avsevärt. För daghem uppgår antalet till ungefär 280, för lekskolor till blott 180. Man torde emellertid kunna förutsätta, att verksamheten vid lekskolorna — särskilt vid skolor av mera permanent natur, vilka kunna antagas utgöra huvuddelen av de statsunderstödda — kommer att utsträckas till att i allt högre grad omfatta minst ett normalt skolår. I den mån hänsynen till mödrarnas förvärvsarbete inverkar, skulle en hela året pågående verksamhet vid dessa anstalter vara påkallad. Spörsmålet torde därför icke komma att få alltför stor betydelse. Uppfylles likväl icke i fråga om tjänstgöringstid de minimifordringar, som den bidragsbeslutande myndigheten förutsättes uppställa, får statsbidraget beräknas efter samma metod som för deltidsanställdas löner. Utredningen har nämligen velat öppna en möjlighet för anstalt, som vill begagna sig av deltidsanställd arbetskraft, att erhålla statsbidrag till dennas avlöning.

Efter vad erfarenheten visat lämnar ett icke ringa antal utbildade lekskolelärarinnor ganska snart sitt yrke — i stor utsträckning för att ingå äktenskap. Många av dessa skulle kunna tänkas vara villiga fortsätta sitt arbete såsom deltidsanställda. Statsbidraget skulle för dessa utgå efter samma grund som för lön till heltidsanställd, d. v. s. med en tredjedel av det belopp, som med hänsyn till tjänstgöringstid och övriga omständigheter av den bidragsbeviljande myndigheten bedömes vara en skälig minimilön i förhållande till de heltidsanställdas minimilöner.

Utöver de utgifter, som äro gemensamma för alla former av halvöppen barnavård, tillkomma för heldagsvården ytterligare kostnader. Om man av sociala eller andra skäl anser, att staten bör understödja även dylik vård, bör statsbidraget sålunda utgå med högre belopp till daghem än till lekskolor. Att härvid föreslå ett visst belopp per vård dag torde, oavsett att personallönerna redan ingå i vårdkostnaden, vara mindre lämpligt med hänsyn till att de ovan mot ett dylikt system anförda invändningarna även gälla för heldagsvården. Daghemmets drygaste utgiftspost utöver hyror och löner är matkontot. Om tanken på att statsbidraget bör kunna läggas på en bestämd utgiftspost accepteras beträffande lönerna, synes intet principiellt hinder föreligga att tänka sig det ytterligare statsbidraget till heldagsvården lagt på matkontot. Ett sådant bidrag skulle därjämte direkt främja samhällets intresse

av att tillse, att de omhändertagna barnen få en ur näringsfysiologisk synpunkt tillfredsställande kost, då ett sådant bidrag givetvis bör förknippas med kontroll över mathållningen. Härtill kommer, att ett dylikt bidragssystem kan tillämpas även på de blandformer av hel- och halvdagsvård, som äro så vanliga i vårt land. Ett bidrag till matkostnaderna kan, differentierat efter det antal och de olika slags måltider, institutionen bjuder barnet, tillämpas såväl på daghemmet som på lekskolan, där barnen få ett middagsmål, och på eftermiddagshemmet, där skolbarnen få dagens huvudmåltid.

Det kan förefalla mest skäligen, att detta bidrag fastställes till en viss procentuell andel av de verkliga kostnaderna. En effektiv kontroll över dylikt statsbidrag måste emellertid, när det gäller matkostnader, bli så omständlig och besvärlig, att det torde vara lämpligast att föreslå bestämda belopp per barn och dag, varierande alltefter måltidernas antal och art. Det blir då också lätt både för den anslagsbeviljande myndigheten och för vederbörande institution att från början beräkna statsbidragets storlek, vilket även är en fördel. För att statsbidraget skall kunna utformas på ett enkelt och lätt kontrollerbart sätt, synes det också lämpligast, att dessa belopp göras enhetliga för hela landet, fastän livsmedelskostnaderna givetvis kunna variera betydligt på olika orter. I fråga om institutioner för halvöppen barnavård torde man för övrigt ej behöva räkna så mycket med den orättvisa, som ligger i att landsbygden och de mindre samhällena med sina lägre livsmedelskostnader få samma bidrag som storstaden, eftersom man kan utgå från att daghem och lekskolor, där barnen få mat, med all sannolikhet jämväl i framtiden komma att överväga i städer och större samhällen, även om man har anledning antaga, att ett statsbidrag kommer att stimulera till att institutioner för halvöppen barnavård i betydligt större utsträckning än hittills inrättas också i mindre samhällen. Nu nämnda hänsyn till kontrollens enkelhet talar för att bidragsbeloppen till matkostnaderna böra sättas till fixerade summor och ej variera i förhållande till stigande eller fallande livsmedelspriser.

Det synes uppenbart, att de måltider, för vilka statsbidrag skall utgå, utgöras av lagad mat, då icke barnens näringsbehov lämpligen kan tillfredsställas enbart med smörgåsmat. För barn och dag i anstalt, där det utspisas en måltid, vari ingår lagad mat, föreslås ett statsbidrag av 15 öre, och i anstalt, där minst två sådana måltider tillhandahållas barnen, av 30 öre. För att förhindra att statsbidrag för kost åtnjutes av anstalter med icke kvalificerad ledning, bör föreskrivas, att sådant bidrag endast får utgå i förening med bidrag till personalens löner. Det kan i detta sammanhang förtjäna påpekas, att »parkering» av barn för kortare tid i daghem eller lekskola icke påverkar ifrågavarande anstalts karaktär eller motiverar en förändrad inställning till anstaltens bidragsrätt, så att t. ex. ett daghem, som även mottager dylika barn, vilka icke erhålla någon måltid, därigenom skulle avskäras från möjligheten att erhålla statsbidrag till kosten.

Mot ett statsbidrag till matkostnaderna kan invändas, att denna utgift skäligen bör bäras av föräldrarna eller i händelse av dessas oförmåga av

kommunen och att missbruk av heldagsvårdsinstitutionen lätt kan komma att uppstå. Den förra invändningen har redan tidigare bemötts. Den omständigheten, att statsbidraget utgår i direkt förhållande till matkostnaderna hindrar ej, att ett dylikt bidrag blir ett allmänt stöd åt hela institutionen. Risken för att ett barn, vars föräldrar själva borde kunna ordna med och betala dess vård, lämnas till ett daghem, kan elimineras genom en lämplig avvägning av de avgifter, som föräldrarna skola betala för barnens vård. Det torde vara naturligast att för vård i dylik institution fastställa ett avgiftssystem, baserat på familjens sammanlagda inkomst och graderat efter veckoinkomst och antalet barn i familjen. Staten har därvid möjlighet att själv avgöra, vad som skall anses som missbruk eller ej, genom att fordra, att avgiftstabeller skola fastställas av det statliga bidragsbeviljande organet för varje dylik institution. Skälig hänsyn till lokala förhållanden och till starka fluktuationer i priser och penningvärde kan ernås genom kravet på att avgiftstabellerna skola göras upp efter förslag av inrättningens huvudman och årligen omprövas.

Det torde vara relativt lätt att kontrollera, att ett bidragssystem sådant som det nu skisserade ej leder till missbruk. Den omständigheten, att en barnavårdande institution genom tillskott från huvudmannen eller avgifter från barnens föräldrar eller på annat sätt själv måste svara för huvuddelen av kostnaderna, innebär i och för sig garanti för att dessa ej hållas oskäligt höga. Kontrollen över de utgående lärarlönerna är lätt att verkställa, om man utgår från att det bidragsbeslutande organet bör äga rätt att efter vissa fastställda normer pröva skäligheten av lärarekrafternas antal i förhållande till barnantal o. d. Det måste även vara relativt lätt att kontrollera skäligheten av statsbidraget till matkostnaderna. Härvid bör tillses, att sådant statsbidrag icke kommer att utgå för exempelvis »parkeringsbarn», som icke erhållit någon måltid. Faran för att en institution skall begära statsbidrag för »luftvårdagar» eller för måltider, som barnet aldrig fått, torde dock ej vara större, än att det kontrollerande organet kan nöja sig med ett av trovärdiga personer, t. ex. tvenne av den lokala barnavårdsnämnden utsedda revisorer, utfärdat intyg om att det antal kostdagar eller måltider, för vilka statsbidrag begäres, överensstämmer med de i institutionens journaler förda förteckningarna över vårdade barn.

Det torde vara lämpligt att principiellt skilja på avgifter för lekskoleundervisningen och avgifter för övrig vård. En vanlig form av avgift i lekskolan är en månadsavgift på 3, 5 eller 8 kr., varierande efter föräldrarnas inkomster, med möjlighet till friplatser för barn till föräldrar, som ej anses kunna betala någon som helst avgift. Så länge den uppfattningen ej allmänt slagit igenom, att lekskoleundervisningens betydelse för barnens uppfostran är så stor, att denna undervisning bör vara obligatorisk och följaktligen helt avgiftsfri, torde invändning ej kunna göras mot ett sådant eller liknande avgiftssystem. Då man kan förutsätta, att fattiga föräldrars barn befrias från lekskoleavgiften och de mindre bemedlades i största utsträckning högst få

betala 3 kr., kan en sådan avgift knappast anses olämplig ur den synpunkten, att det skulle vara besvärligt för föräldrarna att på en gång betala för hela månaden. Psykologiskt sett torde det vara fördelaktigt, att lekskoleavgiften betalas på en gång för något längre tid än en eller ett par dagar i sänder, då både föräldrar och barn härigenom lättare inställas på att lekskolan är en institution, som barnet bör kontinuerligt besöka. Utöver avgiften för lekskoleundervisningen, som kan meddelas även i daghemmet, skulle för de barn, som åtnjuta heldagsvård, erläggas en dagavgift, likaledes varierad efter föräldrarnas inkomster. På liknande sätt skulle utgå en särskild dagavgift för de barn, som i lekskolan finge ett eller flera mål mat, varvid avgiften givetvis borde vara olika för ett och två mål o. s. v. För skolbarn i eftermiddagshem blir principen för avgifterna densamma, även om man skulle anse, att månadsavgiften här bör sättas något lägre, då dessa barn ej åtnjuta undervisning på samma sätt som lekskolebarnen. I gengäld kan man ifrågasätta, om dagavgifterna ej böra något höjas med hänsyn till att matkostnaderna för dessa barn bli större än för de mindre barnen. Från föräldrarnas synpunkt bör intet kunna invändas mot att avgiften uppdelas på lekskoleundervisningen och den övriga vården.

För dem, som reagera mot statsbidrag till heldagsvården med hänvisning till att man därigenom huvudsakligen skulle gynna förvärvsarbetande mödrar, vars familj genom dessas inkomst få ett ekonomiskt tillskott, måste den nu föreslagna uppdelningen vara tilltalande. De pedagogiska skäl, som tala för att lekskoleundervisningen bör vara tillgänglig för alla barn, kunna då tillgodoses genom att lekskoleavgifterna aldrig höjas utöver en viss lägre gräns, under det att dagavgifterna för heldagsvården i daghemmet eller måltiden i lekskolan kunna differentieras så starkt i förhållande till föräldrarnas inkomster, att en familj, som har så goda inkomster, att man anser, att den själv bör kunna bekosta barnens vård, ej finner det ur ekonomisk synpunkt lönande att sända barn till daghemmet eller begära en måltid för dem i lekskolan.

Utredningen finner det sålunda på ovan angivna grunder skäligt, att högre statsbidrag utgår till daghem och sådana lekskolor, där barnen få ett eller flera mål mat dagligen, än till den uteslutande pedagogiskt motiverade halvdagsvården. Utredningen vill sålunda föreslå, att man genom ett principbeslut nu skall acceptera tanken på ett generellt statsbidrag till matkostnaderna vid institutioner för halvöppen barnavård.

Som villkor för att statsbidrag till driftskostnaderna vid halvöppen barnavård överhuvudtaget skall kunna utgå, föreslås med hänsyn till det ovan sagda skola gälla,

att institutionen är inrymd i för ändamålet godkända lokaler,

att institutionen för vård emottager ett av den bidragsbeslutande myndigheten godkänt antal barn,

att för institutionen finnes uppgjort reglemente, som av den bidragsbeslutande myndigheten godkänts,

att årligen för verksamheten uppgjorts en av den bidragsbeslutande myndigheten godkänd plan,

att institutionen ledes av och har anställd kompetent personal i enlighet med den av den bidragsbeviljande myndigheten godkända planen,

att nämnda personal företer friskbetyg,

att de avgifter, som skola erläggas för vården, utgå efter en av den bidragsbeslutande myndigheten fastställd taxa,

samt att daghem står under kontinuerlig läkarkontroll.

Statsbidraget föreslås skola utgå till såväl daghem som lekskolor, vilka uppfylla nyssnämnda villkor, såsom *lönebidrag* med en tredjedel av den till föreståndarinna och lekskolelärarinna utgående lönen, dock högst ovan angivna belopp. Därjämte föreslås, att statsbidrag bör såsom *kostbidrag* utgå till matkostnaderna vid institution för halvöppen barnavård, där barnen intaga minst ett av dagens huvudmål. Detta statsbidrag bör fastställas utgå med visst belopp per barn och dag, förslagsvis 30 öre till daghem eller annan institution, där barnen erhålla två mål lagad mat per dag, och 15 öre till lekskola, eftermiddagshem eller annan anstalt, där barnen få ett mål lagad mat. För spädbarnens del är en dylik uppdelning icke möjlig. Utredningen föreslår därför ett kostbidrag om 15 öre per dag för heldagsvårdat spädbarn.

På skäl, som senare komma att anföras, föreslår utredningen, att åt socialstyrelsen som beslutande myndighet uppdrages avgöra ansökningar om statsbidrag till driftkostnaderna.

Ovan har framhållits, att ett statsbidrag till institutioner för halvöppen barnavård sannolikt kommer att medföra en ökning av antalet daghem och lekskolor. Särskilt önskvärt vore, att kommunerna i större utsträckning än hittills ville uppmuntra och ägna sig åt denna verksamhet, vars sociala natur borde väcka ett starkt kommunalt intresse. En kommunalisering av dylika institutioner skulle sannolikt även medföra, att den önskvärda standarden lättare kunde nås och upprätthållas. Då kommunerna emellertid hittills visat ett ganska ringa intresse för dylik verksamhet — av hösten 1941 inventerade 347 institutioner hade endast 23 kommun som huvudman — måste man räkna med att statsbidrag kan komma att i stor utsträckning sökas av andra än kommunala institutioner. Utredningen har därför ej ansett sig böra ifrågasätta, att statsbidraget skall begränsas till institution med kommun som huvudman. Däremot torde man för att lättare kunna uppehålla kravet på standarden vid daghem och lekskola samt för att underlätta kontrollen över att missbruk ej sker, från rätt till statsbidrag böra utesluta institutioner, drivna av enskild person.

Utredningen föreslår därför, att statsbidrag endast bör kunna utgå till institution för halvöppen barnavård, som till huvudman har kommun, stiftelse, förening eller industriföretag.

Vad slutligen angår formen för sökande av bidrag, framgår denna av det utkast till kungörelse, vari bidragsgrunderna sammanfattas. Här kan endast nämnas, att förfarandet förutsätter, att den bidragsgivande myndigheten på

grundval av inkomna uppgifter och planer på förhand prövar, huruvida, i vilka former och i vilken omfattning statsbidrag skall utgå, samt att myndigheten sedermera utbetalar bidraget med hänsyn till anstaltens verkliga utgifter för löner och det reella antalet kostdagar.

Möjlighet att hos Kungl. Maj:t besvara sig över socialstyrelsens beslut i bidragsfrågor har ansetts böra tills vidare medgivas.

B. Statsbidrag till anläggningskostnaderna.

Ett statsbidrag till driftskostnaderna bör vara i hög grad ägnat att stimulera verksamhet för halvöppen barnavård och att orsaka en utökning av antalet nu befintliga institutioner för dylik vård. Med all sannolikhet kommer det också att medföra ett stegradt kommunalt intresse för denna angelägenhet. Det är möjligt, att lekskoleverksamheten, som ej ovillkorligen fordrar större kapitalinvesteringar, kan stimuleras i tillräcklig grad enbart genom beviljande av statligt driftsbidrag. Med heldagsvården förhåller det sig säkerligen annorlunda. Inrättandet av ett daghem av den standard, som måste fordras för erhållande av statsbidrag till driftskostnaderna, innebär en ekonomisk uppoffring, som många kommuner, särskilt de mindre och skattetyngda, säkerligen ej anse sig kunna orka med utan statlig subvention. Symptomatiskt är att av 156 år 1941 befintliga institutioner för heldagsvård ej mindre än 113 funnos i städer med mer än 30,000 invånare. Säkerligen föreligger ett stort behov av dylika institutioner även på andra håll, men det förefaller osannolikt, att det kan tillgodoses i större utsträckning utan direkt hjälp till anläggningskostnaderna, åtminstone i samhällen med dåligt skatteunderlag och hög utskyldsbörda. Mot ett statsbidrag till anläggningskostnaderna kan visserligen riktas den invändningen, att gamla och nytillkommande institutioner därigenom orättvist skulle bli avsevärt olika ställda i ekonomiskt avseende, men med hänsyn till att de nu befintliga institutionerna huvudsakligen tillkommit i kommuner, som äga bättre förutsättningar än de flesta andra att bära den ekonomiska börda, som inrättandet av en förstklassig institution för halvöppen barnavård för med sig, förlorar denna invändning väsentligt i betydelse.

Befolkningsutredningen anser det därför motiverat, att statsbidrag skall kunna utgå till anordnande av institutioner för halvöppen barnavård.

För att dylikt bidrag skall kunna utgå, bör först inför den bidragsbeviljande myndigheten styrkas, att behov av ifrågavarande institution föreligger. Härvid bör angivas invånarantal å orten, redogöras för redan där befintliga dylika inrättningar och det antal barn, som i dessa kunna erhålla vård, uppgivas om inom kommunen eller i dess omedelbara närhet finns industri eller annan anläggning, som kan tänkas påverka detta behov o. d. Ritningar och beskrivning över den föreslagna institutionen, specificerad kostnadsberäkning och finansieringsplan för uppförandet ävensom kostnadsberäkning över driftskostnaderna per år böra företes. Av dessa uppgifter skall framgå, att institutionen är planlagd på sådant sätt, att den inte endast bör kunna

godkännas med hänsyn till sin allmänna standard utan också så, att kostnaderna för densamma uppförande och de beräknade driftskostnaderna kunna anses stå i rimlig proportion till det antal barn, som skall mottagas där. För att få fram så ändamålsenliga och förbilligade byggnadsformer som möjligt, böra olika förslag med typritningar för dylika institutioner utarbetas och tillhandahållas av den bidragsbeviljande myndigheten.

Innan beslut i ärendet fattas, skall nyssnämnda myndighet inhämta yttrande över ansökningen från barnavårdsnämnden i den kommun, där institutionen skall inrättas.

Statsbidraget bör utgå med viss, för varje fall bestämd procentsats av de verkliga anläggningskostnaderna. Kommunen bör i regel kunna bidra med tomt samt med anordnande av väg till densamma och framdragande till tomtgränsen av vatten-, avlopps-, gas- och kraftledningar, varför kostnaderna därför ej böra medräknas i det belopp, för vilket statsbidrag kan utgå. Statsbidrag bör i vart fall icke beräknas å högre belopp än det, till vilket kostnaderna skäligen kunna skattas vid den tidpunkt, då beslut om statsbidrag fattas.

Beträffande procentsatsen för statsbidraget har inom utredningen övertvägts olika linjer. Procentsatsen kunde göras beroende av skattetrycket i den kommun, där institutionen skall uppföras. I sådant fall torde statsbidragsgrunderna böra utformas efter de i Kungl. kungörelsen rörande statsbidrag till anordnande av pensionärshem fastställda reglerna. I det fall, då huvudman för inrättning ej är kommunen själv, kan det emellertid synas godtyckligt att låta skattesatsen i kommunen bliva avgörande för statsbidragets storlek. Med hänsyn härtill torde det vara lämpligare, att statsbidraget utginge generellt utan direkt anknytning till skattetrycket i vederbörande kommun. Bidraget kunde då bestämmas till förslagsvis högst 50 % av de verkliga kostnaderna med rätt för Kungl. Maj:t att i särskilda fall lämna bidrag utöver denna gräns.

Statsbidrag enligt nyssnämnda grunder bör kunna utgå inte endast till uppförande av ny institution för halvöppen barnavård utan även till inköp av redan för annat ändamål uppförd byggnad samt till om- och tillbyggnad av sådan fastighet. Statsbidrag bör även kunna utgå till om- och tillbyggnad av i huvudmannens ägo redan befintlig fastighet, vare sig den tidigare använts för dylikt ändamål eller ej. För att förhindra missbruk torde statsbidrag däremot ej utom i undantagsfall böra utgå till inköp eller ombyggnad av fastighet, som redan av annan ägare användes till institution för halvöppen barnavård.

Statsbidrag skall sökas av den huvudman, som skall driva institutionen ifråga. Beträffande huvudmannen bör gälla samma regler, som ovan angivits angående driftbidraget. Det kan emellertid ifrågasättas, om det är skäligt bevilja direkt understöd till annan huvudman än kommun. Staten bör givetvis ha garanti för att en stiftelse eller förening, som med statsbidrag uppfört en dyrbar institution för halvöppen barnavård, ej nedlägger sin verksamhet eller avhänder sig fastigheten ifråga. Utredningen anser därför, att direkt

statsbidrag till anläggningskostnaderna bör kunna utgå till kommun, som önskar driva verksamhet för halvöppen barnavård, men att stiftelser och föreningar endast skola kunna erhålla sådant understöd i form av räntefritt lån, för vilket som säkerhet skall lämnas inteckning i fastigheten ifråga.

Då frågan om statsbidrag till anläggningskostnaderna icke har omedelbar aktualitet med hänsyn till det statsfinansiella läget, har utredningen avstått från att utforma bidragsgrunderna i ett författningsutkast och nöjt sig med att ovan angiva grunderna för bidragssystemet i det uppställda fredsprogrammet.

4. Inspektion och kontroll.

Som villkor för erhållande av statsbidrag till halvöppen barnavård har uppställts, att såväl lokaler som lekskoleundervisning och övrig vård hålla en viss standard. Härav följer, att beviljande av statsbidrag måste förknippas med kontinuerlig kontroll över verksamheten från statens sida.

Kontrollen måste omfatta institutionens lämplighet både ur hygienisk, social och pedagogisk synpunkt. Utredningen har redan framhållit, att lekskolans lokaler skola vara godkända av tjänsteläkare och daghemmets av den bidragsbeviljande centrala myndigheten. Sedan sådant godkännande givits, torde den årliga inspektionen av lokalerna kunna ingå i förste provinsialläkarnas och förste stadsläkarnas allmänna inspektionsskyldighet. Även den bidragsbeviljande myndigheten bör med viss tids mellanrum och eljest, när den anser orsak föreligga, själv inspektera anstalternas lokaler och övriga anordningar.

Sistnämnda inspektion bör inte endast vara en kontroll av att vissa minimikrav äro uppfyllda, utan även ha till syfte att stimulera till uppnående av en allmänt önskvärd standard. Det är f. n. en stor brist, att det ej finnes något officiellt organ, som organisationer och kommuner kunna vända sig till för att få hjälp med ordnandet av lekskolor och daghem. Om det funnits en för den halvöppna barnavårdsverksamheten ledande och sammanhållande kraft med auktoritet att såväl framföra kritik som giva råd och anvisningar, hade det förmodligen ej funnits fog för de anmärkningar, som enligt den av med. lic. L.-G. Sterner i bilaga 2 givna redogörelsen över befintliga daghem och lekskolor kunna riktas mot dessa. Den ledning och tillsyn av hela verksamheten, som är önskvärd, förutsätter, att det finnes ett organ, som har tillfälle att kontinuerligt följa dennas utveckling.

Så länge det saknas ett särskilt organ för hemvårds- och därmed sammanhängande frågor, torde det vara lämpligast att anförtro denna uppgift åt socialstyrelsen, som utövar tillsynen över barnavården i övrigt.

Inspektion av lekskoleundervisningen måste emellertid även vara av pedagogisk natur. Man kunde ifrågasätta att anförtro denna åt skolöverstyrelsen. Detta skulle emellertid innebära, att man finge två inspekterande myndigheter. Lekscoleverksamheten, som avser barn i förskolåren, har dock i flera avse-

enden en annan karaktär än skolundervisningen, varför icke starkare principiella invändningar torde kunna resas mot att även den pedagogiska sidan av den halvöppna barnavårdande verksamheten inspekteras av socialstyrelsen, därest man förutsätter, att inom styrelsen finns tillgänglig tillräcklig sakkunskap på detta pedagogiska område.

Utredningen föreslår därför att inom socialstyrelsens byrå för barnavårdsfrågor inrättas en konsulent- eller inspektörsbefattning för den halvöppna barnavården. Det bör åligga socialstyrelsen att fastställa de kompetenskrav, som skola ställas på befattningshavaren samt att utfärda instruktion för denna. Tillräcklig pedagogisk kompetens och förutsättningar att kunna bedöma mathushållningen måste fordras. Befattningen torde i lönehänseende böra jämföras med befattningen såsom barnavårdsinspektör i socialstyrelsen och sålunda placeras i lönegraden Eo 21.

Utredningen förutsätter, att om socialstyrelsen får dessa ärenden om hand, den erhåller tillgång till barnläkareexpertis.

Härutöver bör även beaktas den lokala tillsyn av ifrågavarande anstalter, vilken är av mera allmän karaktär. Redan enligt barnavårdslagen åligger det barnavårdsnämnd att söka främja uppkomsten och utvecklingen av anstalter till stöd för hemuppfostran ävensom andra åtgärder till barns välfärd samt att i övrigt följa de inom kommunen rådande förhållandena i avseende å barns vård och uppfostran. Tillsynen över den halvöppna barnavården går sålunda in som ett naturligt led i nämndens övriga verksamhet. Det kan vidare anmärkas, att i kommuner, som beviljat anslag åt därvarande anstalter för halvöppen barnavård, detsamma ofta förknippats med viss ytterligare inspektionsrätt för kommunens barnavårdsnämnd. Denna bör sålunda i samråd med den föreslagna statliga befattningshavaren utöva en kontinuerlig kontroll i alla avseenden av inom kommunen belägna anstalter för halvöppen barnavård.

Barnavårdsnämnden bör ha möjlighet att redan på ett tidigt stadium uttala sin mening om en anstalts lämplighet. På den grund skola ansökningarna om statsbidrag, ställda till socialstyrelsen, inlämnas hos den lokala barnavårdsnämnden, som efter att ha yttrat sig däröver vidarebefordrar ansökningshandlingarna till socialstyrelsen.

5. Utbildning av personal.

Utredningen förutsätter, att realiserandet av dess fredsprogram kommer att medföra en betydande utvidgning av antalet vårdplatser i institutioner för halvöppen barnavård. Härigenom kommer självfallet behovet av utbildade lekskolelärarinnor att kraftigt ökas. Utredningen har tidigare framhållit, hur betydelsefullt det är, att ledningen av ifrågavarande institutioner lägges i fullt kompetenta händer. Utökningen av antalet lekskolor och daghem förutsätter därför vidgade utbildningsmöjligheter.

För närvarande släppas årligen ut något över 100 elever från landets olika seminarier för lekskolelärarinnor. Möjligheterna att ge de nuvarande läroanstalterna en större utbildningskapacitet sammanhånga med dessa möj-

ligheter att tillhandahålla pedagogisk praktik under tillräckligt kvalificerad ledning. Någon svensk utbildning för dessa handledare, som skola stå i seminarielärares eller övningskollärares ställning, finnes ännu icke. Åtskilliga av de ledande krafterna ha måst till utlandet förlägga en del av sina studier i såväl de teoretiska studieämnena som det praktiskt-pedagogiska handledningsarbetet.

Vill samhället främja en ökning av antalet lekskolor och daghem och samtidigt ha garantier för att standarden hos institutionerna hålles uppe på en önskvärd nivå, måste utbildningsfrågan lösas. Den är emellertid av den omfattning och av den art, att den torde böra göras till föremål för en särskild undersökning. Utredningen har även för avsikt att i samråd med representanter för sakkunskapen på detta område sedermera upptaga spörsmålet till prövning.

6. Kostnader för fredsprogrammets realiserande.

Utredningen har med stöd huvudsakligen av den bilagda statistiska undersökningen sökt beräkna, till vilka belopp statsbidraget åt den halvöppna barnavården med tillämpning av utredningens föreslagna grunder skulle komma att uppgå dels med nuvarande antal institutioner, dels vid fullt utbyggd organisation.

A. Statsbidrag till driftskostnaderna.

1. Lönebidraget.

Enligt utredningens förslag kommer statsbidrag att utgå till föreståndarinnorna och lekskolelärarinnorna i princip blott i den mån dessa ha för sin sysselsättning lämplig utbildning. Vid tiden för socialstyrelsens undersökning i november 1941 voro inom den halvöppna barnavården anställda 577 utbildade personer, varav dock 126 voro barnsköterskor. Med hänsyn till att i materialet redovisas 70 spädbarnskrubbor, får dock nämnda antal barnsköterskor anses hava en sådan för sitt arbete lämpad utbildning, som berättigar institutionen till statsbidrag. Vid beräkning av den nuvarande reallönen har utredningen utgått från den kontanta årslönen i fall, då naturaförmåner ej erhållas, och därtill lagt en summa utgörande dessas motsvarighet i penningar och beräknad efter 2 kr. för dag. Detta förfaringssätt torde vara det riktigaste med tanke på att flertalet anställda äro avlönade med naturaförmåner och att de, som avlönas utan sådana, i själva verket i många fall i realiteten uppbära dylika, i det de mot en låg och icke mot förmånen svarande avgift erhålla kost eller logi eller bådadera. Med användande av detta beräkningssätt har utredningen kommit fram till att den nuvarande genomsnittliga reallönen för föreståndarinnorna är 2 500 kr., för lekskolelärarinnorna 2 200 kr., för assistent 1 500 kr. samt för barnsköterska 1 800 kr., allt per år. Förutsättes vidare att samtliga dessa utbildade funktionärer tjänstgöra vid anstalter, som även uppfylla övriga villkor för statsbidrags erhållande, skulle den tredjedel av summan av dessas löner, som fölle på statens lott, utgöra ungefär 425 000 kr. Sannolikt komme

också dessa funktionärer att visa sig vara genomsnittligen berättigade till minst ett ålderstillägg, uppskattat till 200 kr., enär flertalet nu existerande institutioner äro belägna i de högre dyrorterna, vilket skulle göra en merkostnad av 115 000 kr. Sammanlagt skulle sålunda den årliga utgiften för lönebidraget med nuvarande organisation av den halvöppna barnavården uppgå till något under 550 000 kr.

Utredningen kommer så till motsvarande kostnader för en framtida fullt utbyggd organisation. Vilken omfattning denna kan komma att få, låter sig naturligt nog icke med säkerhet förutses. Varje beräkning måste emellertid bygga på antalet barn, som kan tänkas framdeles anlita daghem och lekskolor. På denna punkt har utredningen godtagit Weijnes beräkningsgrund, enligt vilken det klientel, som kommer att omhändertagas i dessa institutioner, motsvarar högst en årsklass barn. Då emellertid ungefär hälften av befolkningen anses vara bosatt å sådana orter, där förefintliga avstånd och liknande förhållanden utgöra hinder för halvöppen barnavård, uppskattar Weijne antalet barn, för vilka daghem och lekskolor behövas, till 45 000 å 50 000. Utredningen vill dock icke underlåta att framhålla, att den snabba tillväxten av lekskolornas verksamhet och familjernas alltmer ökade uppskattning av denna form för barnens fostran och vård synas peka på att 50 000 är en för lågt tilltagen siffra.¹

När det gäller att beräkna behovet av utbildade krafter för framtiden, står man inför avsevärda osäkerhetsfaktorer. Svårigheten att angiva en tillfredsställande genomsnittssiffra för antalet barn per utbildad kraft bottnar i att personalbehovet varierar med barnens ålder. Beträffande spädbarnen räknar man med att en barnsköterska kan omhänderha högst 8 å 10 barn. Då emellertid enligt utredningens förslag lönebidrag icke skall utgå till annan utbildad personal än till föreståndarinnan och till lekskolelärarinnan, kommer sålunda antalet sköterskeutbildade utöver föreståndarinnan icke att påverka lönebidragets storlek. Vid lekskolan å andra sidan anses en lärarinnan kunna ha hand om 15 å 20 barn åt gången. Då hon förutsättes som regel arbeta med två omgångar per dag, skulle en lekskolelärarinnas kapacitet uppgå till 30 å 40 barn om dagen. För daghemsvård torde erfordras en utbildad person för vart femtonde barn. Under dessa överväganden har utredningen kommit fram till att ett genomsnittligt antal av 20 barn per utbildad kraft kan läggas till grund för en kostnadsberäkning. Till jämförelse kan nämnas, att antalet i nuvarande institutioner för den halvöppna barnavården omhändertagna förskolbarn och antalet vid dessa anställd personal förhålla sig som 15 till 1.

¹ Grovt räknat fördelade sig heldags- och korttidsvårdade barn 1937 enligt Befolkningskommissionens undersökning med ungefär hälften på vardera vårdformen med obetydlig övervikt för den senare. 1941 hade siffrorna förskjutits, så att 30 % av barnen falla på daghemsvård och 70 % på lekskole- och skolbarnsvård. För båda kategorierna kan samtidigt noteras en avsevärd absolut stegring av antalet omhändertagna barn. (Relations-siffrorna äro visserligen icke fullt jämförbara på grund av materialets olikartade beskaffenhet men torde dock få anses representativa.)

Utredningen finner sålunda, att för dessa 50 000 barn skulle fordras ungefär 2 500 utbildade föreståndarinnor, lekskolelärarynnor och barnsköterskor. Då samtliga barn förutsättas omhändertagna vid institutioner, som äro berättigade till statsunderstöd, och samtliga utbildade åtnjuta så hög lön, att lönebidrag utgår, samt varit så länge anställda, att genomsnittligen två ålders-tillägg (6 års anställning) utbetalas, befinnes, att lönebidraget vid fullt utbyggd organisation skulle belöpa sig på nära 4 milj. kr. om året.

2. Kostbidraget.

Vid beräkning av det statliga kostbidragets storlek i nuvarande läge har utredningen lagt till grund det enligt den statistiska undersökningen inom den halvöppna barnvården hösten 1941 genomsnittligen omhändertagna antalet barn per dag eller 13 732. Siffran ligger visserligen avsevärt högre än årsmedeltalet för 1941, men detta förhållande torde icke innebära endast en säsongvariation utan vara uttryck för den halvöppna barnvårdens fortgående expansion. Det förutsättes vidare, att samtliga barn vårdats inom bidragsberättigade institutioner, vilket åtminstone med hänsyn till kravet på utbildad personal icke torde vara ett alltför djärvt antagande, enär föreståndarinnor och lekskolelärarynnor nu så gott som undantagslöst äro utbildade. Vilka konsekvenser kravet på viss standard hos lokalerna komma att få i detta hänseende, låter sig ej förutses. Fordringen att juridisk person skall vara huvudman, torde genom en omorganisation med lätthet kunna uppfyllas av de institutioner, som för ögonblicket icke motsvara kravet.

Antalet kostdagar ställer sig emellertid ganska olika för de skilda vårdformerna. I samtliga daghem utspisas ett mål lagad mat och i de allra flesta fall även två mål. Man kan sålunda våga förutsätta, att fullt kostbidrag med 30 öre kommer att utgå till samtliga daghem. Antalet årliga kostdagar uppgår med användande av beläggningsfrekvensen hösten 1941 till icke fullt 1·15 milj., vilket motsvarar en utgift i statsbidrag på 335 000 kr.

Endast 5 % av lekskolorna utspisade ett mål lagad mat samt ytterligare c:a 25 % smörgås eller välling, medan vid återstoden ingen bespisning förekom. Då dessutom antalet dagar för öppethållande är avsevärt lägre än vid daghemmen — 189 dagar per år för lekskolan mot 281 för daghemmet —, blir lekskolornas sammanlagda årliga antal kostdagar endast 60 000. En stegring vore tänkbar, om lekskolorna i större utsträckning införde bespisning, som icke vore motiverad av ett förefintligt behov, endast för att komma i åtnjutande av ökat statsbidrag, men är knappast att befara, då bidraget satts så lågt som till 15 öre per dag. Utredningen får sålunda utgå från ovan nämnda antal kostdagar, 60 000, vilket endast medför ett statsbidrag understigande 10 000 kr.

Beträffande eftermiddagsvården utvisar Befolkningskommissionens undersökning, att 89 % av skolbarnen, som besökte eftermiddagshem, där erhöilo en måltid, och liknande iakttagelser ha gjorts av socialstyrelsens undersökare. Med nuvarande frekvens skulle kostdagarnas antal bliva drygt 0·5 milj. om året och statsbidraget, beräknat efter 15 öre per dag, bortemot 85 000 kr.

Sammanlagt komme sålunda kostbidraget att utgå med ungefär 450 000 kr. årligen vid en frekvens motsvarande höstens 1941.

När det gäller att beräkna kostbidragets storlek vid fullt utbyggd organisation, möta betydande osäkerhetsmoment. Som redan beträffande lönebidraget anförts, utgår utredningen från att ungefär 50 000 barn komma att anlita den halvöppna barnvården i dess fullt utbyggda skick. Tänker man sig den nu rådande relationen mellan daghems- och lekskolevård bibehållen, skulle 20 000 barn falla på den förra vårdformen och 30 000 på den senare. Den ständigt återkommande förutsättningen, att samtliga vårdas i bidragsberättigade institutioner, underförstås. Vidare bygger beräkningen på oförändrat öppet-hållande d. v. s. för daghemmen c:a 280 dagar om året, för lekskolorna 190, samt slutligen på att bespisningen i lekskolorna icke kommer att utvidgas utöver nuvarande förhållanden. Kostdagarna per år skulle då i daghem hålla sig kring 5·6 milj., motsvarande c:a 1·7 milj. kr. i statsbidrag, samt i lekskolor kring icke fullt 300 000, motsvarande drygt 40 000 kr.

De statliga kostnaderna i detta avseende för eftermiddagsvården äro än svårare att beräkna. Med utgångspunkt från en utvidgning av denna vårdform motsvarande utökningen av för barn i förskolåldern avsedda vårdplatser, d. v. s. en 5 gånger förstörad verksamhet, men under i övrigt oförändrade villkor bleve antalet kostdagar per år 2·5 milj. och statsbidraget för dessa 375 000 kr. Sammanlagt komme enligt ovan gjorda beräkningar det årliga statliga kostbidraget vid fullt utbyggd organisation att utgöra 2·1 milj. kr.

3. Sammanlagda statsbidraget till driftskostnaderna.

Med hänsyn tagen till den halvöppna barnvårdens utbyggnad i november 1941 skulle under ovan angivna betingelser ett statsbidrag till samtliga då existerande inrättningar beräknat enligt utredningens principer uppgå till föga mindre än 1 milj. kr. om året (540 000 kr. i lönebidrag + 450 000 kr. i kostbidrag).

I fullt utbyggt skick skulle den halvöppna barnvården för staten draga en beräknad årlig utgift av drygt 6 milj. kr. (4 milj. kr. i lönebidrag + 2·1 milj. kr. i kostbidrag). Den avsevärda skillnaden i relationen mellan löne- och kostbidrag enligt nuvarande och kommande kostnader finner sin förklaring i den omständigheten, att lönenivån f. n. är förhållandevis så låg, att statsbidraget icke kommer att utgå med sitt fulla belopp, vilket antagits vara fallet vid full utbyggnad. I summan av kostnaderna för lönebidragen vid full utbyggnad är emellertid icke inräknade bidrag till löner åt pedagogiska krafter för skolbarnsvården. I den mån dessa f. n. utgöras av föreståndarinnor och lekskolelärarynnor, ingår i det för nuvarande behov beräknade lönebidraget även bidrag till den del av dessas lön, som avser eftermiddagsvården.

Det bör också observeras, att de centrala administrationskostnader, som en utvidgning av denna verksamhet så småningom torde komma att draga med sig, till en början i form av en inspektör inom tillsynsmyndigheten, icke inbegripas i ovanstående beräkningar.

B. Statsbidrag till anläggningskostnaderna.

Anläggningskostnaderna för institutioner av detta slag äro synnerligen svåra att beräkna. Först och främst gäller det att bestämma, vad som skall hänföras till anläggningskostnader. I de nedan förekommande exemplen och beräkningarna har det utgått från att tomt och erforderliga ledningar komma att ställas kostnadsfritt till förfogande, vilken förutsättning återfinnes bland utredningens principer för statsbidrag till anläggningskostnaderna. Däremot böra inredningskostnaderna medräknas.

Framför allt ställa sig emellertid ifrågavarande kostnader mycket olika alltefter anstaltens art. Inrättningar för spädbarnsvård draga relativt höga anläggningskostnader och även daghem avsevärda sådana, medan lekskolor kunna inrättas betydligt billigare. Väsentliga besparingar äro emellertid möjliga, om byggnaderna kunna inrättas så, att en och samma anläggning rymmer avdelningar för såväl heldags- som korttidsvård. De fasta kostnaderna bliva då förhållandevis mindre och utrymmena kunna bättre tillvaratas. Varje vårdplats kan då ofta utnyttjas dubbelt, i det den exempelvis på förmiddagen begagnas för lekskoleundervisning och på eftermiddagen för skolbarnsvård.

Vid en jämförelse mellan anläggningskostnaderna för på dylikt vis kombinerade anstalter och antalet där omhändertagna barn, inberäknat skolbarn, befinnes, att anläggningskostnaden uppgår till drygt 1 000 kr. per barn med hänsyn tagen till prisnivån kring den 1 januari 1940. Kostnaderna ställa sig kanske beträffande de undersökta anstalterna, som voro tämligen stora, något lägre än för mindre sådana. Det bör emellertid observeras, att dessa anstalter även kunna kombineras med barnavårdscentral samt att vissa delar av lokalerna under kvällstimmarna kunna användas för ungdomsvård eller utnyttjas såsom samlingslokaler överhuvud.

Antalet förskolbarn, som vid den halvöppna barnavårdens fulla utbyggnad skulle anlita dessa institutioner, har tidigare uppskattats till 50 000. Då något över 10 000 barn i denna ålder hösten 1941 omhändertogos på då befintliga anstalter, skulle ett vårdbehov för ytterligare 40 000 barn komma att föreligga. Många av dessa barn kunna emellertid antagas behöva endast korttidsvård, som helt visst kunde lämnas av relativt billigt anordnade lekskolor.

Om det likväl fasthållles vid att anläggningskostnaden för varje vårdplats eller del av vårdplats, som täcker ett barns behov av halvöppen vård, uppgår till 1 000 kr., skulle sålunda anläggningskostnaderna för det beräknade ytterligare erforderliga antalet platser — av fullgod kvalitet — belöpa sig på 40 milj. kr. Med ett tilltänkt statsbidrag med hälften av anläggningskostnaden skulle summan av för detta ändamål behövliga bidrag uppgå till ungefär 20 milj. kr.

C. Statsbidrag till driftskostnaderna per 1 000 nya daghemsplatser.

Utredningen har velat göra en beräkning, vilka kostnader driftsbidrag till 1 000 nyinrättade platser f. n. skulle medföra för staten, om utredningens bidragsgrunder tillämpas.

För 1 000 platser förutser utredningen enligt den tidigare anförda beräkningsgrunden en utbildad kraft för 20 barn ett behov av 50 föreståndarinnor och lekskolelärarinnor. Det statsbidrag, som vid nuvarande löneläge skulle utgå, komme att utgöra högst 1 000 kr. per person (efter en beräknad årlig genomsnittlig reallön av 3 000 kronor). Hänsyn till ålderstillägg behöves vid nyinrättade platser av naturliga skäl icke tagas. Kostnaden för lönebidraget stiger sålunda till 50 000 kr.

Utredningen har vid beräkning av kostbidraget förutsatt, att de 1 000 nya platserna huvudsakligen komme att inrättas i form av daghemsplatser. Denna vårdform förefaller vara den, som närmast avses, då från arbetsmarknadshåll kräves en utvidgning av den halvöppna barnavården. 1 000 daghemsplatser göra 280 000 årliga kostdagar. För varje kostdag utgår ett statsbidrag om 30 öre eller för 280 000 84 000 kr. Kostnaden för statsbidrag till de årliga driftskostnaderna för 1 000 nya daghemsplatser uppskattar sålunda utredningen till sammanlagt i runt tal 135 000 kr.

7. Förslag till åtgärder under budgetåret 1943/1944.

Sedan utredningen på sätt, som ovan skett, angivit de grunder, efter vilka statsbidrag till institutioner för den halvöppna barnavården enligt utredningens mening bör utgå, har denna att taga under övervägande, vilka åtgärder som med hänsyn till det statsfinansiella läget f. n. kunna ifrågakomma.

Utredningen har till en början funnit, att ett beslut, varigenom statsbidrag till driftskostnaderna skulle tillerkännas alla de f. n. arbetande institutioner, som kunde antagas vara berättigade därtill, med tillämpning av utredningens utkast till kungörelse, skulle medföra en betydande statsutgift. Om alla existerande institutioner tänkas vara av sådan standard, att statsbidrag borde utgå till dem, skulle statens årliga kostnad komma att belöpa sig till sammanlagt omkring 1 milj. kr. (därav för löner c:a 550 000 kr. och för kost 450 000 kr.).

En jämförelse mellan det belopp, varmed staten enligt av utredningen föreslagna grunder skulle bidra till i städerna Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping f. n. befintliga institutioner för halvöppen barnavård och bidragssumman till samtliga i riket förekommande inrättningar av detta slag utvisar, att något mer än 60 % av det sammanlagda statsbidraget eller c:a 600 000 kr. skulle tillfalla inrättningar i de fyra storstäderna.

Ett beslut, avseende ett generellt införande av statsbidrag till samtliga institutioner för halvöppen barnavård, som uppfylla vissa kvalitativa villkor, skulle f. n. i stort sett innebära, att en på kommunerna, föreningar och enskilda m. fl. nu vilande utgift överflyttades på staten. Därmed torde vara förenat den icke oväsentliga vinsten, att en sannolikt förbättrad och i varje fall jämnare standard hos dessa inrättningar skulle uppnås. Standardhöjningen är dock icke av den angelägenhetsgrad, att den ensam motiverar, att staten i nuvarande läge påtager sig utgifter av denna storleksordning.

Utredningen nödgas därför avstå från att förorda, att dess förslag till stats-

bidrag till den halvöppna barnavården vinner omedelbar tillämpning i sin fulla omfattning.

Om frågan sålunda icke f. n. kan lösas definitivt, är det likväl av vikt, att grunderna för erhållande av statsbidrag till den halvöppna barnavården nu fastställas genom ett principbeslut, om också programmets fulla realiserande får anstå till följd av de ekonomiska konsekvenserna av ett sådant beslut.

Det är enligt utredningens mening av icke ringa betydelse att redan nu få statsmakternas ståndpunkt fastslagen. Det torde icke råda tvivel om att blotta tillvaron av vissa normerande bestämmelser skulle medverka till att bringa ordning i den tämligen vildvuxna flora av inrättningar för halvöppen barnavård av skilda slag, vårt land för närvarande kan uppvisa. Ett principbeslut skulle för de redan existerande institutionernas del klarlägga, vilka minimikrav statsmakterna ställa på dem. Nämnda institutioner skulle helt visst sträva att uppfylla dessa fordringar för att framdeles bliva i stånd erhålla statsbidrag. Vidare skulle dessa bestämmelser vara till ledning för alla dem, som hysa planer på att inrätta nya institutioner av detta slag. Utvecklingen kan på så vis föras in på mera enhetliga banor, och en framtida utbyggnad av daghems- och lekskoleverksamheten i hög grad underlättas. Slutligen måste det i stundens läge vara ett incitament icke utan betydelse för de kommuner, vilkas behov av daghem m. m. aktualiserats av de nu rådande förhållandena men som kanske draga sig för att nedlägga kostnader på dylika inrättningar av motvillighet att för framtiden binda sig vid utgifter för dessa behov, att veta, att så snart det finansiella läget så tillåter, en väsentlig del av kostnaderna kommer att övertagas av staten.

Utredningen får sålunda föreslå, att genom ett principbeslut utredningens grunder för statsbidrag till den halvöppna barnavården antagas i enlighet med utredningens utkast till kungörelse, såsom ett fredsprogram att verkställas, när statens ekonomiska tillgångar det möjliggöra.

Utredningen har emellertid ansett sig icke kunna stanna härvid. Med hänsyn särskilt till vad från Statens arbetsmarknadskommission anförts måste anses, att det aktuella läget på arbetsmarknaden påfordrar ett ökat antal platser inom den halvöppna barnavården och att utvecklingen kan påskyndas i erforderlig grad endast under förutsättning, att statsbidrag snarast kommer att utgå i någon form.

På denna grund vill utredningen föreslå, att under budgetåret 1943/1944 statsbidrag skall utgå för driftskostnaderna till nyinrättad anstalt, om Statens arbetsmarknadskommission med hänsyn till ifrågavarande orts behov av kvinnlig arbetskraft tillstyrkt dess inrättande. Statsbidraget bör i övrigt utgå med tillämpning av i utredningens kungörelseutkast angivna grunder, därvid särskilt bör märkas, att övergångsbestämmelsen om eftergift under tre år av kravet, att grundlönen skall uppgå till visst minimibelopp, gäller även dessa nyinrättade anstalter.

Det torde dock knappast låta sig göras att anordna samtliga de av arbetsmarknadsbehov påkallade nya platserna vid nyinrättade anstalter. Även en

äldre institution, som inrättar en ny avdelning på grund av ökad tillströmning, beroende av arbetsmarknadens stegrade krav på mödrarnas arbetskraft, bör därför kunna påräkna statsbidrag till driftskostnaderna för sådan avdelning.

Det kan vidare antagas, att särskilt i storstäder med betydande avstånd det föreligger ett arbetsmarknadsbetingat behov av ett så pass stort antal nya platser, att dessa visserligen i och för sig skulle kunna tillsammans bilda en särskild inrättning, men att på grund av hemmens spridning över en stor yta de icke kunna sammanföras till *en* anstalt, då mödrarna därigenom skulle få alltför långa avstånd att tillryggalägga för barnens avlämnande och hämtning. För sådana fall har utredningen diskuterat möjligheten av att redan existerande institutioner skulle kunna erhålla statsbidrag jämväl vid en mindre utökning av antalet platser, om dessa synas vara påkallade av arbetsmarknadshänsyn.

Då för den händelse utvidgningen avsåge mindre än 20 platser, helt lönebidrag till en lekskolelärarinna icke skulle kunna utgå, kunde i sådant fall utredningens bidragsgrunder icke vinna tillämpning oförändrade. Även i fråga om inspektion och därmed sammanhängande förhållanden skulle en på ovan angivet sätt endast till en del statsunderstödd anstalt intaga en egenomlig mellanställning. En lösning vore tänkbar efter den linjen, att lönebidraget skulle utgå för del av i kungörelsen angiven grundlön med belopp, beräknat efter den av utredningen godtagna principen en utbildad person för 20 barn, men att i övrigt kungörelsens bestämmelser tillämpades, dock med den modifikation, att kostbidrag utginge blott för det antal platser, vartill statsbidrag beviljats. I inspektionshänseende borde anstalten i dess helhet intaga samma ställning till tillsyningsmyndigheten, som fullt statsunderstödda anstalter. Då det gällde att lokalt fördela det sammanlagda antalet platser, som av arbetsmarknadshänsyn bedömts behövliga, mellan på orten befintliga anstalter, skulle den bidragsbeviljande myndigheten ställas inför ett svårlöst problem.

Möjligheten att erhålla statsbidrag till enstaka vårdplatser komme sålunda att förorsaka avsevärda svårigheter vid bidragens utdelning. Med hänsyn till vad ovan sagts samt i medvetande om det hart när omöjliga i att beträffande några enstaka platser i praktiken göra skillnad mellan sådana, som äro ur arbetsmarknadshänsyn berättigade, och sådana, som sakna dylik motivering, har utredningen avvisat tanken att låta statsbidrag utgå till enstaka arbetsmarknadspolitiskt motiverade vårdplatser.

Det måste vid tilldelningen av statsbidrag tillses, att bidrag icke lämnas för ett större antal platser, än som kan anses motsvara kommunens normala behov. Den bidragsbeviljande myndigheten måste därför låta utarbeta och vid bidragens utdelning följa en plan, som anger omfattningen av den halvöppna barnavården i riket sådan den kan väntas te sig i fullt utbyggt skick. Planen bör sålunda bl. a. innehålla uppgift om antalet platser, som får anses vara det för resp. kommun normala med hänsyn till folkmängd och åldersfördelning.

Utredningen har av skäl, som tidigare anförts, funnit socialstyrelsen vara den myndighet, som lämpligen bör handha utdelandet av bidrag åt anstalter för halvöppen barnavård samt tillika vara tillsynsmyndighet för denna verksamhet överhuvud.

Invändningen, att det här föreslagna bidragssystemet kommer att gynna nya institutioner på äldres bekostnad, saknar i och för sig icke berättigande. Utredningen vill giva sitt erkännande åt det värdefulla arbete, som av intresserade sammanslutningar och enskilda ägnats den halvöppna barnavården. I närvarande läge framstår emellertid inrättandet av *nya* platser som framför allt angeläget. Det kan tilläggas, att förslaget endast avser ett — som utredningen hoppas — kortvarigt provisorium intill den tidpunkt, då statsbidrag kan utgå i full utsträckning.

Utredningen har vidare haft att taga under övertvägande huruvida statsbidrag bör utgå såväl till drifts- som till anläggningskostnaderna.

Utredningen har härvid redan av ekonomiska hänsyn funnit sig böra avstå från att föreslå statsbidrag i sistberörda hänseende under innevarande budgetår. Utredningen anser sig så mycket hellre kunna göra detta, som ett anläggningsbidrag utgående efter ovannämnda arbetsmarknadspolitiska grunder i huvudsak skulle tillfalla inrättningar i sådana kommuner, där det på grund av på krisen beroende gynnsamma arbetsmarknadsförhållanden vanligen råder god tillgång på medel och finnes ett tillfredsställande skatteunderlag. Utredningen finner det önskvärt, att kommuner i detta läge själva eller i samverkan med ortens industrier påtaga sig nödiga anläggningskostnader. De kommuner, som befinna sig i sämre ekonomiskt läge och för vilka hjälp med anläggningskostnaderna är en nödvändig förutsättning för verksamhetens upptagande, liksom också föreningar o. d. måste även under budgetåret 1943/1944 hänvisas till att söka bidrag ur allmänna arvsfonden, som hittills blott i mindre utsträckning varit anlitad för detta ändamål. Under de senaste åren ha c:a 100 000 kr. av fondens utdelade understöd (drygt 10 % av sammanlagda utdelade beloppet) gått till inrättningar för den halvöppna barnavården. Ansökningar av detta slag ha så gott som alltid kunnat beviljas. Skulle en alltför stor ökning av ansökningar för detta ändamål uppstå, torde dock på grund av fondens begränsade tillgångar en strängare gallring bliva nödvändig. Fonden kan likväl tjäna som ett gott stöd i fall, där behovet är stort. Utredningen vill emellertid betona, att den betraktar denna lösning av anläggningsbidragsfrågan som otillfredsställande och hoppas, att den statsfinansiella situationen skall inom en nära framtid tillåta en lösning enligt det av utredningen framlagda fredsprogrammet.

Anläggningskostnaderna kunna för närvarande hållas inom en begränsad ram, om man undviker nybyggnader, vilket även ur andra synpunkter är önskvärt, och även i övrigt något sänka fordringarna på standarden i fråga om lokaler, där så ske kan utan hygienisk olägenhet. Anläggningarna torde exempelvis ofta kunna inrymmas i något kommunen tillhörigt hus. Utredningen kan som exempel på att anläggningskostnaderna kunna hållas tämligen låga, anförä,

att i ett municipalsamhälle en barnkrubba för 20 barn inrättades i ett förhyrt hus för 5 500 kr. (eller 275 kr. per plats), vilket belopp åtgick till anskaffande av lämplig inredning och inventarier.

Utredningen föreslår sålunda, att endast statsbidrag till driftskostnaderna f. n. skall utgå. Med hänsyn till vad som ovan sagts kunna icke i nuvarande läge lika stränga fordringar uppställas på anläggningarnas standard — särskilt när det gäller daghem —, utan bör bidrag utgå, även då de i fredsprogrammet uppställda minimikraven icke äro helt uppfyllda. Därvid är det emellertid av vikt, att när man med hänsyn till den rådande situationen gör avsteg från normalfordringar, man icke onödigtvis uppmuntrar anläggning av icke fullgoda institutioner. Därigenom skulle man kunna förorsaka en länge bestående standardsänkning. Inspektionsmyndigheten får för ett år i sänder från fall till fall avgöra, om dispens från de föreskrifter, myndigheten förutsättes fastställa, kan medges.

Utredningen betraktar till en viss grad det nu ur arbetsmarknadshänsyn föreslagna omedelbara igångsättandet av den statliga bidragsverksamheten till den halvöppna barnavården såsom ett försök, varav kunna vinnas erfarenheter, vilka vid den fortsatta utbyggnaden av statens medverkan måhända föranleda vissa ändringar i utredningens nu framlagda principförslag.

En utbyggnad av den halvöppna barnavården om 1 500 platser under nästa budgetår kan anses tänkbar. Med tillämpning av utredningens bidragsgrunder och förutsatt, att samtliga platser komma att utgöra daghemsplatser, skulle för årligt statsbidrag till driftskostnaderna vara erforderligt ett anslag av 200 000 kr. Då statsbidraget förutsättes utgå halvårsvis i efterskott, komma av nämnda summa på budgetåret 1943/1944 endast att belöpa sig de 100 000 kr., som skola utbetalas efter den 1 januari 1944, förutsatt att bidrag börjar utgå för tiden från den 1 juli 1943.

En omedelbart förestående utvidgning av den halvöppna barnavårdande verksamheten om 1 500 platser skulle även framkalla ett akut behov av enligt den av utredningen tidigare använda beräkningsgrunden c:a 75 nya lekskolelärarinnor. Det finnes anledning antaga, att man för därpå följande budgetår måste räkna med en ännu större siffra.

En del av detta nytillkommande behov torde kunna tillgodoses genom att man utnyttjar lekskolelärarinnor, som efter ingånget äktenskap slutat sitt yrkesarbete. Därest det för dessa lärarinnor funnes möjlighet till deltidsarbete i deras gamla yrke, skulle säkerligen en del av dem med glädje åtaga sig sådant. Genom seminariernas försorg torde en inventering av forna elever, villiga att antaga deltidsanställning, lätt kunna verkställas.

Förmodligen kommer inventeringen att visa, att tillgängliga reserver icke äro tillräckliga för hela det aktuella behovet och ännu mindre för ett stegrat behov under följande budgetår. Även om seminarierna i någon mån redan nu skulle kunna utvidga antalet elevplatser, kunna de på grund av den tvååriga utbildningen i vart fall icke under den närmaste tiden utexaminera ett ökat antal lekskolelärarinnor.

Det torde emellertid vara möjligt att för den närmaste tidens behov använda sig av en annan lösning, vilken även av allmänna skäl varit diskuterad bland de på detta område verksamma. På institutionerna arbeta nu ofta i biträdande ställning personer, som visat stor fallenhet för arbetet med barn och även sådana personliga egenskaper, att de skulle lämpa sig för föreståndarinnestjänster, men som icke kunna komma ifråga för dessa, enär de ha bristfällig utbildning (t. ex. tidigare ett-årig seminarieutbildning, barnsköterskekurs o. dyl.). Ännu mindre skulle de framdeles kunna erhålla anställning som föreståndarinnor, då villkoren för statsbidrags beviljande enligt utredningens förslag skulle komma att normera kompetenskraven för dessa platser. För ett urval av dylika personer, som alltså i sig förena avsevärd praktik å institutioner för barn och särskild fallenhet för yrket samt därtill äga personliga kvalifikationer för ansvariga befattningar, kan man tänka sig möjligheten av att anordna en kompletteringskurs, förslagsvis ett-årig, berättigande till full kompetens såsom lekskolelärarinna. Uppläggnings- och organisationen av denna kurs torde lämpligen kunna handhavas av socialstyrelsen i samråd med ledningen för de olika seminarierna. Innan behovet av en dylik kurs och omfattningen av dess nödvändiga elevantal ha fastställts, har utredningen icke ansett sig kunna göra någon kostnadskalkyl för en sådan kurs. Utredningen har emellertid tänkt sig, att bidrag till kostnaderna för denna skulle kunna av Kungl. Maj:t utanordnas ur reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. Härvid bör även beaktas lämpligheten av att utdela stipendier till behövande elever.

Med hänsyn till den begynnande statliga bidragsverksamheten finner utredningen vidare nödvändigt, att inom socialstyrelsen den föreslagna konsulent- eller inspektörsbefattningen redan nu inrättas. Innehavaren av denna befattning skulle biträda även icke statsunderstödda anstalter med rådgivning och även äga viss tillsynsrätt över dessa. Beträffande befattningen hänvisas i övrigt till vad som sagts i det avsnitt, som behandlar inspektion och kontroll.

1941 års befolkningsutredning får sålunda föreslå,

att i utredningens utkast till kungörelse angivna principer för statsbidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård antagas,

att ett anslag för statsbidrag till driftskostnaderna för inom den halvöppna barnavården nyinrättade platser beviljas för budgetåret 1943/1944 med förslagsvis 100 000 kr. att utdelas med tillämpning av ovannämnda bidragsgrunder till institutioner, som äro arbetsmarknadspolitiskt motiverade, samt

att inom socialstyrelsen inrättas en konsulent- eller inspektörsbefattning för den halvöppna barnavården.

Utkast
till
Kungörelse

**angående statsbidrag till driften av anstalter för halvöppen
barnavård.**

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Statsbidrag enligt bestämmelserna i denna kungörelse skall utgå till kommun, stiftelse, förening eller industriföretag för driften av anstalt för halvöppen barnavård, som prövas fylla ett inom orten befintligt behov.

2 §.

Anstalt för halvöppen barnavård skall för att komma i åtnjutande av statsbidrag stå under tillsyn av socialstyrelsen samt vara anordnad enligt någon av följande former:

a) *daghem* för beredande åt barn, som ännu icke uppnått skolåldern, av heldagsvistelse;

b) *lekskola* för beredande åt barn i åldern 4—6 år eller åt yngre barn, vilka äro så utvecklade, att de lämpligen kunna fostras tillsammans med barn i nyssnämnda ålder, av vistelse och fostran under begränsad tid av dagen; samt

c) *eftermiddagshem* för beredande åt skolbarn av vistelse under tillsyn efter skolarbetets slut för dagen.

Har vid lekskola inrättats avdelning för barn i åldern 2—3 år och finner socialstyrelsen, efter hörande av förste provinsialläkare eller förste stadsläkare, de hygieniska och pedagogiska krav, som böra ställas på dylik avdelning, vara tillgodosedda, må statsbidrag utgå till driften jämväl av nämnda avdelning.

3 §.

Såsom villkor för statsbidrag skall gälla:

a) *att* anstaltens lokaler godkänts såvitt avser daghem av socialstyrelsen och beträffande annan anstalt av förste provinsialläkare eller förste stadsläkare;

b) *att* anstalten står under ledning av person, som genomgått tvåårig utbildning vid seminarium för småbarnsfostrarinnor eller av socialstyrelsen förklarats skickad förestå anstalten;

c) *att* för anstalten gäller reglemente, som av socialstyrelsen godkänts; samt

d) *att* verksamheten bedrivs enligt en för minst ett år i sänder uppgjord och av socialstyrelsen godkänd plan, upptagande högsta och lägsta tillättna

antalet barn, antalet anställda med ovan under b) angiven kompetens samt, därest avgifter skola utgå för vården, storleken av dessa avgifter.

4 §.

Statsbidrag utgår *dels* såsom bidrag till avlönande av vid anstalten anställd föreståndarinna samt till avlönande av vid anstalten anställd personal med i 3 § b) angiven utbildning (*lönebidrag*), *dels ock* såsom bidrag till kostnaderna för bespisning av de vid anstalten mottagna barnen (*kostbidrag*).

Kostbidrag må utgå allenast jämsides med lönebidrag.

5 §.

Lönebidrag utgår för föreståndarinna samt för personal med i 3 § b) angiven utbildning, vilka åtnjuta *dels* årlig grundlön med följande minimibelopp, nämligen i ortsgrupperna A, B och C 3 000 kronor, i ortsgrupperna D, E och F 3 450 kronor samt i övriga ortsgrupper 3 900 kronor, allt inberäknat värdet av utgående naturaförmåner, *dels ock* ålderstillägg efter tre, sex, nio och tolv års väl vitsordad tjänstgöring, utgående vardera med följande årliga minimibelopp, nämligen i ortsgrupperna A, B och C 150 kronor, i ortsgrupperna D, E och F 180 kronor samt i övriga ortsgrupper 210 kronor.

Lönebidrag utgår jämväl för personal, som i första stycket sägs, vilken innehar deltidsanställning vid anstalt. Minimibeloppet av den sådana personal tillkommande grundlönen bestämmes av socialstyrelsen efter vad med hänsyn till tjänstgöringstid och andra omständigheter kan anses skäligen motsvara enligt första stycket bestämd grundlön.

I fråga om kommunernas hänförande till ortsgrupp skall tillämpas den av Kungl. Maj:t jämlikt 6 § tredje stycket civila avlöningsreglementet fastställda fördelningen.

Socialstyrelsen bestämmer för varje anstalt antalet befattningshavare, för vilka lönebidrag utgår.

Lönebidrag utgår med en tredjedel av grundlönens minimibelopp ävensom med hela minimibeloppet av utgående ålderstillägg.

6 §.

Kostbidrag utgår med 15 öre för barn och dag i anstalt, där en måltid lagad mat utspisas, samt med 30 öre för barn och dag i anstalt, där minst två måltider lagad mat utspisas.

För barn under ett år, mottaget för heldagsvård, utgår kostbidrag med 15 öre för barn och dag.

Anstalt, som omfattar olika vårdformer, skall vid tillämpning av denna paragraf anses såsom skilda anstalter, en för varje vårdform.

7 §.

Ansökning om statsbidrag skall ställas till socialstyrelsen samt ingivas till barnavårdsnämnden.

Ansökning skall innehålla uppgift om de lokaler, i vilka verksamheten är avsedd att bedrivas, samt de personer, vilka skola förestå anstalten.

Ansökningen skall tillika vara åtföljd av sådant reglemente och sådan plan som i 3 § sägs ävensom, därest anstalten drives av stiftelse, förening eller bolag, ett exemplar av sammanslutningens stadgar.

8 §.

Barnavårdsnämnden skall insända ansökningshandlingarna jämte eget yttrande till socialstyrelsen, som meddelar beslut om statsbidrag.

Statsbidrag må, allenast om synnerliga skäl därtill äro, beviljas på grund av ansökning, som ingivits senare än tre månader före ingången av det verksamhetsår, för vilket statsbidrag sökes.

Statsbidrag utbetalas halvårsvis i efterskott.

9 §.

Socialstyrelsen äger utfärda de ytterligare föreskrifter, som kunna erfordras för tillämpningen av denna kungörelse samt för övervakningen av verksamheten vid anstalt, för vilken statsbidrag utgår.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1943; dock må, intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnar, statsbidrag enligt kungörelsen utgå allenast till driften av nyinrättad anstalt eller nyinrättad avdelning vid förut befintlig anstalt och under förutsättning tillika, att statens arbetsmarknadskommission med hänsyn till ortens behov av kvinnlig arbetskraft tillstyrkt anstaltens eller avdelningens inrättande.

Intill dess tre år förflutit från det denna kungörelse trätt i kraft, må lönebidrag utgå jämväl till föreståndarinna eller personal, vars sammanlagda löneförmåner icke uppgå till de i 5 § stadgade minimibeloppen, dock högst med en tredjedel av verkligen utgående lönebelopp.

Statistisk undersökning rörande verksamheten vid daghem, barnträdgårdar och eftermiddagshem under år 1941.

Undersökningens syfte, planläggning och verkställande. Den s. k. halvöppna barnavårdsverksamhet, som bedrivs vid daghem, barnträdgårdar, eftermiddagshem och liknande institutioner, har tidigare vid ett par tillfällen varit föremål för offentliga undersökningar. Föreståndarinnan för Fröbelinstitutet i Norrköping, fröken Ellen Moberg, besökte i början av år 1936 på offentligt uppdrag olika barnkrubbor och barnträdgårdar i södra och mellersta Sverige samt avgav där-efter till statens inspektör för fattigvård och barnavård en redogörelse angående barnkrubbe- och barnträdgårdsverksamhetens utbredning, beskaffenhet och behov.¹ Befolkningskommissionen företog följande år en statistisk undersökning angående platsantal, beläggning m. m. vid institutioner av ifrågavarande slag; resultaten av denna undersökning framlades sedermera i kommissionens betänkande angående barnkrubbor och sommarkolonier.²

Förevarande undersökning har verkställts inom socialstyrelsen i anledning av det uppdrag, som styrelsen erhöll genom kungl. brev den 26 september 1941 att i samråd med 1941 års befolkningsutredning verkställa vissa undersökningar rörande samhällets familjevårnande och barnavårdande verksamhet. Undersökningen grundar sig på uppgifter, som enligt ett för ändamålet särskilt utarbetat frågeformulär inhämtats från olika daghem, barnträdgårdar och eftermiddagshem i landet. För erhållande av närmare kännedom om de förhållanden, varunder den halvöppna barnavårdsverksamheten bedrivs, ha därjämte ett antal institutioner besökts av en av befolkningsutredningen utsedd barnläkare, med. lic. L.-G. Sterner. Undersökningen kompletteras dessutom av ett enquêtematerial rörande behovet av »barnkrubbor och storbarnkammare», vilket insamlats och ställts till förfogande av Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.

Insamlingen av undersökningens huvudmaterial hade främst till syfte att erhålla kännedom om den halvöppna barnavårdsverksamhetens nuvarande utbredning i landet samt om antalet vid ifrågavarande institutioner närvarande barn i olika åldrar. Det ansågs därjämte vara av betydelse att få vissa upplysningar om personalens sammansättning, utbildning, löne- och arbetsvillkor m. m. Övriga uppgifter, som begärts i formuläret, avse bl. a. tider för öppet-hållande, bespisning, hälsoövervakning och sjukdomsfrekvens samt lokalförhållanden och ekonomi. Man ansåg sig däremot icke i förevarande sammanhang behöva ingå på metoderna för den pedagogiska verksamhet, som förekommer vid främst barnträdgårdar. Sistnämnda frågor ha delvis belysts i de tidigare undersökningarna.

Undersökningen omfattar endast institutioner, som mottaga barn för vård och tillsyn under vissa timmar av dygnet. I undersökningen ha sålunda icke medtagits slutna anstalter — barnhem, barnpensionat och skolhem — där vården helt ersätter hemuppföstran. Sammanställningarna i det följande inbegripa därför icke heller de 25 arbetsstugor med omkring 900 barn, som drivas av stiftelserna Västerbottens och Norrbottens läns arbetsstugor och som närmast äro att betrakta som slutna skolhem.³ En statistisk undersökning angående

¹ Soc. Medd., årg. 1936, sid. 977 o. f.

² SOU 1938:20, sid. 24 o. f.

³ Jfr Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundets kalender, 1937, sid. 525 o. f.

barnhem har nyligen utförts av socialvårdskommittén,¹ som enligt uppgift även inhämtat vissa upplysningar rörande barnpensionaten.

För distributionen av socialstyrelsens frågeformulär upprättades adresslistor på förefintliga dagvårdsinstitutioner av olika slag. I Svenska fattigvårds- och barnvårdsförbundets kalender lämnas en förteckning över flertalet större daghem, barnträdgårdar och eftermiddagshem. Institutioner tillhörande bostadsföreningar, industrier och enskilda äro dock i allmänhet ej medtagna i denna förteckning, som därför måste kompletteras på olika vägar. Man hade därvid i första hand tillgång till de adresser, som tillskrivits vid Befolkningskommis-sionens undersökning år 1937. Dessutom gjordes förfrågningar hos provinsial-läkarna och barnvårdsombuden i de olika länen angående vilka dagvårdsinsti-tutioner, som f. n. funnos inom vederbörandes verksamhetsområde. Med hjälp av olika kataloger och uppslagsverk skedde en ytterligare kontroll och komplettering av de erhållna adresserna. Man torde också ha nått praktiskt taget samtliga förefintliga institutioner på området.

Frågeformuläret utsändes under november månad 1941 och besvarades av samtliga tillskrivna institutioner, som fortfarande bedrovo verksamhet av ifråga-varande slag. De erhållna svaren ha i allmänhet även avgivits med tillfreds-ställande utförlighet och noggrannhet. Samtliga uppgiftslämnare ha sålunda redovisat antalet närvarande barn. En del privata barnträdgårdar och även några andra institutioner ha emellertid ej ansett sig kunna besvara formuläret i dess helhet; i vissa fall ha upplysningar om bl. a. antalet »vårdplatser» och om ekonomiska förhållanden icke erhållits. Dessa brister i materialet kunde förutses vid undersökningens igångsättande och synas icke ha någon större betydelse för undersökningens väsentliga syften.

Det undersökningsmaterial, som erhållits på grundval av det utsända fråge-formuläret, omfattar sammanlagt 347 institutioner med tillhoppa omkring 13 700 barn.² Sammanställningar över antalet institutioner av olika slag och över an-talet vid dessa närvarande barn inom olika orter meddelas i tabellbilagan till redogörelsen.

Med. lic. L.-G. Sterners inspektionsresa, som delvis planerades med ledning av socialstyrelsens undersökningsmaterial, avsåg följande 27 orter, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Örebro, Borås, Eskilstuna, Linköping, Gävle, Västerås, Uppsala, Karlstad, Lund, Kristianstad, Landskrona, Östersund, Växjö, Trelleborg, Falun, Arvika, Motala, Eslöv, Sandviken samt Kävlinge och Furulund i Malmöhus län och Skene i Örby socken i Älvsborgs län. På nämnda orter besöktes sammanlagt 107 institutioner. Iakttagelserna från dessa besök meddelas i Bilaga 2.

Enquëtematerialet rörande behovet av dagvård har inhämtats enligt ett sär-skilt frågeformulär. Statistiska sammanställningar ha utförts beträffande 1 792 uppgifter, som erhållits från barnfamiljer inom vissa områden av städerna Göte-borg, Malmö, Borås, Luleå och Söderhamn. Man har däremot icke ansett sig kunna på samma sätt utnyttja de strödda uppgifter, som inkommit från en del andra städer och industrisamhällen, då materialet i dessa fall icke varit till-fredsställande ur representativitetssynpunkt. De slutsatser, som kunna göras på grundval av enquëten, behandlas i ett särskilt avsnitt av den följande fram-ställningen.

Typindelning och nomenklatur. De gängse benämningarna på hithörande barna-

¹ SOU 1942: 45.

² Antalet besvarade exemplar av frågeformuläret (formulär C) utgör 363. Då daghem och barnträdgård, daghem och eftermiddagshem m. fl. blandformer stått under samma ledning och haft gemensamma lokaler samt sålunda varit att anse som olika avdelningar av en och samma institution, ha de emellertid i undersökningen endast räknats som en institution, även om de olika verksamhetsgrenarna redovisats var för sig.

vårdsinstitutioner äro mycket växlande. En viss oklarhet synes också råda om vad de olika benämningarna innebära med avseende på verksamhetens art. Det kan därför vara lämpligt att lämna en kortfattad översikt av de förekommande beteckningarna och av vederbörande institutioners karaktär.

De s. k. småbarnsskolorna, vilka utgöra den äldsta typen av inrättningar för dagvård och kollektiv fostran av småbarn och vilka fortfarande ha en omfattande verksamhet i Göteborg samt även förekomma på några andra orter, voro ursprungligen förberedande undervisningsanstalter för barn i åldern 3—6 år. Verksamheten, som bedrevs bland barn från fattiga familjer, hade redan från början syftet att jämväl tillgodose sociala vårdbehov. Sedan skolmässig undervisning av småbarn numera avskaffats, skilja sig icke småbarnsskolorna i sin verksamhet från andra institutioner med kombinerade vård- och uppfostringsuppgifter. Barnkrubborna voro från början avsedda att omhändertaga barn i åldern 2—4 år, då mödrarna på grund av förvärsarbete eller annan orsak voro förhindrade att själva vårda sina barn och av ekonomiska skäl icke kunde sörja för deras vård på annat sätt. Verksamheten har sedermera utsträckts att omfatta flera åldersgrupper av barn, så att den nu vanligen avser samtliga åldrar från 1 eller 2 till 7 år och på många håll även spädbarn. Fler-talet barnkrubbors verksamhetsområde är fortfarande begränsat till de egentliga vårdnadsuppgifterna; några av de hithörande institutionerna mottaga emellertid också barn för barnträdgårdssysselsättning, som då anordnas antingen tillsammans med heldagsbarnen eller vid särskilda avdelningar. Det förekommer också, att barnkrubbor utbyggts med avdelningar för skolbarn. Beteckningen barnkrubba och en del andra någon gång förekommande synonyma beteckningar, såsom barnasyl, kunna sägas representera en i allmänhet äldre typ av dagvårdsinstitutioner med en viss prägel av social nödhjälpsinrättning. Man har därför på senare år, särskilt sedan behov av barnens omhändertagande kommit att framträda i större utsträckning inom olika befolkningsskikt, ofta använt sig av andra benämningar på nytillkomna institutioner av ifrågavarande slag. Beteckningen daghem synes sålunda vara avsedd att ersätta ordet barnkrubba och samtidigt få en allmänare användning, gällande hela den verksamhetstyp, där heldagsvården utgör den väsentliga uppgiften. Namnet lekstuga har däremot kommit att reserveras för sådana institutioner, som tillhöra bostadsföreningar eller stiftelser för s. k. barnrikehus; lekstugorna äro huvudsakligen avsedda för barn från vissa fastigheter men äro med avseende på verksamhetens utformning i övrigt närmast att jämföra med de barnkrubbor, som tillgodose olika vård- och fostringsuppgifter. Ytterligare ett antal institutioner med olika benämningar, bl. a. storbarnkammare, ha ungefär samma karaktär som de förut behandlade.

Barnträdgård är den numera utan jämförelse vanligast förekommande benämningen på de pedagogiskt inriktade institutionerna inom den halvöppna barnvårdsverksamheten. Denna benämning har för övrigt auktoriserats vid kongresser mellan målsmännen för denna form av småbarnsfostran. (Det kan i förbigående påpekas, att barnträdgårdslärarinna synes vara den så gott som allmänt vedertagna yrkestiteln för den pedagogiskt utbildade personalen vid ifrågavarande institutioner, medan den förut alternativt förekommande yrkesbeteckningen kindergartnslärarinna praktiskt taget upphört att användas.) Förutom barnträdgård brukas ibland benämningarna kindergarten, lekskola, barnstuga, barnkammarskola och även några andra. Dessa växlingar i nomenklaturen äro icke uttryck för några skiljaktigheter i verksamhetsformerna. Benämningen folkbarnträdgård (resp. folkkindergarten) har däremot kommit till användning beträffande några större institutioner för att ange, att de vände sig till ett bredare klientel än vad som annars vanligen är fallet på detta område.

Barnträdgårdsverksamhet bedrivs, såsom förut nämnts, förutom vid de fristå-

ende barntädgårdarna även vid småbarnskolor, vissa barnkrubbor, lekstugor och en del andra därmed jämförliga institutioner. Några av de större barntädgårdarna ha å andra sidan upprättat avdelningar för heldagsvård. Den specialisering av verksamheten, som tidigare kännetecknade de olika institutionstyperna, har på senare tid tenderat att upphävas. Det är betecknande för utvecklingsriktningen, att de större institutioner, som tillkommit på ett jämförelsevis sent stadium, t. ex. lekstugorna, ofta planlagts för olika behov.

Med det undantaget, att vissa timmar med barntädgårdssysselsättning vanligen ingå i dagsschemat för heldagsvård, äro dock de båda nämnda huvudformerna för den kollektiva småbarnsvården i allmänhet tämligen skarpt avgränsade från varandra, även om de bedrivs inom samma institution. Heldagsvården utgör en ersättning för hemvården under vid flertalet institutioner upp till 11 å 12 timmar av dagen, medan barntädgårdsverksamheten, som vanligen pågår under 2—4 timmar, i första hand har betydelse som ett komplement till hemuppföstran. En särskild verksamhetsform utgör emellertid i viss mån den »heldagsvård» om 6—8 timmar, som redovisats vid några institutioner, bl. a. vid ett par av småbarnsskolorna i Göteborg och vid ett par barntädgårdar på andra orter. Det framgår, att denna vårdform av uppgiftslämnarna betraktats som något från barntädgårdsverksamheten artsilt. Ehuru vistelsetiden icke är tillräckligt lång, för att modern skall kunna ha förvärvsarbete av sedvanlig omfattning, torde vårdformen närmast tillgodose vissa andra behov för hemmen och mödrarna att få barnen omhändertagna.

Bland de institutioner, som ha till särskild uppgift att taga hand om skolbarn under deras fritid från skolan, utgöra arbetsstugorna den största gruppen. Barnavärnen och skolbarnshemmen utgöra tillsammans en annan huvudgrupp. De skillnader i fråga om verksamhetens uppläggning, som tidigare förelågo mellan de båda nämnda grupperna, ha numera försvunnit. En ytterligare förekommande, mera neutral benämning, eftermiddagshem, har blivit den vanligen brukade typbeteckningen för samtliga institutioner, som omhändertaga skolbarn. I fråga om skolbarnsvårdens anknytning till annan barnavårdsverksamhet kan slutligen nämnas, att eftermiddagshemmen ofta utnyttja sina lokaler och sin personal för barntädgårdsverksamhet under förmiddagstimmarna.

Den här lämnade översikten ger vid handen, att den traditionella grupperingen av dagvårdsinstitutionerna, vilken i anslutning till gällande nomenklatur skulle upptaga ungefär följande grupper, nämligen småbarnsskolor, barnkrubbor, lekstugor m. m., barntädgårdar, arbetsstugor samt barnavärn-skolbarnshem, icke utgör en sakligt tillfredsställande typindelning. De brister, som denna gruppering äro behäftade med, ha tidigare framhållits i olika sammanhang. Vid Befolkningsskommissionens förut omnämnda undersökning underströks sålunda önskvärdenheten av att få till stånd en uttömmande och invändningsfri gruppering av de olika institutionerna men samtidigt även de med genomförandet av en sådan gruppering förenade svårigheterna. Den hävdvunna formella uppdelningen bibehölls därför med vidtagande av endast några mindre ändringar. Vid verkställandet av förevarande undersökning har det däremot ansetts påkallat att söka genomföra en ny typindelning: det nu föreliggande materialet visar tydligare än förut bristerna i det sedvanliga grupperingsschemat men ger även större möjligheter att tillämpa en ny uppdelning.

Bland de bestående dagvårdsinstitutionerna kunna i första hand tre huvudkategorier särskiljas, vilka representera var sin verksamhetstyp och vilka lämpligen kunna betecknas daghem, barntädgård och eftermiddagshem. Med fortsatt tillämpande av den använda grupperingsprincipen för de fall, då i olika kombinationer skilda verksamhetstyper förekomma inom samma institution, erhålles lessutom följande blandkategorier, nämligen kombinationer mellan daghem och barntädgård; daghem och eftermiddagshem; daghem, barntädgård och efter-

middagshem; samt barnträdgård och eftermiddagshem. Med avseende på de tre förstnämnda huvudkategorierna har en motsvarande gruppering tidigare förekommit i andra sammanhang och bl. a. föreslagits av professor Arvid Wallgren i bilaga till Befolkningskommissionens betänkande angående barnkrubbor. Av de här uppställda fyra blandgrupperna återfinnes i professor Wallgrens förslag endast den första (daghem och barnträdgård), vilken också är den vanligast förekommande.¹ Grupperingens tillämpning i praktiken mötte inga större svårigheter, då uppgiftslämnarna genom understrykningar på frågeformuläret angåvo vilken eller vilka av de tre ifrågakommande verksamhetstyperna, som förekommo vid vederbörande institution; angivandena härav kunde för övrigt kontrolleras med hjälp av andra punkter på formuläret t. ex. angående tider för öppethållande och dagsschema. Beträffande grupperingens utfall i fråga om särskilda slag av institutioner kan nämnas, att gruppen daghem med enbart heldagsvård kom att främst utgöras av de egentliga barnkrubborna och liknande institutioner av äldre typ samt därjämte av några lekstugor, under det att gruppen daghem i kombination med barnträdgård kom att huvudsakligen utgöras av småbarnsskolor, lekstugor och barnträdgårdar med avdelningar för heldagsvård.

Ur vissa synpunkter hade det varit önskvärt, om i stället för grupperingen efter institutioner en genomgående uppdelning av materialet efter verksamhetstyperna kunde ha ägt rum, vilket emellertid skulle krävt särskilda uppgifter för de olika avdelningarna vid institutioner med mer än en verksamhetsform. I syfte att underlätta överblicken av vilka olika vårdmöjligheter, som stodo till buds på skilda håll i landet, ha dock vissa sammanställningar av detta slag utförts (se tabell 1). I dylika sammanställningar ha sålunda t. ex. institutioner med såväl heldagsvård som barnträdgårdsverksamhet »dubbelredovisats», d. v. s. upptagits under bådadera vårdformerna. I samband med dessa översikter har en särredovisning skett av sådana daghem, vilka även mottogo barn under ett års ålder för vård; ehuru i övrigt benämningen daghem genomgående brukats såsom gemensam beteckning för institutioner med heldagsvård, har det ur språksynpunkt ansetts lämpligast att som beteckning för daghem med spädbarnsvård använda ordet spädbarnskrubba.

Tabell A. Antal redovisade institutioner av olika typ och på olika ortsgrupper.

Ortsgrupper	Antal redovisade institutioner	Därav antal institutioner av nedanstående typer:						
		Daghem	Daghem i förening med			Barnträdgård	Barnträdgård i förening m. eftermiddagshem	Eftermiddagshem
			barnträdgård	eftermiddagshem	barnträdgård o. eftermiddagshem			
Större städer	160	42	32	8	8	37	16	17
Medelstora städer	65	14	5	—	4	29	6	7
Övriga städer	95	24	6	—	1	53	1	10
Andra samhällen	27	7	2	3	—	12	—	3
Samtliga orter	347	87	45	11	13	131	23	37
%	100·0	25·0	13·0	3·2	3·7	37·8	6·6	10·7

¹ Professor Wallgren använder beteckningen lekstuga för institutioner med heldagsvård och barnträdgårdsverksamhet kombinerade. Ordet lekstuga användes eljest endast för institutioner, som äro knutna till bostadsföreningars fastigheter samt barnrikehus. Ett flertal av dessa lekstugor tillhöra ifrågavarande kombinationstyp. De kunna dock även ha karaktären av enbart daghem eller enbart barnträdgårdar. — Professor Wallgren använder för övrigt beteckningen lekskola i stället för barnträdgård. Av skäl, som anføres å sid. 78, användes likväl den senare beteckningen i förevarande redogörelse.

Tabell B. Förekomsten av olika vårdformer inom skilda ortsggrupper.

Ortsgrupper	Antal redovisade institutioner	Antal institutioner avsedda för			
		daghemsvård		barn-trädgårds-verksamhet	tillsyn av skolbarn
		samtliga daghem	därav spädbarnskrubbor		
Större städer	160	90	47	93	49
Medelstora städer	65	23	10	43	17
Övriga städer	95	31	6	62	11
Andra samhällen	27	12	7	14	6
Samtliga orter	347	156	70	212	83

Antalet redovisade institutioner; verksamhetens utbredning. Enligt undersökningsplanen skulle varje institution redovisas på en blankett. Antalet insända exemplar av frågeformuläret, som voro användbara, utgjorde 363. Antalet institutioner, som redovisas i undersökningen utgör emellertid endast 347; i vissa fall ha nämligen de olika avdelningarna vid samma institution särredovisats. Då vid bearbetningen misstag kunna ha begåtts vid de ofta vanskliga avgörandena, huruvida en viss uppgift avsåg en särskild institution eller ej, kan det verkliga antalet institutioner eventuellt vara någon enhet högre eller lägre än den här angivna siffran.

Av de redovisade institutionerna voro enligt i tabell A meddelade uppgifter en fjärdedel daghem med enbart heldagsvård, över en tredjedel barnträdgård utan samband med annan verksamhet, en tiondel fristående eftermiddagshem samt drygt en fjärdedel blandtyper; av de senare tillhörde hälften kombinationen daghem och barnträdgård. Bland samtliga institutioner med daghemsvård voro omkring 44 %, bland samtliga med barnträdgårdsverksamhet 38 % och bland eftermiddagshemmen 56 % förenade med annan verksamhet. — Spädbarnsvård förekom enligt tabell B vid 45 % av samtliga daghem.

På grundval av den redovisning angående förekomsten av dagvårdsinstitutioner inom olika orter, som meddelas i tabell 1, lämnas nedan en kortfattad översikt av de olika vårdformernas utbredning i landet.

Institutioner för heldagsvård förekommo i slutet av år 1941 i samtliga län utom Västerbottens. Denna vårdform var emellertid i hög grad koncentrerad till i första hand Stockholm, där över en tredjedel av samtliga 156 daghem i landet funnos. Göteborg hade drygt en sjättedel, under det att antalet dylika institutioner i Malmö icke på långt när stod i proportion till siffrorna för de båda största städerna. De tre största städerna hade emellertid tillsammans det övervägande flertalet av dessa anstalter. I samtliga medelstora städer med 30 000—100 000 invånare funnos daghem; Borås hade det största antalet eller 5, därnäst komma Norrköping och Uppsala med 4 vardera. Bland städer med 20 000—30 000 invånare saknade endast Karlskoga daghem; bland de 27 städerna med 10 000—20 000 invånare hade 15 och bland övriga städer 4 anstalt av detta slag. Bland övriga orter hade Sandviken och Kiruna, 3 förorter till Stockholm, 2 industrisamhällen i Malmöhus län, 3 i Älvsborgs län och 1 i Gävleborgs län daghem.

Av de 70 spädbarnskrubborna funnos 34 i Stockholm och 11 i Göteborg; därnäst kom Borås med 3. Av de 12 daghem, som funnos på landsbygden, mottogo 7 även spädbarn.

Barnträdgårdsverksamheten hade den största utbredningen av de här behandlade formerna för barnavård. Av samtliga redovisade 212 institutioner, vid vilka enbart barnträdgårdsverksamhet eller sådan verksamhet i förening med andra

Tabell C. De redovisade institutionernas ålder.

	Antal redovisade institutioner	Därav institutioner (i %)							utan angiven ålder
		vilka grundlagts år							
		1899 eller tidigare	1900—1909	1910—1919	1920—1929	1930—1934	1935—1939	1940—1941	
Daghem	87	27.6	18.1	23.4	9.6	1.1	10.6	8.5	1.1
Daghem och barnträdgård..	45	(18.6)	7.0	2.3	4.7	20.9	30.2	16.3	—
Barnträdgård	131	2.8	7.0	6.3	13.3	15.4	23.8	27.9	3.5
Eftermiddagshem	37	22.9	22.9	25.0	4.2	2.1	4.2	8.3	10.4
Övriga	47	8.6	14.3	17.1	14.3	8.6	31.4	—	5.7
Samtliga institutioner	347	14.3	12.7	13.8	10.2	9.9	19.3	16.2	3.3

former av barnvård bedrevs, kommo inom denna grupp icke fullt hälften på de större städerna och icke fullt en tredjedel på Stockholm. De landsortsstäder, i vilka utbildningsanstalter för barnträdgårdslärarinnor finnas, hade ett relativt sett mycket stort antal institutioner av hithörande art. Sålunda hade Norrköping och Uppsala vardera 9 och Örebro 5 barnträdgårdar, under det att övriga städer med jämförlig storlek hade 2 eller 3. Barnträdgårdsverksamhet fanns i samtliga städer med över 15 000 invånare, i 11 av de 20 städerna med 10 000—15 000 invånare, i 15 av de 38 städerna med 5 000—10 000 invånare samt i 4 övriga städer och 14 andra samhällen.

Av de 83 eftermiddagshem och andra institutioner, som omhändertogo skolbarn, redovisades 36 från Stockholm, 12 från Göteborg, 6 från Norrköping och 4 från Uppsala. Från Malmö inkom endast uppgift från ett eftermiddagshem, och bland de medelstora städerna saknade Eskilstuna institution av denna art.

I Befolkningskommissionens enquête, som avsåg slutet av år 1937, redovisades 267 dagvårdsinstitutioner mot i förevarande undersökning 347 eller 80 flera, d. v. s. närmare 30 % stegring. Man torde dock icke kunna taga denna siffra som ett mått på utvecklingen sedan 1937, då befolkningsskommissionens undersökning icke synes ha nått institutionerna i fullt samma utsträckning som den nu föreliggande.

I tabell C lämnas emellertid en sammanställning av de i undersökningen ingående företagens ålder, vilken i viss utsträckning även torde belysa utvecklingen. I fråga om daghemmen, som vanligen äro mycket beständiga inrättningar, synes man kunna utläsa av tabellen, att mer än två tredjedelar av institutionerna tillkommit under tiden från den första barnkrubbans upprättande år 1854 fram till förra världskrigets slut år 1919, men att sedermera en nedgångsperiod inträtt under 1920-talet och första hälften av 1930-talet, varefter en ny uppgång inträtt. Barnträdgårdarna ha däremot, särskilt vad de talrika mindre institutionerna i privat ägo beträffar, ofta mycket kort varaktighet, samtidigt som nya institutioner av detta slag ständigt uppstå; man torde därför knappast kunna draga några slutsatser på grundval av sammanställningen i tabell C om barnträdgårdsverksamhetens utveckling. För samtliga typer av institutioner synes emellertid gälla, att en särskilt stark utveckling ägt rum under åren 1940 och 1941.

Antal närvarande barn m. m. Institutionerna skulle enligt frågeformuläret avge uppgift om antalet närvarande barn under en dag i mitten av varje månad under år 1941 (utom december). Man ville vid undersökningens planläggning på detta sätt undvika, att redovisning av barnantalet lämnades för en tidpunkt, då detta var onormalt högt eller onormalt lågt. De större institutionerna ha i allmänhet ifyllt de begärda uppgifterna för hela året, medan däremot många av

Tabell D. Medelantal närvarande barn per dag under hösten 1941.

	Hela antalet redovisade barn	Därav (i %)					
		Närvarande under		I åldern			
		hela dagen	del av dagen	under 1 år	1—3 år	4—6 år	7 år o. däröver
Större städer	7 362	35.4	64.6	3.4	15.6	53.4	27.6
Medelstora städer	3 083	20.0	80.0	2.6	8.7	62.9	25.8
Övriga städer	2 624	18.2	81.8	0.7	9.8	74.7	14.8
Andra samhällen	663	27.1	72.9	3.0	15.7	58.5	22.8
Samtliga orter	13 732	27.5	72.5	2.7	13.0	59.8	24.5

de mindre endast besvarat frågan med avseende på höstmånaderna eller endast för november. Redovisningen av barnantalet skulle vidare ske med fördelning på ålder. Särskilda uppgifter begärdes dessutom beträffande barn, som voro närvarande för heldagsvård. I allmänhet ha barnens fördelning efter ålder samt de särskilda uppgifterna om heldagsbarnen angivits på ett tillfredsställande sätt. I de fall, då redovisningen av vårdklientelet varit alltför bristfällig eller icke varit tillräckligt uttömmande, ha kompletterande uppgifter införskaffats.

I tabell 2 samt tabell D redovisat antal närvarande barn per dag under hösten 1941 utgör ett medeltal för redovisningsdagarna den 15 september, 15 oktober och 15 november. Det ansågs lämpligast att vid medeltalsberäkningarna endast använda sig av uppgifterna för nämnda data, då dessa gälla ett nytt verksamhetsår. Många institutioner hade dessutom, såsom förut nämnts, endast lämnat uppgifter för höstmånaderna. Sammanställningarna i tabell 2 och tabell D torde emellertid komma att ge något högre värden, än om de grundat sig på ett genomsnitt för hela verksamhetsåret. Enligt de jämförelsetal för verksamhetens omfattning under olika månader av kalenderåret 1941, som meddelas i tabell E, var antalet närvarande barn väsentligt lägre under i varje fall större delen av våren än under hösten. Detta kan emellertid endast delvis anses vara uttryck för en ökning av verksamhetens omfattning från det ena verksamhetsåret till det andra; man har dessutom att räkna med förekomsten av säsongmässiga variationer i besöksfrekvensen. Sedan institutionernas verksamhet tagit sin början i september, när den sin största omfattning i oktober, varefter så småningom av olika anledningar ett visst bortfall äger rum bland klientelet. Särskilt vid daghemmen kommer emellertid en ny ökning av besöksfrekvensen regelmässigt till synes mot verksamhetsårets slut i maj.

Hela antalet barn, som besökte dagvårdsinstitutionerna under ovan angivna redovisningsdagar hösten 1941, utgjorde i genomsnitt 13 732. Den halvöppna barnvården omfattade sålunda omkring 1 % av befolkningen i åldrarna under 15 år.

Av samtliga redovisade barn voro 3 662 eller omkring fjärdedelen närvarande under hela dagen samt 10 070 eller omkring tre fjärdedelar under endast en del av dagen. Heldagsbarnens samt övriga barns fördelning i åldershänseende framgår av nedanstående tablå:

	Antal redovisade barn	Därav i åldern			
		under 1 år	1—3 år	4—6 år	7 år o. däröver
Närvarande hela dagen	3 662	349	1 380	1 933	—
» del av dagen.....	10 070	19	399	6 281	3 371
Samtliga	13 732	368	1 779	8 214	3 371

Tabell E. Jämförelsetal för antalet närvarande barn under olika månader av år 1941.

(Antalet barn den 15/1 = 100).

	Redovisningsdagar									
	15/2	15/3	15/4	15/5	15/6	15/7	15/8	15/9	15/10	15/11
Daghem	97	110	113	145	135	91	127	138	147	129
Barnträdgårdar	153	159	150	157	27	3	8	184	201	182
Eftermiddagshem ..	112	109	91	115	25	—	—	91	132	121
Samtl. institutioner	117	127	123	144	74	26	47	147	164	144

Anm. I tab. E särredovisade grupper omfatta endast institutioner med uteslutande heldagsvård, barnträdgårdsverksamhet eller skolbarnsvård. I sammanfattningstalen ingå dock även institutioner, vars verksamhet omfattar olika vårdformer.

Med ledning av fördelningen i tablån å föregående sida kan en ungefärlig uppskattning ske av barnens uppdelning på olika vårdformer, i det att daghemsvården kan anses omfatta heldagsbarn i samtliga åldrar jämte övriga barn i åldern under 4 år, barnträdgårdsverksamheten de återstående barnen i förskoleåldern samt skolbarnsvården barn i skolåldern. Daghemsvården skulle alltså omfattat 4 080 barn eller omkring 30 % av samtliga, barnträdgårdsverksamheten 6 281 eller omkring 45 % samt skolbarnsvården 3 371 eller omkring 25 %.

Verksamhetens omfattning vid olika typer av institutioner belyses av nedanstående tablå:

	Antal redovisade barn
Daghem	2 950
Daghem och barnträdgård.....	1 668
Daghem och eftermiddagshem.....	340
Daghem, barnträdgård och eftermiddagshem	847
Barnträdgård.....	4 574
Barnträdgård och eftermiddagshem	1 216
Eftermiddagshem.....	2 137

Samtliga institutioner **13 732**

Institutioner med enbart daghemsvård omhändertogo sålunda omkring tre fjärdedelar av hithörande klientel. Barnträdgårdar, som icke voro förenade med annan verksamhet, omfattade mer än fyra femtedelar av barnträdgårdsbarnen och de fristående eftermiddagshemmen omkring två tredjedelar av skolbarnen.

Av samtliga redovisade barn voro 53,6 % hemmahörande i de större städerna, 22,5 % i de medelstora städerna, 19,1 % i övriga städer samt 4,8 % i andra samhällen. I fråga om daghemsvården och skolbarnsvården visa fördelnings-siffrorna en än starkare koncentration till de större städerna, medan däremot barnträdgårdsverksamheten hade en något jämnare fördelning på olika ortsgrupper. Den halvöppna barnavårdsverksamhetens omfattning och de olika vårdformernas relativa betydelse i vissa städer samt inom olika ortsgrupper framgår i övrigt av sammanställningen i tabell F.

De 70 spädbarnskrubborna redovisade sammanlagt 368 spädbarn, varav 183 i Stockholm, 37 i Göteborg, 29 i Malmö samt 38 i Borås och 43 i övriga medelstora städer, 18 i städer med mindre än 30 000 invånare och 20 i andra samhällen.

Tabell F. Barnantalets fördelning på olika vårdformer i vissa städer samt i olika ortsgrupper.

Städer och ortsgrupper	Antal redovisade barn		Däruv barn vars vistelse avsåg					
			daghemsvård		barnträdgårdsverksamhet		skolbarnsvård	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Stockholm	5 066	100·0	1 830	36·1	1 575	31·1	1 661	32·8
Göteborg	1 683	100·0	443	26·3	887	52·7	353	21·0
Malmö	632	100·0	312	49·4	298	47·1	22	3·5
Samtliga större städer	7 381	100·0	2 585	35·0	2 760	37·4	2 036	27·6
Norrköping	810	100·0	134	16·5	490	60·5	186	23·0
Hälsingborg	248	100·0	111	44·8	64	25·8	73	29·4
Örebro	285	100·0	11	3·9	203	71·2	71	24·9
Borås	293	100·0	246	83·9	40	13·7	7	2·4
Eskilstuna	118	100·0	18	15·3	100	84·7	—	—
Linköping	368	100·0	14	3·8	176	47·8	178	48·4
Gävle	138	100·0	10	7·2	88	63·8	40	29·0
Västerås	196	100·0	20	10·2	131	66·8	45	23·0
Uppsala	417	100·0	92	22·1	210	50·3	115	27·6
Jönköping	210	100·0	59	28·1	71	33·8	80	38·1
Karlskrona	109	100·0	19	17·4	63	57·8	27	24·8
Samtliga medelstora städer	3 192	100·0	734	23·0	1 636	51·2	822	25·8
Övriga städer	2 496	100·0	559	22·4	1 575	63·1	362	14·5
Andra samhällen	663	100·0	202	30·5	310	46·7	151	22·8
Samtliga orter	13 732	100·0	4 080	29·7	6 281	45·8	3 371	24·5

I frågeformuläret begärda uppgifter om det antal platser, som vid olika institutioner stodo till förfogande för barn i olika åldrar, ha i allmänhet icke besvarats i sådan omfattning och på sådant sätt, att sammanställningar härom kunnat företagas. I fråga om spädbarnsplatserna vill det emellertid enligt gjorda beräkningar synas, som om dessa endast skulle varit belagda till ungefär 60 %. Enligt erfarenheter från annat håll skulle dock efterfrågan på spädbarnsplatser vara större än tillgången, vad beträffar vissa orter och vissa spädbarnskrubbor av modernare typ. Enligt förevarande material synas vårdmöjligheterna vara mest begränsade och beläggningen störst i fråga om barn i åldern 1—3 år.

En jämförelse med Befolkningskommissionens undersökning skulle ge vid handen, att antalet närvarande barn inom den halvöppna barnvården stigit med ungefär 6 500 från hösten 1937 till hösten 1941, varvid hela denna stegring skulle komma på barn med korttidsbesök, d. v. s. i främsta rummet barnträdgårdsverksamheten. Vid de 90 institutioner, som upprättats sedan år 1937, redovisades i förevarande undersökning omkring 2 300 barn, varav 360 heldagsbarn och 1 940 övriga barn; å andra sidan torde ett icke obetydligt antal av särskilt mindre barnträdgårdar, som funnos år 1937, numera ha upphört med sin verksamhet. Större delen av den ökning, som framkommer vid en jämförelse med Befolkningskommissionens undersökning, skulle därför ha ägt rum genom utvidgning av verksamhetens omfattning vid institutioner, som funnos redan år 1937. Det synes emellertid vara skäl att antaga, att i motsats till vad som framgått av den ovan gjorda jämförelsen en viss ökning av heldagsbarnens antal ägt rum, samtidigt som ökningen av barn med korttidsbesök är fullt så omfattande.

Tabell G. Öppethållande per dag samt matordning vid daghemsvård.

	Antal institutioner	Därav antal daghem, vilka höllos öppna under					
		5—6 timmar	6—7 timmar	7—8 timmar	8—9 timmar	9—10 timmar	10 timmar och däröver
Stockholm.....	56	—	1	1	—	—	54
Göteborg.....	27	2	5	—	1	—	19
Malmö.....	7	—	—	—	—	—	7
Medelstora städer.....	24	—	—	2	—	—	22
Övriga orter.....	42	—	1	1	2	4	34
Samtliga institutioner	156	2	7	4	3	4	136
Därav institutioner, som utspisade							
a) ett mål lagad mat.....	10	2	4	2	—	—	12
b) flera mål lagad mat.....	146	—	3	2	3	4	134

¹ Endast smörgåsar.

Tabell H. Öppethållande per dag samt matordning vid barnträdgårdsverksamhet.

	Antal institutioner	Därav barnträdgårdar, där barnen vistades under				
		mindre än 2 timmar	2—3 timmar	3—4 timmar	4—5 timmar	ej angiven tid
Stockholm.....	64	1	25	33	5	—
Göteborg.....	19	—	—	6	3	10
Malmö.....	10	—	5	4	1	—
Medelstora städer.....	44	—	13	31	—	—
Övriga orter.....	75	—	34	35	3	3
Samtliga institutioner	212	1	77	109	12	13
Därav institutioner, som utspisade						
a) lagad mat.....	11	—	—	5	5	1
b) vällingmål.....	20	—	8	8	1	3
c) smörgåsmål eller mjölk.....	32	—	4	21	6	1
där bespisning ej förekom.....	149	1	65	75	—	8

Verksamhetens organisation m. m. Huvudmän för verksamheten voro i fråga om flertalet daghem och eftermiddagshem samt större barnträdgårdar stiftelser eller föreningar, som särskilt bildats för ifrågavarande ändamål, medan flertalet barnträdgårdar ägdes och drevos av enskilda personer. Institutionernas fördelning på olika slag av huvudmän framgår närmare av nedanstående sammanställning.

H u v u d m ä n	Antal institutioner
Kommuner.....	23
Församlingar.....	17
Andra kyrkliga och religiösa samfund.....	16
Stiftelser och föreningar, bildade för ändamålet.....	101
Andra sammanslutningar för barnavård.....	27
H. S. B. samt stiftelser för barnrikehus.....	26
Enskilda personer.....	85
Annan huvudman.....	52

Samtliga 347

Institutionernas storlek framgår av nedanstående tabell, där institutioner och särskilt redovisade avdelningar för enbart daghemsvård, barnträdgårdsverksamhet eller skolbarnsvård fördelats efter antalet platser. I en del fall, då platsantalet ej uppgivits, har detta uppskattats efter antalet närvarande barn.

	Antal institutioner eller avdelningar av dyl.	Därav antal institutioner eller avdelningar av dylika med nedanstående antal platser					
		20 och där- under	21—30	31—40	41—50	51—100	100 och där- över
Daghemsvård	89	18	29	13	13	11	5
Barnträdgårdsverksamhet	136	47	30	19	17	21	2
Skolbarnsvård	47	—	15	8	7	15	2

Det visar sig, att den vanligast förekommande storleksordningen av daghem är 21—30 platser och av barnträdgårdar 15—20 platser; eftermiddagshemmen voro däremot i ett förhållandevis stort antal fall institutioner med över 50 platser.

Daghemmen voro i allmänhet endast stängda under en månad på sommaren, vanligen juli, medan barnträdgårdar och eftermiddagshem voro stängda under större delen av sommaren. Daghemmen voro sålunda öppna under i medeltal 281 dagar per år, barnträdgårdarna under 189 och eftermiddagshemmen under 185. Det kan anmärkas, att i de fall då daghemsvården var kombinerad med annan verksamhet, hölls institutionen ofta icke heller tillgänglig för heldagsbarnen under så lång tid av året som övriga daghem. Som framgår av tabell G resp. H omfattade daghemsvården upp till 12 timmar av dygnet, under det att barnträdgårdsverksamheten vanligen omfattade 2—4 timmar per dag. Daghemmen hölls sålunda vanligen öppna mellan kl. 6—18. Barnträdgårdsverksamheten var i allmänhet förlagd till förmiddagstimmarna med början kl. 9 eller 10. Vid några barnträdgårdar förekommo såväl förmiddagsavdelningar som eftermiddagsavdelningar. Eftermiddagshemmen mottogo barnen från skolans slut till vanligen kl. 18. Det framgår även av tabell G och H, att daghemsvården i allmänhet omfattade ett par mål lagad mat, under det att måltider i det mindre antal fall, då dylika förekommo vid barnträdgårdar, utgjordes av vällingmål eller smörgåsmål, varvid barnen ofta själva medförde smörgåsar. Skolbarnen erhöilo i allmänhet ett mål lagad mat, då de infunno sig vid eftermiddagshemmen efter skolans slut. Det förekom i några fall, att skolbarn intogo måltider vid institutionen såväl före skolans början på morgonen som under måltidsrast på dagen.

Läkarvård, sjukdomsfall och hygieniska förhållanden m. m. Av de 156 institutioner, som lämnade daghemsvård, uppgåvo 106, att läkarkontroll var anordnad. Vid barnträdgårdar förekom endast i ett tjugutal fall och vid eftermiddagshem endast i tre fall, att avtal träffats med läkare om övervakande av barnens hälsotillstånd. Där särskild läkare fanns anställd, besökte denne i allmänhet vederbörande institution varannan eller var tredje vecka. Endast vid 51 eller mindre än en tredjedel av daghemmen undergingo barnen läkarundersökning före inskrivningen; i fråga om barnträdgårdar och eftermiddagshem förekom sådan undersökning endast vid enstaka institutioner. Isoleringsrum fanns vid 90 daghem. Vid anställande av personal fordrades friskintyg vid 130 av institutionerna för daghemsvård, men i betydligt mindre utsträckning vid andra institutioner.

Under verksamhetsåret 1940/41 hade av samtliga redovisade 347 institutioner 39 varit stängda under viss tid på grund av sjukdomsfall bland barnen.

Tabell J. Rapporterade sjukdomsfall under år 1940 vid de redovisade institutionerna.

	S j u k d o m s f a l l					
	a) av epidemisk karaktär			b) »förkylningssjukdomar»		
	Antal institutioner	Antal barn vid dessa	Antal sjukdomsfall	Antal institutioner	Antal barn vid dessa	Antal sjukdomsfall
Daghem	40	1 264	795	19	562	315
Barnträdgårdar	42	1 659	509	38	1 417	1 351
Eftermiddagshem	4	224	18	8	430	255
Blandformer	21	1 832	739	12	830	601
Summa	107	4 979	2 061	77	3 239	2 522

En närmare redovisning av antalet sjukdomsfall lämnas i tabell J; enligt där meddelade uppgifter skulle 2 061 fall av epidemisk karaktär och 2 522 fall av förkylningssjukdomar ha inträffat vid dagvårdsinstitutionerna. Redovisningen av särskilt förkylningssjukdomarna torde dock icke vara uttömmande.

Tabell K. Personalens ålder, utbildning, tjänstgöringstid och löneförhållanden.

	Föreståndarinnor	Barnträdgårdslärarinnor	Assistenten	Barnsköterskor	Tillhoppa
Antal personer:					
a) i åldern under 20 år	—	—	53	8	61
» » 20—29 år	82	116	66	91	355
» » 30—39 »	64	38	29	30	161
» » 40—49 »	56	10	10	11	87
50 år och däröver	54	8	4	4	70
utan uppgift om ålder	2	5	10	4	21
b) med utbildning	245	171	35	126	577
utan utbildning	8	3	89	12	112
utan uppgift om utbildning	5	3	48	10	66
Samtliga redovisade personer	258	177	172	148	755
Tjänstgöringstid per vecka, medeltal timmar	48	39	54	58	.
Kontant årslön, kronor:					
a) då naturaförmåner ej utgå	2 081	1 777	1 245	1 389	.
b) då dessutom naturaförmåner utgå ..	1 846	1 477	837	1 184	.

Personalens sammansättning och arbetsvillkor. Den egentliga vårdpersonalen vid dagvårdsinstitutionerna utgöres av föreståndarinnor, barnträdgårdslärarinnor, assistenter och barnsköterskor samt vid eftermiddagshem dessutom slöjdlärare och slöjdlärarinnor; vid större institutioner, där måltider ingå i vården, finnes därjämte ekonomipersonal av olika slag. Det sammanlagda antal personer, som sysselsätts inom den halvöppna barnavården, kan därför uppskattas till över 1 000. I tabell K redovisas några sammanfattande data angående vårdpersonalens fördelning med avseende på ålder och utbildning samt tjänstgöringstider och löneförhållanden. Det framgår av tabellen, att vårdpersonalen till en övervägande del bestod av personer under 40 års ålder med särskild utbildning på området. Vad tjänstgöringstiden beträffar, utgjorde denna enligt tabellen för

föreståndarinnorna i genomsnitt 48 timmar per vecka; ett stort antal föreståndarinnor vid daghem hade emellertid en veckoarbetstid om 50 timmar eller mera. Barnträdgårdslärlarinnor hade den kortaste arbetstiden eller 39 timmar per vecka, och denna kategori syntes i själva verket ofta endast ha deltidsanställning. Lönerna för personalen utgingo antingen uteslutande i kontant form eller såsom kontantlön jämte naturaförmåner, vilka senare i allmänhet utgjordes av fri bostad och fri kost. De löner, som redovisades för föreståndarinnorna i förevarande undersökningsmaterial, nämligen vid enbart kontantlön 2 081 kronor och vid kontantlön jämte naturaförmåner 1 846 kronor, lågo omkring 20 % högre än motsvarande uppgifter för år 1937 i Befolkningskommissionens undersökning. Assistenternas löner synas icke vara jämförbara med tidigare uppgifter, beroende på att det nu föreliggande materialet omfattar personal på billigare orter i högre grad än vad som var fallet år 1937. Beträffande barnträdgårdslärlarinnornas och barnsköterskornas löner finnes icke något jämförelsematerial.

Behovet av dagvårdsinstitutioner. Det enquêtmaterial rörande behovet av barnkrubbor och storbarnkammare, som insamlats av Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och som bearbetats i förevarande sammanhang, omfattade, såsom förut nämnts, 1 792 familjer i Göteborg, Malmö, Borås, Luleå och Söderhamn. Familjernas fördelning på nämnda orter samt på olika socialgrupper framgår av nedanstående tablå:

Hushållsföreståndarens yrke	A n t a l f a m i l j e r i					Samtliga städer
	Göteborg	Malmö	Borås	Luleå	Söderhamn	
Fria yrken, tjänstemän	51	10	10	60	18	149
Arbetare m. fl.	629	224	388	226	105	1 572
Ensamstående mödrar	13	19	15	15	9	71
Samtliga familjer	693	253	413	301	132	1 792

Antalet barn i de redovisade familjerna utgjorde sammanlagt 3 135, varav 415 under 2 års ålder, 1 826 i åldern 2—6 år samt 894 i åldern 7—15 år. I 253 av familjerna hade mödrarna förvärvsarbete.

I de tre av enquêten berörda städer, nämligen Göteborg, Malmö och Borås, där daghem funnos, hade sammanlagt 314 familjer barnen på daghem; av dessa familjer ansågo sig 182 endast ha haft goda erfarenheter av daghemsvården, medan 63 uttalade sig i motsatt riktning, varvid man i första hand påtalade infektionsrisken och i några fall en del andra skäl, bl. a. alltför lång väg till daghemmet.

I nämnda tre städer hade dessutom 121 familjer eller icke fullt 9 % av samtliga redovisade sökt få in barnen på daghem, men plats ej kunnat beredas för dem. Antalet barn i dessa familjer utgjorde 168 (omkring 8 % av samtliga barn). I 24 av ifrågavarande 121 familjer hade mödrarna förvärvsarbete.

I samtliga fem av enquêten berörda städer uppgåvo sig 756 familjer (40 %) ha känt tillfälligt behov att för del av dagen och 527 familjer (30 %) att för hela dagen anlita dagvårdsinstitution för barnens tillsyn. Vidare uppgåvo 486 familjer (25 %), att mödrarna under senaste året skulle sökt skaffa sig arbete, om möjlighet funnits att ordna för barnen, samt 704 familjer (40 %), att mödrarna så småningom skulle vilja skaffa sig arbete under samma förutsättning. Bl. a. av den anledningen, att uppgiftslämnarna vid besvarandet av de berörda frågorna i stor utsträckning lämnat jakande svar på båda de alternativa frågorna, torde något större avseende icke kunna fästas vid antalet jakande svar. Svaren synas dock visa, att den motvilja, som tidigare ansetts ha gjort sig gällande inom stora befolkningsskikt mot den halvöppna barnvården, numera till stor del försvunnit under inflytande av den i samband med befolkningsfrågan förda diskussionen om den kollektiva barnuppfostran. I samband med svaren gjorda

uttalanden, t. ex. från enbarnsfamiljer, understryka också dagvårdsinstitutionernas betydelse för barnens fostran.

Av särskilt intresse äro de erhållna svaren på frågan om vem som sett till barnen, då modern varit frånvarande. Uttalandena härom sammanfattas nedan.

	Antal familjer, där mödrarna	
	a) hade för- vårvsarbete	b) icke hade förvårvsarbete
Vid moderns frånvaro ombesörjdes tillsynen av barnen av		
tjänstefolk.....	21	52
fadern	6	44
äldre syskon	7	45
släktingar	54	326
grannar	6	53
på annat sätt (bl. a. vid daghem).....	10	115
på ej angivet sätt	27	746
Summa	131	1381

Ehuru en stor del av familjerna ej besvarat frågan, synes det av de erhållna svaren framgå, att släktingarna, i första hand makarnas föräldrar, vanligen utgöra den hjälp, familjen har att tillgå för tillsynen av barnen.

Tabell 1. Förekomsten inom olika orter av dagvårdsinstitutioner för barn.

Län och orter	Antal redovisade institutioner	Antal institutioner, avsedda för				Län och orter	Antal redovisade institutioner	Antal institutioner, avsedda för			
		daghemsvård		barnträdgårdsverksamhet	tillsyn av skolbarn (eftermiddagshem)			daghemsvård		barnträdgårdsverksamhet	tillsyn av skolbarn (eftermiddagshem)
		samliga daghem	däruv spädbarnskrubbor					samliga daghem	däruv spädbarnskrubbor		
<i>Stockholms stad</i> ..	106	56	34	64	36	<i>Malmöhus län</i> ..	34	18	7	19	2
<i>Stockholms län</i> ..	16	7	1	11	3	Malmö	15	7	2	10	1
Södertälje	2	1	1	2	1	Hälsingborg ..	5	2	2	3	1
Lidingö	4	1	—	4	—	Lund	5	3	—	3	—
Sundbyberg ..	1	1	—	—	—	Landskrona ..	2	1	—	1	—
Djursholm	3	—	—	3	—	Trelleborg	1	1	—	—	—
Hagalund	2	1	—	—	1	Ystad	1	1	—	—	—
Råsunda	2	2	—	1	—	Höganäs	1	—	—	1	—
Huvudsta	1	1	—	—	1	Eslöv	2	1	1	1	—
Storängen	1	—	—	1	—	Kävlinge	1	1	1	—	—
<i>Uppsala län</i>	12	4	2	10	4	Furulund	1	1	1	—	—
Uppsala	11	4	2	9	4	<i>Hallands län</i>	4	2	—	1	1
Enköping	1	—	—	1	—	Halmstad	4	2	—	1	1
<i>Södermanlands län</i>	7	2	1	5	—	<i>Göteborgs och</i>					
Eskilstuna	3	1	1	2	—	<i>Bohus län</i>	44	28	11	23	13
Nyköping	2	1	—	1	—	Göteborg	39	27	11	19	12
Katräneholm ..	1	—	—	1	—	Uddevalla	2	—	—	1	1
Strängnäs	1	—	—	1	—	Mölnadal	2	1	—	2	—
<i>Östergötlands län</i>	20	5	1	14	6	Strömstad	1	—	—	1	—
Norrköping ..	13	4	1	9	5	<i>Älvsborgs län</i>	15	11	7	6	2
Linköping	5	1	—	3	1	Borås	6	5	3	2	1
Motala	1	—	—	1	—	Trollhättan ..	1	—	—	1	—
Finspång	1	—	—	1	—	Alingsås	2	2	1	1	—
<i>Jönköpings län</i> ..	8	4	1	6	1	Vänersborg	2	1	—	1	—
Jönköping	6	3	1	4	1	Ulricehamn	1	—	—	1	—
Huskvarna	1	1	—	1	—	Kinna	1	1	1	—	1
Vetlanda	1	—	—	1	—	Dalsjöfors	1	1	1	—	—
<i>Kronobergs län</i> ..	2	1	—	2	—	Skene	1	1	1	—	—
Växjö	2	1	—	2	—	<i>Skaraborgs län</i> ..	3	1	—	1	1
<i>Kalmar län</i>	5	2	—	3	—	Lidköping	1	1	—	—	—
Kalmar	3	1	—	2	—	Falköping	1	—	—	—	1
Västervik	2	1	—	1	—	Skara	1	—	—	1	—
<i>Gotlands län</i>	3	1	—	1	1	<i>Värmlands län</i> ..	5	2	1	3	—
Visby	3	1	—	1	1	Karlstad	2	1	—	1	—
<i>Blekinge län</i>	4	2	1	3	1	Kristinehamn ..	1	—	—	1	—
Karlskrona	3	2	1	2	1	Arvika	1	1	1	—	—
Karlskrona	1	—	—	1	—	Säffle	1	—	—	1	—
<i>Kristianstads län</i>	5	1	1	3	1	<i>Örebro län</i>	8	1	—	6	1
Kristianstad ..	3	1	1	1	1	Örebro	7	1	—	5	1
Ängelholm	1	—	—	1	—	Karlskoga	1	—	—	1	—
Simrishamn ..	1	—	—	1	—	<i>Västmanlands län</i>	8	1	—	7	1
						Västerås	4	1	—	3	1
						Sala	1	—	—	1	—
						Köping	1	—	—	1	—
						Arboga	1	—	—	1	—
						Hallstahammar	1	—	—	1	—

Län och orter	Antal redovisade institutioner	Antal institutioner, avsedda för				Län och orter	Antal redovisade institutioner	Antal institutioner, avsedda för			
		daghemsvård		barnträdgårdsverksamhet	tillsyn av skolbarn (eftermiddagshem)			daghemsvård		barnträdgårdsverksamhet	tillsyn av skolbarn (eftermiddagshem)
		samtliga daghem	därav spädbarnskrubbor					samtliga daghem	därav spädbarnskrubbor		
<i>Kopparbergs län</i> ..	9	1	—	8	—	<i>Västernorrlands län</i>	9	1	—	6	2
Falun	3	1	—	2	—	Sundsvall	3	—	—	2	1
Ludvika	1	—	—	1	—	Härnösand	3	1	—	1	1
Hedemora	1	—	—	1	—	Örnsköldsvik ..	1	—	—	1	—
Grängesberg ..	1	—	—	1	—	Kramfors	1	—	—	1	—
Borlänge	1	—	—	1	—	Lundevarv	1	—	—	1	—
Smedjebacken ..	1	—	—	1	—	<i>Jämtlands län</i> ..	2	1	—	1	—
Mora	1	—	—	1	—	Östersund	2	1	—	1	—
<i>Gävleborgs län</i> ..	10	3	1	5	4	<i>Västerbottens län</i>	3	—	—	2	1
Gävle	5	1	—	3	1	Umeå	3	—	—	2	1
Hudiksvall	2	—	—	1	1	<i>Norrbottens län</i> ..	5	1	1	2	2
Sandviken	1	1	—	1	—	Boden	1	—	—	—	1
Ljusdal	1	—	—	—	1	Kiruna	4	1	1	2	1
Sörforsa	1	1	1	—	1	Hela riket	347	156	70	212	83

Tabell 2. Medelantal närvarande barn per dag under hösten 1941 vid dagvårdsinstitutioner inom olika orter.

Län och orter	Hela antalet närvarande barn	Därav i åldern				Antal under hela dagen närvarande barn	Därav i åldern			Antal under del av dagen närvarande barn	Därav i åldern			
		under 1 år	1-3 år	4-6 år	7 år och däröver		under 1 år	1-3 år	4-6 år		under 1 år	1-3 år	4-6 år	7 år och däröver
<i>Stockholms stad</i>	5 066	183	805	2 417	1 661	1 695	177	676	842	3 371	6	129	1 575	1 661
<i>Stockholms län</i>	357	1	69	235	52	120	1	48	71	237	—	21	164	52
Södertälje	62	1	3	47	11	27	1	3	23	35	—	—	24	11
Lidingö	55	—	3	52	—	6	—	2	4	49	—	1	48	—
Sundbyberg	44	—	18	26	—	44	—	18	26	—	—	—	—	—
Djursholm	34	—	3	31	—	—	—	—	—	34	—	3	31	—
Hagalund	52	—	15	11	26	26	—	15	11	26	—	—	—	26
Råsunda	40	—	13	27	—	17	—	10	7	23	—	3	20	—
Huvudsta	43	—	14	14	15	—	—	—	—	43	—	14	14	15
Storängen	27	—	—	27	—	—	—	—	—	27	—	—	27	—
<i>Uppsala län</i>	432	11	46	260	115	91	11	45	35	341	—	1	225	115
Uppsala	417	11	46	245	115	91	11	45	35	326	—	1	210	115
Enköping	15	—	—	15	—	—	—	—	—	15	—	—	15	—
<i>Södermanlands län</i>	242	3	17	222	—	29	3	13	13	213	—	4	209	—
Eskilstuna	118	3	6	109	—	18	3	6	9	100	—	—	100	—
Nyköping	41	—	7	34	—	11	—	7	4	30	—	—	30	—
Katrineholm	54	—	4	50	—	—	—	—	—	54	—	4	50	—
Strängnäs	29	—	—	29	—	—	—	—	—	29	—	—	29	—
<i>Östergötlands län</i>	1 310	7	78	861	364	94	7	24	63	1 216	—	54	798	364
Norrköping	810	7	68	549	186	88	7	22	59	722	—	46	490	186
Linköping	368	—	10	180	178	6	—	2	4	362	—	8	176	178
Motala	100	—	—	100	—	—	—	—	—	100	—	—	100	—
Finspång	32	—	—	32	—	—	—	—	—	32	—	—	32	—
<i>Jönköpings län</i>	240	6	27	125	82	58	6	22	30	182	—	5	95	82
Jönköping	210	6	23	101	80	58	6	22	30	152	—	1	71	80
Huskvarna	17	—	3	12	2	—	—	—	—	17	—	3	12	2
Vetlanda	13	—	1	12	—	—	—	—	—	13	—	1	12	—
<i>Kronobergs län</i>	48	—	—	48	—	—	—	—	—	48	—	—	48	—
Växjö	48	—	—	48	—	—	—	—	—	48	—	—	48	—
<i>Kalmar län</i>	114	—	6	108	—	16	—	6	10	98	—	—	98	—
Kalmar	79	—	3	76	—	10	—	3	7	69	—	—	69	—
Västervik	35	—	3	32	—	6	—	3	3	29	—	—	29	—
<i>Gotlands län</i>	113	—	8	35	70	23	—	8	15	90	—	—	20	70
Visby	113	—	8	35	70	23	—	8	15	90	—	—	20	70
<i>Blekinge län</i>	132	2	10	93	27	19	2	10	7	113	—	—	86	27
Karlskrona	109	2	10	70	27	19	2	10	7	90	—	—	63	27
Karlshamn	23	—	—	23	—	—	—	—	—	23	—	—	23	—
<i>Kristianstads län</i>	193	6	20	127	40	40	6	20	14	153	—	—	113	40
Kristianstad	116	6	20	50	40	40	6	20	14	76	—	—	36	40
Ängelholm	35	—	—	35	—	—	—	—	—	35	—	—	35	—
Simrishamn	42	—	—	42	—	—	—	—	—	42	—	—	42	—

Län och orter	Hela antalet närvarande barn	Därav i åldern				Antal under hela dagen närvarande barn	Därav i åldern			Antal under del av dagen närvarande barn	Därav i åldern			
		under 1 år	1-3 år	4-6 år	7 år och däröver		under 1 år	1-3 år	4-6 år		under 1 år	1-3 år	4-6 år	7 år och däröver
<i>Malmöhus län</i>	1 257	53	260	849	95	593	45	197	351	664	8	63	493	95
Malmö	632	29	110	471	22	298	29	96	173	334	—	14	293	22
Hälsingborg	248	16	40	119	73	80	10	15	55	168	6	25	61	73
Lund	129	—	41	88	—	57	—	33	24	72	—	8	61	—
Landskrona	116	—	25	91	—	69	—	19	50	47	—	6	41	—
Trelleborg	34	—	14	20	—	34	—	14	20	—	—	—	—	—
Ystad	23	—	7	16	—	23	—	7	16	—	—	—	—	—
Höganäs	18	—	—	18	—	—	—	—	—	18	—	—	13	—
Eslöv	36	5	12	19	—	23	5	8	10	13	—	4	9	—
Kävlinge	9	1	5	3	—	9	1	5	3	—	—	—	—	—
Furulund	12	2	6	4	—	—	—	—	—	12	2	6	4	—
<i>Hallands län</i>	111	—	5	69	37	14	—	5	9	97	—	—	60	37
Halmstad	111	—	5	69	37	14	—	5	9	97	—	—	60	37
<i>Göteborgs och Bohus län</i>	1 800	37	236	1 150	377	375	35	169	171	1 425	2	67	979	377
Göteborg	1 683	37	235	1 058	353	375	35	169	171	1 308	2	66	887	353
Uddevalla	47	—	—	23	24	—	—	—	—	47	—	—	23	24
Mölnadal	56	—	—	56	—	—	—	—	—	56	—	—	56	—
Strömstad	14	—	1	13	—	—	—	—	—	14	—	1	13	—
<i>Älvsborgs län</i>	592	51	113	404	24	387	51	99	237	205	—	14	167	24
Borås	293	38	60	188	7	246	38	60	148	47	—	—	40	7
Trollhättan	18	—	—	18	—	—	—	—	—	18	—	—	18	—
Alingsås	86	2	19	65	—	33	2	14	17	53	—	5	48	—
Vänersborg	90	—	14	75	1	31	—	5	26	59	—	9	49	1
Ulricehamn	8	—	—	8	—	—	—	—	—	8	—	—	8	—
Kinna	30	1	3	10	16	14	1	3	10	16	—	—	—	16
Dalsjöfors	17	4	3	10	—	17	4	3	10	—	—	—	—	—
Skene	50	6	14	30	—	46	6	14	26	4	—	—	4	—
<i>Skaraborgs län</i>	85	—	4	56	25	8	—	4	4	77	—	—	52	25
Lidköping	8	—	4	4	—	8	—	4	4	—	—	—	—	—
Falköping	25	—	—	—	25	—	—	—	—	25	—	—	—	25
Skara	52	—	—	52	—	—	—	—	—	52	—	—	52	—
<i>Värmlands län</i>	135	2	12	121	—	31	2	12	17	104	—	—	104	—
Karlstad	84	—	12	72	—	26	—	12	14	58	—	—	58	—
Kristinehamn	34	—	—	34	—	—	—	—	—	34	—	—	34	—
Arvika	5	2	—	3	—	5	2	—	3	—	—	—	—	—
Säffle	12	—	—	12	—	—	—	—	—	12	—	—	12	—
<i>Örebro län</i>	336	—	11	254	71	—	—	—	—	336	—	11	254	71
Örebro	285	—	11	203	71	—	—	—	—	285	—	11	203	71
Karlskoga	51	—	—	51	—	—	—	—	—	51	—	—	51	—
<i>Västmanlands län</i>	241	—	3	193	45	20	—	—	20	221	—	3	173	45
Västerås	196	—	—	151	45	20	—	—	20	176	—	—	131	45
Sala	12	—	—	12	—	—	—	—	—	12	—	—	12	—
Köping	3	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—
Arboga	13	—	3	10	—	—	—	—	—	13	—	3	10	—
Hallstahammar	17	—	—	17	—	—	—	—	—	17	—	—	17	—

Län och orter	Hela antalet närvarande barn	Därav i åldern				Antal under hela dagen närvarande barn	Därav i åldern			Antal under del av dagen närvarande barn	Därav i åldern			
		under 1 år	1-3 år	4-6 år	7 år och där-över		under 1 år	1-3 år	4-6 år		under 1 år	1-3 år	4-6 år	7 år och där-över
Kopparbergs län ..	222	—	7	214	1	—	—	—	—	222	—	7	214	1
Falun	55	—	—	55	—	—	—	—	—	55	—	—	55	—
Ludvika	43	—	5	37	1	—	—	—	—	43	—	5	37	1
Hedemora	30	—	—	30	—	—	—	—	—	30	—	—	30	—
Grängesberg	28	—	2	26	—	—	—	—	—	28	—	2	26	—
Borlänge	28	—	—	28	—	—	—	—	—	28	—	—	28	—
Smedjebacken ..	18	—	—	18	—	—	—	—	—	18	—	—	18	—
Mora	20	—	—	20	—	—	—	—	—	20	—	—	20	—
Gävleborgs län	268	3	18	138	109	38	3	17	18	230	—	1	120	109
Gävle	138	—	3	95	40	10	—	3	7	128	—	—	88	40
Hudiksvall	39	—	—	19	20	—	—	—	—	39	—	—	19	20
Sandviken	20	—	5	15	—	6	—	4	2	14	—	1	13	—
Ljusdal	32	—	—	—	32	—	—	—	—	32	—	—	—	32
Sörforsa	39	3	10	9	17	22	3	10	9	17	—	—	—	17
Västernorrlands län	173	—	12	90	71	—	—	—	—	173	—	12	90	71
Sundsvall	85	—	3	53	29	—	—	—	—	85	—	3	53	29
Härnösand	64	—	2	20	42	—	—	—	—	64	—	2	20	42
Örnsköldsvik	7	—	—	7	—	—	—	—	—	7	—	—	7	—
Kramfors	8	—	3	5	—	—	—	—	—	8	—	3	5	—
Lundevarv	9	—	4	5	—	—	—	—	—	9	—	4	5	—
Jämtlands län	53	—	5	48	—	11	—	5	6	42	—	—	42	—
Östersund	53	—	5	48	—	11	—	5	6	42	—	—	42	—
Västerbottens län ..	92	—	—	32	60	—	—	—	—	92	—	—	32	60
Umeå	92	—	—	32	60	—	—	—	—	92	—	—	32	60
Norrbottnens län	120	3	7	65	45	—	—	—	—	120	3	7	65	45
Kiruna	120	3	7	65	45	—	—	—	—	120	3	7	65	45
Hela riket	13 732	368	1 779	8 214	3 371	3 662	349	1 380	1 933	10 070	19	399	6 281	3 371

P. M. angående daghem, lekskolor och eftermiddagshem.

En på uppdrag av 1941 års befolkningsutredning företagen inspektionsresa till ett stort antal institutioner för halvöppen barnavård i landet har givit anledning till följande allmänna synpunkter:

1. *Lokalernas belägenhet, lämplighet, inredning m. m.* ha mångenstädes givit anledning till allvarliga anmärkningar. Utrymmena ha ofta varit för trånga, belysningen otillräcklig, isoleringsmöjligheter för akut insjuknade barn ha saknats.

Dessa anmärkningar ha i de flesta fall rört gamla lokaler, som i många år varit i bruk för detta ändamål, men anmärkningsvärt är, att i några fall även nybyggnader uppvisat vissa brister. Djupast sett torde orsaken till dessa missförhållanden ligga i att barnläkare ej konsulterats vid planernas uppgörande. På flera ställen i landet, där nybyggnadsplaner förelågo, framhölls också, att man ej visste vart man skulle vända sig för att få sakkunniga råd. Den bästa lösningen torde vara, att ett centralt organ upprättas, där gjorda erfarenheter samlas, där råd och hjälp med granskningar av ritningar m. m. kunna givas och där förslag till ideala institutioner m. m. kunna uppgöras.

2. *a. Tiden för öppethållandet* visar stora variationer dels på olika orter, dels även mellan olika institutioner i samma samhällen. Orsaken härtill ligger i de flesta fall i arten av det klientel, som besöker resp. institutioner: industriarbetande föräldrar önska tidigt öppnande, affärsanställda sen stängning. För heldagsvård synas de vanligast förekommande tiderna för öppethållande vara kl. 6:30—18:00. I extrema fall mottagas barnen redan kl. 5:30 (t. ex. Trelleborg) och få kvarstanna till kl. 18:00. Bortsett från den stora arbetsbördan för personalen kan en vårdtid överstigande 12 timmar knappast anses lämplig för barnen; de bli trötta, nervösa och disharmoniska. Detta särskilt som på många ställen möjligheter saknas att bereda dem middagssömn. I detta sammanhang bör framhållas, att de flesta daghem anse middagsvila behövlig endast för barn upp till ungefär 3 års ålder. Detta framstår för barnläkaren som ett missförhållande, då all erfarenhet säger, att barnen ända upp till skolåldern äro i behov av en stunds avkoppling mitt på dagen som ett avbrott i den intensiva leken och sysselsättningen på daghemmen. Från vissa personalgrupper (affärsanställda, kafé- och restaurangpersonal m. fl.) ha framställts önskemål, att daghemmen skulle hålla öppet till kl. 20:00, innebärande att barnen i vissa fall skulle få vistas på daghemmen ända till 14 timmar utan avbrott. Åtminstone ur barnens synpunkt vore detta ej lyckligt. För daghemmens personal innebure det även en oskäligen arbetsbörda, som nödvändiggjorde anställning av ytterligare personal med åtföljande fördyring av verksamheten. Man har på några ställen (Borås och Skene) sökt lösa denna fråga genom att låta daghemmen arbeta i skift dygnet runt. De veckor, modern har kvällsarbete till kl. 22:00, får barnet då helt vistas på daghemmet, alltså även på natten. Även detta system har sina avigsidor, inte minst för barnet, som blir rotlöst och ej kan få utvecklas i en lugn, harmonisk miljö.

Lekskoleverksamheten pågår i allmänhet 2—3 timmar per dag, vilket får anses vara en lämplig tidrymd. På vissa orter (Stockholm, Göteborg, Norrköping) förekommer en verksamhet, som pågår kl. 9:00—15:00. Vid denna halv dagsvård beredas barnen ej middagsvila och bli därför ofta trötta och irriterade. I vad mån man genom denna vårdform hjälper föräldrarna kan även diskuteras. I vart fall blir modern ej hjälpt, om hon har heltidsarbete utom hemmet.

b. Matordningen vid heldagsvård tycks vara ungefär densamma vid de flesta

daghem, alltså kl. 8:00—9:00 välling eller gröt, kl. 12:00—13:00 middagsmål med två rätter och kl. 15:00—16:00 eftermiddagsmål med smörgås och mjölk.

En viss ensidighet i kosten kunde iakttagas på en del daghem, och ökad upplysning om för barnen ur vitaminsynpunkt m. m. lämpliga rätter torde vara önskvärd.

Lekskolebarnen få i allmänhet ej mat på institutionen men ha oftast smörgåsar med sig.

Eftermiddagshemmen servera oftast barnen ett mål lagad mat.

3. *Personalens* kvalifikationer äro ytterst växlande. På många ställen voro föreståndarinnorna åldriga och saknade all utbildning, och likaså var personalen mångenstädes alltför fåtalig. En glädjande tendens till förbättring i detta hänseende kan emellertid iakttagas. Exempelvis i Uppsala, där verksamheten delvis kommunaliserats, har den äldre personalen pensionerats och ersatts med yngre välutbildade. En bidragande orsak till svårigheten att få lämplig personal är, att avlöningsvillkoren äro ytterst växlande och ofta mycket dåliga.

4. *Hälsokontrollen* är en detalj i barnens omhändertagande, som måste tillmätas den allra största betydelse. Särskilt gäller detta spädbarnen, som i ett stort antal fall undantagas från möjligheten att besöka barnvårdscentralerna i och med att de vistas på daghem. Önskvärt är, att varje daghem finge stå under regelbunden läkarkontroll. Så är emellertid nu långt ifrån fallet. Talrika exempel kunna framdragas på stora institutioner, även med spädbarn, som sakna läkare. Från personalens sida framhölls ofta de stora svårigheter, som bristen på läkare många gånger medförde, särskilt vid fall av epidemiska sjukdomar bland barnen. Friskintyg av läkare fordras här och var, men borde vara regel. Denna undersökning bör då även innefatta tuberkulinprov.

Vid besöken å de olika institutionerna ägnades frågan om frekvensen av infektionssjukdomar bland barnen uppmärksamhet. Det gäller särskilt här de vanliga s. k. banala svalg- och luftrörskatarrerna, som enligt all erfarenhet bruka få stor spridning, när barn på detta sätt samlas i större grupper. Någon möjlighet att i siffror återge denna sjukdomsfrekvens föreligger emellertid ej, då inga daghem hittills fört någon tillförlitlig sjukdomsstatistik. Detta är så mycket mer beklagligt, som man vid beräkandet av den verkliga kostnaden per barn och dag för barn i dagvård knappast kan bortse från den dolda kostnad, som ligger i den ökade sjukdomsfrekvensen med ty åtföljande ökade sjukvårds-kostnader.

5. *Vårdplatsbehovet* är åtminstone i det föreliggande materialet synnerligen svårt att överblicka. Tillgången på vårdplatser är ytterst växlande på olika orter: Norrköping t. ex. har 101 platser för heldagsvård, därav 21 för spädbarn, medan Gävle har 15 platser, därav ingen för barn under 2 års ålder. Linköping, som numera delvis kan betraktas som industristad, har 25 platser, därav ingen för barn under 2 års ålder. Borås har 250 platser, därav 35 för spädbarn. Otvivelaktigt beror platstillgången i hög grad på det lokala intresset för verksamheten. I Uppsala t. ex., där daghemmen äro enhetligt och väl skötta, finnas 108 platser, därav 20 för spädbarn. Å andra sidan kan man ej bortse från den eventualiteten, att man genom att upprätta fullgoda daghem i någon mån kan uppamma ett visst ej reellt platsbehov.

Av vad som framkommit under samtal med för saken intresserade personer på olika orter, framgår emellertid, att åtminstone för närvarande, bl. a. på grund av tidsläget, som tvingar mödrarna till arbete utom hemmet i ökad utsträckning, platstillgången i genomsnitt torde vara otillräcklig för barn i dagvård.

6. De inom olika daghem tillämpade *dagavgifterna* för barnen äro synnerligen växlande. Vid en del institutioner betala barnen samma avgift, oberoende av föräldrarnas inkomster. Vid andra förekommer en viss gradering efter inkomst utan att självdeklaration fordras, vid ytterligare andra (t. ex. Stockholm) finnes

en noggrann tabell med angivande av avgiften allt efter föräldrarnas inkomst och barnantal. Här fordras också en självdeklaration. Det sist angivna systemet torde vara det riktigaste och rättvisaste, emedan behovsprincipen härigenom kan tillämpas. Vid daghemmen tillhörande Centralföreningen i Stockholm betalade föräldrarna år 1941 i genomsnitt 62 öre per barn och dag. Gränserna för avgifterna i Stockholm äro 25 öre och kr. 2:85.

Försök att utröna den verkliga kostnaden per barn och dag i dagvård ha gjorts, men de erhållna siffrorna äro vanskliga att bedöma, dels därför att ordentliga räkenskaper föras endast vid ett fåtal institutioner, dels därför att institutionerna ofta samtidigt bedriva lekskoleverksamhet och eftermiddagsvård, varigenom svårigheter att uppdelat omkostnaderna uppkomma. Beträffande först kostnaderna för spädbarn i daghem har i Stockholm beräkningar gjorts vid två daghem, nämligen Maria församlings barnkrubba och Högalids församlings barnkrubba. Vid den förra, där 18 spädbarn mottagas, beräknades 1941 bruttokostnaden till kr. 4:87 per barn och dag. Sedan barnens dagavgifter fråndragits var kostnaden kr. 3:87 per barn. Detta daghem är modernt och har en årshyra av 10 000 kr. Då detta barnhem förutom spädbarnen mottaga barn även i övriga åldrar, bliva kostnaderna delvis gemensamma, särskilt vad beträffar hyra och personal. Vid Högalids barnkrubba, som har plats för 12 spädbarn, beräknades bruttokostnaden till kr. 4:00 per barn och dag samt efter avdrag av barnens dagavgifter till kr. 3:10. Detta daghem är omodernt och har en årshyra av 2 000 kr.

I Hälsingborg finnes en nybyggd institution, Tornérhjelmiska stiftelsen. Denna är avsedd dels för dagvård dels för heldygnsvård och har plats för c:a 100 barn. Byggnaden har kostat c:a 350 000 kr. att uppföra. Driftkostnaderna för år 1941 uppgingo till drygt 50 000 kr. och bruttokostnaden för samtliga barn kan beräknas till kr. 3:22 per barn och dag. Frändragas barn- och elevavgifter blir kostnaden kr. 2:20 per barn och dag. Utgiften för kosthållet per barn uppgår till kr. 0:71 per dag. Någon möjlighet att uppdelat kostnaderna för dygnsvård och dagvård föreligger ej.

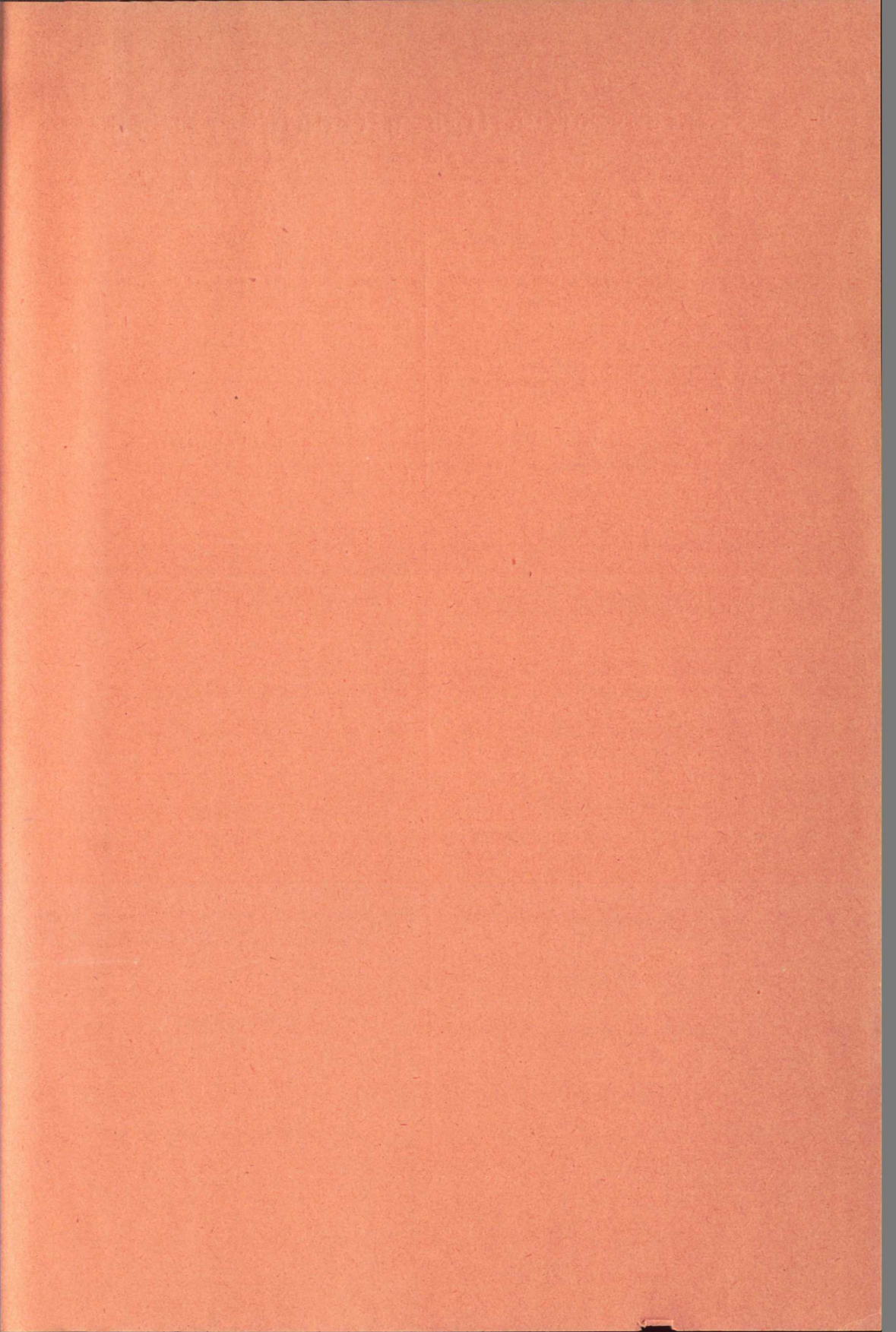
Genomsnittskostnaden för barn i åldern upp till 7 år vid samtliga till Centralföreningen för barnkrubbor m. m. i Stockholm anslutna daghem var 1941 kr. 2:98 per barn och dag; efter avdrag av personalens avgifter för bostad och kost samt barnens vårdavgifter var kostnaden kr. 1:93 per barn och dag.

Vid *Gustav Vasa, Adolf Fredriks daghem*, som är anslutet till Centralföreningen och beläget i en modern tämligen nybyggd fastighet, voro kostnaderna högre än genomsnittet eller kr. 3:23 per barn och dag; efter avdrag av barnens avgifter kr. 2:59 per dag. Årshyran vid detta daghem uppgår till drygt 14 000 kr.

De faktorer, som över allt starkast inverka på dagskostnaderna, äro personallönerna och lokalhyran.

Stockholm i maj 1942.

Lars-Gösta Sterner.

Statens offentliga utredningar 1943

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Flyttningersättningssakkunniga. Betänkande med förslag till författningar ang. ersättning för flyttningkostnad. [2]
Utredning och förslag ang. pappersformaten inom statsförvaltningen. [6]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1941 års familjebeskattningsakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade grunder för familjebeskattningen. [3]

Politi.

Utredning rörande polismäns anslutning till politiska ytterlighetsriktningar m. m. [5]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande ang. levnadskostnadsindex. [8]
Utredning och förslag ang. statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. [9]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Utredning rörande skogsnäringsens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringsens bärkraft.
3. Skogsbrukets transportfrågor: Vägar och järnvägar. [4]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande med författnings- och organisationsförslag för genomförande av ett förstatligande av den allmänna väghållningen på landet m. m. [1]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 1. Hygieniska förutsättningar för skolarbetet. [7]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.